

DİNÎ, TÂRİHÎ VE EDEBÎ AÇIDAN

KUDÜS

ARAŞTIRMA-İNCELEME

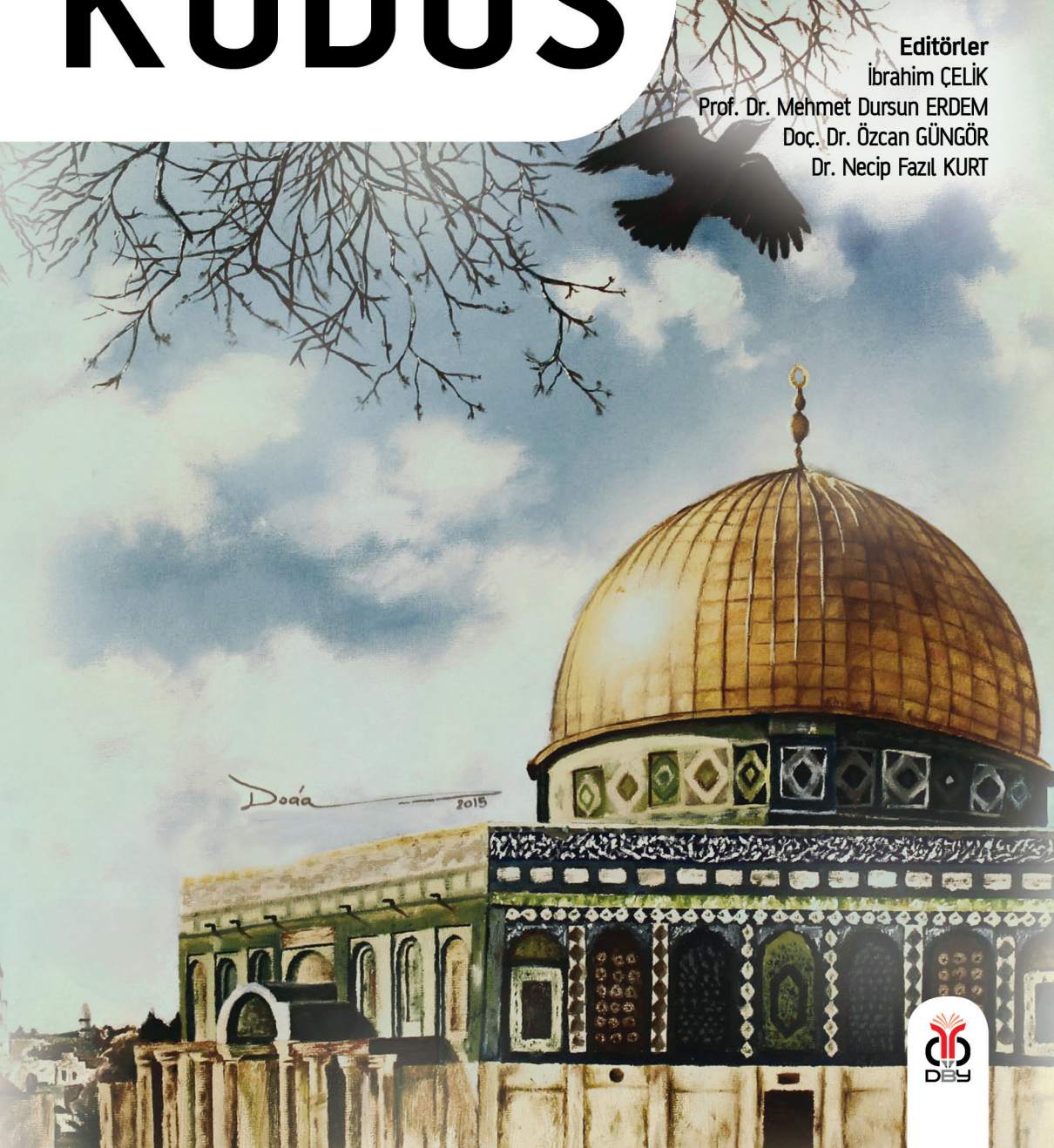
Editörler

İbrahim ÇELİK

Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR

Dr. Necip Fazıl KURT

Makale Yazarları

Dr. Öğr. Üyesi Ali KARAKAŞ	Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Halil KAYA	Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Mustafa ALTUNKAYA	İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet ÜNAL	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa BIYIK	Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin SARI	Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Şerife EROĞLU MEMİŞ	T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü
Doç. Dr. Yasin YILMAZ	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Sevde Nur GÜLDİKEN	Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Şeyda Nur ERSÖZ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Öğr. Gör. Muhammed İhsan HACİSMAİLOĞLU	Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Çulpan ZARİPOVA ÇETİN	Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Nuran ÖZTÜRK	Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. İbrahim ÖZEN	Araştırmacı/Yazar
Prof. Dr. Filiz KILIÇ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Fatma Betül ÜYÜMEZ	Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan AYDIN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet NUHOĞLU	Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi
Hatice BİLDİRİCİ	Milli Eğitim Bakanlığı
Dr. Öğr. Üyesi Feyza Şule GÜNGÖR	Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Nuket ELPEZE ERGEÇ	Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Meltem KESKİN KÖYLÜ	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Şereflikoşisar Uygulamalı Bilimler Fakültesi

© 2018, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 56

Araştırma-İnceleme: 18

ISBN 978-605-4635-55-9

Sertifika No: 18188

1. Baskı: İstanbul, 2018

Makale Yazarları:

Dr. Öğr. Üyesi Ali Karakaş • Dr. Öğr. Üyesi Halil Kaya
 Doç. Dr. Mustafa Altunkaya • Prof. Dr. Mehmet Ünal
 Prof. Dr. Ahmet Yıldırım • Prof. Dr. Mustafa Bıyık
 Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Sarı • Dr. Şerife Eroğlu Memiş
 Doç. Dr. Yasin Yılmaz • Sevde Nur Güldiken
 Prof. Dr. Abdulkadir Dündar • Arş. Gör. Şeyda Nur Ersöz
 Öğr. Gör. Muhammed İhsan Hacıismailoğlu
 Doç. Dr. Çulpan Zaripova Çetin • Prof. Dr. Zeki Taştan
 Prof. Dr. Nuran Öztürk • Dr. İbrahim Özen • Prof. Dr. Filiz Kılıç
 Doç. Dr. Fatıma Betül Üyümez • Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan Aydın
 Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nuhoglu • Hatice Bildirici
 Dr. Öğr. Üyesi Feyza Şule Güngör • Prof. Dr. Nüket Elpeze Ergeç
 Dr. Öğr. Üyesi Meltem Keskin Köylü

Baş Editörler:

İbrahim Çelik • Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem
 Doç. Dr. Özcan Güngör • Dr. Necip Fazıl Kurt

Editörler:

Arş. Gör. Halil İbrahim Doğan • Arş. Gör. Rukiye Aysun İnan
 Arş. Gör. Tuğba Özen

Yayın Yönetmeni:

İrfan Güngörür

Mizanpaj: M. Ali Başpehlivan

Kapak Resim: Doaa Amayreh

Kapak Uygulama: Emre Güngör

Baskı/Cilt:

Step Ajans Matbaacılık (Sertifika No: 12266)

Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11

Bağcılar/İstanbul - Tel: 0212-4468846

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Dini, Tarihî ve Edebi Açılan Kudüs

Baş Editörler: İbrahim Çelik, Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem, Doç. Dr. Özcan Güngör, Dr. Necip Fazıl Kurt

İstanbul : DBY Yayınları, 2018. 592 s. ; 16,0 x 23,5 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 56)

ISBN 978-605-4635-55-9

1- Tarih 2- Şehir Tarihi, Mimarisi, Kültürü 3- Kudüs 4- Mescid-i Aksa 5- Kubbetü's-Sahra

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Çağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul

Tel. - Faks: +90 212 526 98 06

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

İçindekiler

Tarihi INCSOS Kudüs Kongresinin Ardından.....	7
□ Hadis Kültüründe Kudüs ve Mescid-i Aksa	
<i>Dr. Öğr. Üyesi Ali KARAKAŞ.....</i>	15
□ Mescidü'l-Aksa ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi	
<i>Dr. Öğr. Üyesi Halil KAYA</i>	33
□ Kudüs Vakıflarının Bugünkü Durumu ve Sûf Hareketinde İsrâ Algisının Tesiri	
<i>Doç. Dr. Mustafa ALTUNKAYA</i>	49
□ Hız. Süleyman'ın Emrinde Olan Cinler ve Mahiyeti Üzerine	
<i>Prof. Dr. Mehmet ÜNAL.....</i>	65
□ İslâm Düşüncesinde Birlikte Yaşama (Kudüs Örneği)	
<i>Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM.....</i>	109
□ Evanjelik Hıristiyanlığın Eskatolojik Kudüs Algısı	
<i>Prof. Dr. Mustafa BIYIK.....</i>	121
□ Kudüs'ün Selâhaddîn-i Eyyübî'den Sonra Haçlılara Teslim Edilmesi	
<i>Dr. Öğr. Üyesi Yasemin SARI.....</i>	135
□ “Nebzetü'l-Menâsik”: en-Nakşibendî el-Muradî'nin Hac Rehberi'nde Kudüs Bahsi	
<i>Dr. Şerife EROĞLU MEMİŞ</i>	169
□ Suriye Vilayeti, Devlet ve Maarif Nezareti Salnâmeleri'nde Kudüs	
<i>Doç. Dr. Yasin YILMAZ</i>	199
□ XVI. Yüzyılda Kudüs'te Osmanlı Kanunlarının Sosyal Hayata Yansımalarına Dâir Örnekler	
<i>Sevde Nur GÜLDİKEN.....</i>	233
□ Bulunduğu Şehir İnşa Edildiği Alan, Mimarisi ve Süslemeleri Bakımından Kubbetü's-Sahra	
<i>Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR.....</i>	261

□ İki Çağdaş Seyyah: Evliya Çelebi ve Nablusî'nin XVII Yüzyılda Kudüs'e Dair Anlatımlarının Karşılaştırılması	
<i>Arş. Gör. Şeyda Nur ERSÖZ</i>	299
□ Kudüs Harem-i Şerifi Hakkında Unutulmuş Bir Eser: Târihçe-i Harem-i Şerif-i Kudsî	
<i>Öğr. Gör. Muhammed İhsan HACİİSMAİLOĞLU</i>	319
□ Kazan Tatar Aydını Ayaz İshaki'nin "İslam Memleketlerinde" Adlı Yol Hatıralarında Kudüs	
<i>Doç. Dr. Çulpan ZARİPOVA ÇETİN</i>	345
□ Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Bir İslam Şehri Olarak Kudüs	
<i>Prof. Dr. Zeki TAŞTAN</i>	363
□ Siyer-i Veysi'nin Miraç Bölümü: Muhteva Özellikleri	
<i>Prof. Dr. Nuran ÖZTÜRK</i>	393
□ Yusuf Akçura ve Ahmet Rasim'in Muhabir Mektuplarında Suriye'den Kudüs'e Uzanan Coğrafya	
<i>Dr. İbrahim ÖZEN</i>	419
□ 16. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Yazılmış Bir Mesneviye Göre Kudüs	
<i>Prof. Dr. Filiz KILIÇ</i>	437
□ Cebrâ İbrâhîm Cebrâ'nın Eserlerinde Kudüs İmgesi	
<i>Doç. Dr. Fatma Betül ÜYÜMEZ</i>	457
□ Günümüz Âşık Şiirlerinde Kudüs	
<i>Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan AYDIN</i>	475
□ Servet-i Fünun Dergisi'nde Yayınlanan Görseller Üzerinden 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başında Kudüs	
<i>Dr. Öğr. Üyesi Mehmet NUHOĞLU</i>	497
□ Edward Said'in Entelektüel Birikiminde Kudüs'ün Yeri	
<i>Hatice BİLDİRİCİ</i>	515
□ Edward Said'in Kudüslü Belleği ve Sürgünlüğün Felsefi Grameri	
<i>Dr. Öğr. Üyesi Feyza Şule GÜNGÖR</i>	535
□ Kudüs'ün Başkent İlanı Haberlerinin Söylem Yapısının Çözümlemesi	
<i>Prof. Dr. Nüket ELPEZE ERGEÇ</i>	557
□ Türkiye Filistin ve Türkiye İsrail Ticari İlişkileri	
<i>Dr. Öğr. Üyesi Meltem KESKİN KÖYLÜ</i>	573

Tarihi INCSOS Kudüs Kongresinin Ardından

Elinizdeki editöryal kitabın içeriğine geçmeden önce INCSOS Kudüs kongresinin hikayesini anlatmakta fayda var. Zira o kongre pek çok açıdan bir ilkti ve tarihte bu anlamda unutulmayacak izler bıraktı. Kudüs'te kongre yapma fikri, yaptığımız kısa bir beyin fırtınası sonucu Endülüs'te netleşmişti. Turkish Studies dergisinin imtiyaz sahibi Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem Hocanın nihai kararıyla çalışmalara başlandı. Başlangıçta birkaç deneme sonrası Al-Kudüs Üniversitesi ve Turkish Studies dergisi arasında işbirliği protokolü imzalandı ve bu kongrenin üniversite kampüsünde yapılması kararlaştırıldı. Doğrusu şartlar o zaman itibariyle, Trump kararı öncesi olduğu için, olağan görünüyor ve çok da bir zorluk tahmin edilmiyordu. Kongre hazırlıkları esnasında İsrail üniversitelerinin de dahil olması talebi Düzenleme Kurulu Başkanı Erdem tarafından uygun görülmemekle kabul edilmedi. Ancak ilerleyen süreçte 6 Türk üniversitesi ve 3 Filistin üniversitesi de kongreye destek verme kararı alarak kervana iştirak ettiler.

Onursal Başkan olmayı kabul eden Sayın İbrahim ÇELİK (Hüseyin Su) ilk andan itibaren, kongrenin bütün aşamalarını takip ederek, aşılması gerekli noktalarda yardım ettiği gibi kimi zaman ümitsizlik durumlarında bizi cesaretlendirdi. Bazı zamanlarda diplomatik, ekonomik ve akademik konularda aşılması güç durumlarda kongrenin sorumluluklarını bizzat deruhte ederek tıkanıdığımız her noktada önümüzü açtı. Bu açıdan İbrahim ÇELİK (Hüseyin Su) kongremizin sadece temsili bir onursal başkanı değildi, bundan öte bütün gücüyle kongremizi himayesine alan ve bu kongreyi yapabilmemizi sağlayan en önemli kişilerin başında gelmektedir.

Kongre web sitesinin yayına başlamasından sonra normal bir taleple duyurular yapıldı ve kabuller başladı. Tam bu sırada kongreden haberdar olan Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. İbrahim USLAN, kongreye hem kurumsal hem de şahsi olarak destek verme kararı aldı. Bu karardan sonra kongreye olan talep günden güne artmaya baş-

ladı. Her ne kadar aynı tarihlerdeki Trump kararından dolayı işler daha da zorlaşsa da Sayın Usulan kararlılıkla desteğini devam ettirdi. Kongre süresince isimleri ön planda görülmese de Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR ve Dr. Necip Fazıl KURT'un gayretleri, çabaları ve emekleri en az düzenleme kurulu başkanları kadar kongreye değer ve renk kattı.

Yapılan temaslar sonucunda Kültür ve Turizm Bakanlığı, TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Hitit Üniversitesi ve Türk Tarih Kurumu kongreye çok ciddi bir destek sağlama kararı aldılar. Ayrıca bazı üniversiteler, örneğin Van YYÜ çok ciddi bir katılım desteği sağladı. Son bir ay kala kongreye gönderilen bildiri sayısı 740'ı bulmuştu ve yapılan değerlendirmelerde 450'yi geçmeme kararı alındı.

Toplamda 7 alt sempozyumda (Din ve Toplum, Tarih ve Sanat Araştırmaları, Dil ve Edebiyat, Eğitim Bilimleri ve Uygulamaları, Bilişim Teknolojileri ve Uygulamaları; Ekonomi, Hukuk ve Siyaset; Felsefe, Davranış ve Sağlık Bilimleri) 453 bildiri sunuldu. Sadece Türkiye'den 450'nin üstünde bilim insanı kongreye iştirak etti. Toplamda 10 ülke ve 700'e yakın bilim insanıyla yürütülen kongreye katılmak için talepte bulunan öğrencilere yer bulunamadığı için bildirimleri kabul edilemedi. Belki de şimdi bir öğrenci kongresiyle bu talebi daha da tabana yaymak bize düşen bir yazıdır.

Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. İbrahim USLAN, Van YYÜ Rektörü Prof. Dr. Peyami BATTAL, Balıkesir Üni. Rektörü Prof. Dr. Kerim ÖZDEMİR ve Bandırma Üni. Rektörü Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR Filistin'deki diğer üniversitelerle birçok ortak anlaşma yaparak sempozyumun kalıcı sonuçlar oluşturmasını katkı sağlamışlardır.

Trump'ın Kudüs'ü başkent ilan etmesi, şartları çok zorlaştırmışa benzese de biz de Türk akademisi olarak Filistin'in başkenti Kudüs'te sempozyum icra ederek Trump'ın kararına 700 kişilik bir sempozyumla akademik bir tepki koymuş ve bu kararın akademik olarak da tanınmadığını fiili olarak göstermiş olduk. Sempozyum, özellikle Filistin başta olmak üzere bütün Arap ülkelerin televizyon ve gazetelerinde çok büyük yankı uyandırmış, bazı televizyon kanalları naklen yayın yapmış ve pek çok gazeteye de haber konusu yapılmıştır. Bunların örneklerini sitemizde kongre çıktıları altında dosyada bulabilirsiniz.

Bunun yanında başlangıçta bazı çekinceler ve korkuların dile getirildiği ülkemizde de kongre çok büyük bir yankı uyandırmış, bütün gazetelerde ve televizyonlarda haber olarak yer almıştır. En önemli televizyon kanallarından, yerel televizyon kanallarına, bütün ulusal ve yerel gazetelere kadar hemen hemen her yayın organında kongreye dair haberlerle karşılaşmak mümkündür.

Ayrıca kongre dönüşü Türkiye'den gelen 450 bilim adamı üniversitelerinde, kimi STK'larda konferans ve panel vererek aynı hafta içinde pek çok Kudüs konulu faaliyet düzenlemiş ve böylelikle sempozyum bitişi olan 25 Mart tarihinden sonra fiili olarak Türkiye genelinde bir Kudüs haftası yaşatılmıştır. Görüldüğü kadarıyla kongrenin artçı etkileri gerek Türkiye'de gerekse Filistin'de halen devam etmektedir.

Kongre sonrası yayın imkânları olarak, Turkish Studies dergisi başta olmak üzere kitap bölümü yapma imkanı, Journal of Analytic Divinity dergisi gibi yayın alternatifleri araştırmacılara sunulmuş ve yayınlar bilim camiasına kazandırılmıştır. Bu kongre yoluyla Türk akademisinin Kudüs'e ilişkin farkındalığı artırıldığı gibi böyle bir kongrenin ne kadar büyük bir ihtiyaç olduğu gün yüzü gibi ortaya çıkmıştır. Özellikle sosyal medya paylaşım ve yorumlarında bu takdir, beklenti ve farkındalığın boyutları dikkat çekmektedir.

Bu haliyle kongre, nitelik ve nicelik itibarıyla Filistin'de bir ilktir; bu zamana kadar hiçbir ülke veya üniversite ile Filistin'deki üniversiteler böyle büyük çaplı bir faaliyet gerçekleştirmemişlerdir. Ayrıca kongre, Türkiye tarihinde de bir ilk olma niteliğini taşımaktadır. Kongre vesilesiyle Filistin yetkililerinden ve halkından çok olumlu dönüşler olmuş, bu zulüm coğrafyasında kongre hayalimizin ötesinde bir etki bırakmıştır.

Türkiye'nin çok farklı sorunlarla ve terör örgütleri ile uğraştığı bu dönemde, bölgede boşluk oluşmaması amaçlanmış, Türkiye'nin ve Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN'ın varlığı Filistin'de ve Arap dünyasında her noktada hissettirilmiştir. Cumhurbaşkanımızın vizyonu ve iradesi ile bu sempozyumun ilham kaynağı olduğu bizzat açılış konuşmasında sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanımız Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem tarafından ifade edilmiş, bütün Filistinliler tarafından Cumhurbaşkanımız ayakta alkışlanmıştır.

Nihai olarak Sayın Cumhurbaşkanımızın "Kudüs'e gidiniz" sözü, bu akademik faaliyetle somutlaşmış, nitelikli bir ekibin Kudüs'e gitmesi ve bölgenin şartlarını bizzat yerinde görmesi yoluyla sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak birçok bilim adamı Filistinli bilim adamlarıyla ortak projelerde birlikte olma kararı almıştır. Böylece Filistin Devleti ile Cumhurbaşkanımızın açtığı yoldan ilerleyerek bilimsel ve kültürel irtibatlar kalıcı hale getirilmiştir. Diğer bir ifadeyle Cumhurbaşkanımızın dünyaya ve Türkiye'ye açtığı Kudüs vizyonu üniversitelerarası alanda akademik faaliyetlerle taçlandırılmıştır. Bu yolla da Filistin ile ilişkiler siyasi kuldardan daha kalıcı ve bir anlamda destekleyici olarak bilimsel ve kültürel kulvara taşınmıştır.

Kongrenin kalıcılığını artırmak amacıyla Kudüs'le doğrudan alakalı pek çok bildiri arasından 25 tanesi titiz bir çalışma sonucunda seçildi, hakemlik süreçleri işleildi ve prestij kitap olarak bu çalışmada onlara yer verildi. Bu çalışma Kudüs'ün bizim dini, edebi ve tarihi dünyamızda hiç silinmeyeceğini gösterir bir bilimsel belge olması yanında Türk akademyasının dikkatlerini bir kez daha bu soruna çekmede etki etmeyi amaçlamaktadır.

Bu kitapta yer alan ilk makale, Dr. Öğr. Üyesi Ali KARAKAŞ'ın yazmış olduğu "Hadis Kültüründe Kudüs ve Mescid-i Aksa'dır. Müellif, burada Kudüs hakkında kısaca bilgi vermekte, ardından namaz kılmak, yardım etmek gibi çeşitli açılardan Mescid-i Aksa ile ilgili hadisleri ele almaktadır. "Mescidü'l-Aksa ile İlgili Rivayetlerin Değer-

lendirilmesi” adlı çalışmanın yazarı Dr. Öğrt Üyesi Halil KAYA, hadislerde geçen Mescidü'l-Aksa'nın diğer isimlerine değinmekte, Mescidü'l-Aksa'nın inşa edilmesi zamanı ve burada ibadet etmek gibi çeşitli hadisleri sıhhat açısından değerlendirmektedir.

Doç. Dr. Mustafa ALTUNKAYA “Kudüs Vakıflarının Bugünkü Durumu ve Sûf Hareketinde İsrâ Algısının Tesiri” makalesinde Filistin'in Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinden çıktıktan sonra Yahudiler tarafından Kudüs'te bulunan vakıfların ele geçirilmesi ve buraların tahrip edilmesi ile gelirlerine el konulmasını ele almakta, Kudüs'te bulunan tekke ve zaviye gibi kurumların isrâ algısını işlemektedir.

Kur'an-ı Kerim'de pek çok kıssa bulunmaktadır. Bunlardan biri de hem kral hem de peygamber olan Hz. Süleyman'dır. “Hz. Süleyman'ın Emrinde Olan Cinler ve Mahiyeti Üzerine” adlı çalışmasında Prof. Dr. Mehmet ÜNAL, başta kıssalar, Hz. Süleyman'a verilen nimetler üzerinde durduktan sonra cinler ile ilgili hususu geniş bir şekilde ele almaktadır.

İslam tarihi boyunca farklı inanç, din ve dile sahip milletler bir arada yaşamıştır. Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM, “İslam Düşüncesinde Birlikte Yaşama (Kudüs Örneği)” isimli çalışmasında örnek ve belgelerle genel olarak İslam dünyasında özel olarak da Kudüs'te farklı kültür ve milletlerin birlikte yaşadığı ortaya koymuştur.

Kudüs, üç din yani İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik için kutsal bir beldedir. Hz. İsa'nın burada yaşaması ve çeşitli inançlara bağlı olarak Hristiyanlık için ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle Evanjelik Hristiyanlar, İsrail Devleti ile iş birliği yaparak Kudüs üzerinde sahip oldukları fikir ve düşüncelerini uygulamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Prof. Dr. Mustafa BIYIK “Evanjelik Hristiyanlığın Eskalotjik Kudüs Algısı”nda bu konuyu ele almaktadır.

Selâhaddîn-i Eyyübî, Kudüs'ü fethederek İslam dünyasında haklı bir şöhrete kavuşmuştur. Ancak vefatından sonra yerine gelen hükümdarlar, Haçlıların saldırısı ve hücumları sonucu Kudüs'ü anlaşmalar sonucunda Haçlılar'a teslim etmiştir. Bundan sonra da 1917'deki İngilizler'in işgaline kadar Kudüs'ün hakimiyeti sürekli el değiştirmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Yasemin SARI “Kudüs'ün Selâhaddîn-i Eyyübî'den Sonra Haçlılara Teslim Edilmesi” makalesinde Kudüs'ün fethinden yaklaşık yarım asır sonra iki kez sulh anlaşması sonucu Haçlılara teslim edilmesi hususunu dile getirmektedir.

Kudüs, sahip olduğu öneme binaen pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bunlardan biri de en-Nakşibendî el-Muradî'nin *Nebzetü'l-Menâsik* kitabıdır. Dr. Şerife EROĞLU MEMİŞ, bu eserden hareketle ortaya koyduğu çalışması “Nebzetü'L-Menâsik: en-Nakşibendî el-Muradî'nin Hac Rehberinde Kudüs Coğrafyası”nda hac coğrafyasında bulunan Kudüs ve el-Halil kentlerindeki ziyaret, makam ve ibadet yerlerini, buralardan okunan duaları ele almakta olup Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinin hac kısmıyla karşılaştırma yapmaktadır.

Doç. Dr. Yasin YILMAZ, makalesi “Suriyet Vilayeti, Devlet ve Maarif Nezareti Salnâmelerinde Kudüs”te Kudüs'ün tarihine kısaca değindikten sonra salnâmelerde Kudüs'ün adlı, idarî ve ekonomik açılarına değinmekte ve buralarda görev yapanların isimlerini ve görevlerini tablolar halinde yer vermektedir. Ayrıca Kudüs'te bulunan eğitim kurumlarını, görev yapan kimseleri ve nelerin okunduğuna işaret etmektedir.

Kitapta yer alan diğer bir makale olan “XVI. Yüzyılda Kudüs'te Osmanlı Kanunlarının Sosyal Hayata Yansımalarına Dair Örnekler”in yazarı Sevde Nur GÜLDİKEN, başlangıçta Kudüs'ün Osmanlı hakimiyetinin konusunda kısa bir giriş yaptıktan sonra Osmanlı Devleti'nin Kudüs'te huzur ve barışı sağlamak, hoşgörülü bir ortamda hayatı sürdürmek için çıkarttığı kanunların yansımaları belgelerle ortaya koyarak ele almaktadır.

Kubbetü's-Sahra, Kudüs'te inşa edilen en önemli yapılardan biridir. Bu önemine binaen Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR “Bulunduğu Şehir, İnşa Edildiği Alan, Mimarisi ve Süslemeleri Bakımından Kudüs” adlı makalesinde Kubbetü's-Sahra'yı incelemektedir. Müellif, Kudüs'ün İslam öncesi ve sonrasına kısaca işaret ettikten sonra Harem bölgesinde bulunan kapılar, namazgâhlar, kubbeler, şadırvanlar, kuyular, medreseler gibi çeşitli mekanlara yer vermesinin ardından yapıldığı yer, yapılış nedenleri, hacir-i muallak, planı, mimarisi ve süslemeleri açısından fotoğraflar eşliğinde Kubbetü's-Sahra'yı geniş bir şekilde irdelemektedir.

Kudüs, sahip olduğu önemine binaen pek çok seyyah burayı ziyaret etmiştir. Evliya Çelebi ve Nablusî, bunlardan birkaçıdır. Arş. Gör. Şeyda Nur ERSÖZ “İki Çağdaş Seyyah: Evliya Çelebi ve Nablusî'nin XVII. Yüzyılda Kudüs'e Dair Anlatımlarının Karşılaştırılması” adlı makalesinde önce her iki seyyahın hayatına ve Kudüs'e seyahatine yer vermekte ve ardından da Kudüs'le ilgili anlattıkları hususların karşılaştırılması yapılmaktadır.

Kimi eserler, belli yerleri ve mekanları tanıtmak için kaleme alınmıştır. Bu çalışmalardan biri de Kudüs'teki Mescid-i Aksa ve çevresini tanıtmak için Selahaddin Eyyübî Külliyesi ve Evkâf Müdürü Mehmed Cemil Bey tarafından telif edilen *Tarihçe-i Harem-i Şerîf-i Kudüs*'dir. Öğr. Gör. Muhammed İhsan HACIİSMAİLOĞLU “Kudüs Harem-i Şerîfi Hakkında Unutulmuş Bir Eser: Tarihçe-i Harem-i Şerîf-i Kudüs” adlı makalede önce kitabın müellifinin hayatına kısaca değinmiş, akabinde eserden hareketle görsel ve yazılı fotoğraflarla Mescid-i Aksa ve çevresi hakkında bilgi verilmektedir.

“Kazak Tatar Aydını Ayaz Ishaki'nin ‘İslam Memleketlerinde’ Adlı Yol Hatıralarında Kudüs” makalesinin yazarı Doç. Dr. Çulpan ZARİPOVA ÇETİN, müellif ve kitabı hakkında bilgi verdikten sonra eserden metinlere yer vererek Ayaz Ishaki ve arkadaşlarının Kudüs ve çevresinde yaptıkları seyahati ele almaktadır.

Kudüs, manzum edebiyatta yer bulduğu gibi mensur edebiyatta da kendini göstermektedir. Şairler, şiirlerinde çeşitli şekillerde Kudüs bahsini ele almıştır. Prof. Dr. Zeki TAŞTAN “Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Bir İslam Şehri Olarak Kudüs” maka-

lesinin başlangıcında Kudüs'ün nasıl önemli bir şehir olduğunu çeşitli hususlar üzerinden ifade etmekte ve klasik ile modern edebiyatta Kudüs'ü konu edinen şair ve şiiirlerine kısaca değinmektedir. Ardından Sezai Karakoç'un Kudüs'le ilgili şiiirlerine yer vererek tahliller yapıp değeriendirmelerde bulunmaktadır.

İslam tarihinde ilk asırlardan itibaren birçok alim tarafından Hz. Peygamber'in hayatının ele alındığı siyer kitapları telif edilmiştir. Türkçe olarak ilk telif edilen siyer kitabı XVII. Yüzyılda yaşayan Üveys b. Mehmed-i Alaşehri'nin (1561-1628) yazdığı *Dürretü't-Tâc fi Sîreti Sâhibi'l-Mî'rac* adlı çalışmadır. Prof. Dr. Nuran ÖZTÜRK, bu eserden hareketle kaleme aldığı "Siyer-i Veysi Miraç Bölümü: Muhteva Özellikleri" makalesinde ilk siyer kitaplarına işaret ettikten sonra yazar ve eseri hakkında bilgi vermekte, ardından Siyer-i Veysi'nin miraç bölümünün muhtevasını incelemekte, akabinde de miraç bölümüyle ilgili metnin özetini ve kendisine yer vermektedir.

Dr. İbrahim ÖZEN, "Yusuf Akçura ve Ahmet Rasim'in Muhabir Mektuplarında Suriye'den Kudüs'e Uzanan Coğrafya"da muhabir olan iki kimsenin Kudüs'e yaptıkları yolculuğu işlemektedir. Yazar, çalışmasında Yusuf Akçura'nın I. Dünya Savaşı'ndan bir yıl önce ve Ahmet Rasim'in I. Dünya Savaşı sırasında Kudüs'e yaptıkları seyahatleri esnasındaki Osmanlı Devleti'ndeki eğitim, ulaşım, kültür, ticaret ve idari yapı hakkındaki gözlemlerini ele almaktadır.

Kudüs ile ilgili yazılan mensur eserlerden biri de Ahmed adlı bir şairin yazdığı *Fezâ'ülî'l-Kudsü'l-Şerîf Vezâiyu'r-Rahman* adlı yazma eserdir. Bu eser, hac ibadeti hakkında olup Mekke ve Medine gibi kutsal şehirleri ve buralardan mekanlar hakkında olup 80 beyti de Kudüs ile ilgilidir. Prof. Dr. Filiz KILIÇ "16. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Yazılmış Bir Mesneviye Göre Kudüs" adlı çalışmasında bu eserin Kudüs ile ilgili kısımların metnine yer verip değeriendirmeler yapmaktadır.

Kudüs'le ilgili düşünce ve fikirlerini eserlerinde dile getirenlerden birisi de Cebriâ İbrâhî Cebriâ'dır. Doç. Dr. Fatıma Betül ÜYÜMEZ "Cebriâ İbrâhîm Cebriâ'nın Eserlerinde Kudüs İmgesi" isimli makalesinde ilk önce Cebriâ'nın biyografisine yer vermekte olup ardından müellifin eserlerinden yer alan metinlerden ve şiiirlerden örnekler vererek Cebriâ İbrâhîm Cebriâ'nın Kudüs hakkındaki görüş ve düşüncelerini tespit etmekte ve tahlillerde bulunmaktadır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de şiiirlerde Kudüs konusuna yer verilmektedir. Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan AYDIN "Günümüz Âşık Şiiirlerinde Kudüs"te Kudüs'ün tarihine ve önemine değinmekte, Türk edebiyatında Kudüs'ün yerine işaret etmektedir. Ardından günümüzde yaşayan şairlerin Kudüs'le ilgili olan şiiirlerine yer verip değeriendirmeler yapılmakta ve son olarak da bu şiiirlerde önce çıkan hususlar maddeler halinde sıralanmaktadır.

Dergiler, yayım hayatında önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu dergilerden biri de 1893-1944 yılları arasında çıkan ve yaklaşık elli yıl yayımlanmış olup Türk edebi-

yatında önemli bir yeri olan Servet-i Fünun dergisidir. Dr. Öğr. Üyesi Mehmet NUHOĞLU "Servet-i Fünun Dergisi'nde Yayınlanan Görseller Üzerinden 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başı Kudüs" isimli çalışmasında derginin 1918 ile 1918 yılları arasında yayımlanan sayılarında yer alan Kudüs ile ilgili görsellerin fotoğraflarına yer verilerek Kudüs'ün o zamanki durumunu tasvir etmektedir.

Edward Said, Kudüslü olup Filistin için gayret gösteren bir kimsedir. Hatice BİLİRİCİ "Edward Said'in Entelektüel Birikiminde Kudüs'ün Yeri" adlı çalışmasında önce Edward Said'in kendisi ve ailesi hakkında bilgi vermekte, Kudüs ile Kahire arasında gidiş gelişlerine değinmektedir. Yazar, Kudüs'e hep özlem duyan ve her fırsatta onu savunan Edward Said'in eserlerinden pasajlar zikrederek Kudüs'te iken yaşadıklarını, Kudüs ile ilgili düşünce ve fikirlerini ortaya çıkarmaktadır.

Edward Said ile ilgili diğer bir makale ise Dr. Öğr. Üyesi Feyza Şule GÜNGÖR tarafından kaleme alınan "Edward Said'in Kudüslü Belleği ve Sürgünlüğün Felsefi Grameri"dir. Güngör, çalışmasının başında sürgünlük hakkında bilgi vermekte, ardından sürgünlüğü canlı olarak yaşayan Edward Said'in Kudüs ile ilgili görüşlerini ve sürgünlük karşısındaki durum ve davranışlarını felsefi olarak ele almaktadır.

Kudüs'ün ABD tarafından İsrail'in başkenti olarak ilan edilmesi, hemen her alanda olduğu gibi bu haberin dünyaya duyuran medyada da önemli bir etkisi olmuştur. Prof. Dr. Nüket ELPEZE ERGEÇ "Kudüs'ün Başkent İlanı Haberlerinin Söylem Yapısının Çözümlemesi" isimli çalışmasında medyada söylem yapısı konusuna değindikten medyadaki çeşitli haber kuruluşlarının Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak ilan edilmesinin haberlerini incelemekte ve çeşitli başlıklar altında toplayarak değeriendirmelerde bulunmaktadır.

Bu çalışmanın son makalesi ise ekonomi ile ilgili olup Dr. Öğr. Üyesi Meltem KESKİN KÖYLÜ tarafından yazılan "Türkiye-Filistin ve Türkiye-İsrail Ticari İlişkileri"dir. Yazar, Filistin'in ticari ve ekonomik potansiyel konusuna değindikten sonra ilk önce Türkiye-Filistin ve ardından Türkiye-İsrail arasındaki ticari ilişkiler tablolar üzerinden gösterilmekte, bu ilişkilerde yaşanan sorunlara yer vermektedir.

Çalışmada yer alan bütün makaleler Arş. Gör. Halil İbrahim Doğan, Arş. Gör. Tuğba Özen ve Arş. Gör. Rukiye Aysun İnan tarafından pek çok defa okundu, kontrol edildi, yazarlara iletili ve süreç bu şekilde nihayete erdirildi. Kendileri bu emekleriyle büyük bir teşekkürü hak etmektedirler. Ayrıca DBY yayınları çalışanları da dikkatli, dakik ve titiz üsluplarıyla teşekkürle fazlasıyla layıklar zira çalışmanın bu denli güzel hale gelmesinde çok büyük emeğe sahipler.

Hadis Kültüründe Kudüs ve Mescid-i Aksa

Dr. Öğr. Üyesi Ali KARAKAŞ

Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Kur'ân ve sünnet, İslâm dininin iki ana kaynağıdır. Hem Kur'ân ayetlerinde hem de Hz. Muhammed'in (s.a.v) çeşitli hadislerinde pek çok kıssalara yer verilmektedir. Bu kıssalarda, geçmiş peygamberlerden ve kavimlerden bahsedilmektedir. Onlarda, insanlara çok yönlü mesajlar verilmekte, ibret ve hikmetler sunulmaktadır. Çoğunlukla bu kıssalarda şahıs, zaman, mekân ve şehir gibi isimlere yer verilmemekte, bu tür unsurlar ön plana çıkarılmamaktadır. Çünkü kıssada önemli olan husus, verilmesi istenen mesajdır. Ancak az da olsa, Kur'ân ve sünnette işlenen bu kıssalarda bazı şahısların ve mekânların isimlerinin yer aldığına şahit olmaktadır. Örneğin bazı peygamberlerin isimlerinin Kur'ân'da yer alması, bu kайдan sayılır. Mescid-i Aksa'nın ismi, Kur'ân'da geçmektedir.¹ Bu isim, aşağıda üzerinde duracağımız çeşitli hadislerde de gündeme getirilmektedir. Kur'ân'da, şehir adı olarak Kudüs ismi açık bir şekilde yer almamaktadır. Ancak Kur'ân'da dolaylı veya doğrudan bu şehre işaret eden ayetler vardır. Bu tür işaretlerin, 21 surede 70 kadar olduğu rivayet edilmektedir.² Bir de Kur'ân'da, "kades" kökünden gelen ve çeşitli anlamlar için kullanılan bazı kelimeler vardır.³ Bu nedenle Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın, başlangıcından bu yana İslâm âleminde önemli bir

¹ Bkz. el-İsra 17/1.

² Ömer Faruk Harman, "İslâmiyetin Kudüs'e Bakışı", *İyilik Dergisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, sayı: 127, Ankara 2017, s. 7.

³ Bkz. Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Rağıb el-İsfahânî, "kades", *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dârü'l-Kalem, Dımaşk 2011, s. 660; Muhammed

dımda bulunmayı tavsiye etmiştir. Müslümanların buna dayanarak bu günkü şartlarda Mescid-i Aksa'ya çeşitli maddi katkılarda bulunmaları gerekir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu hadiste işarette bulunduğuna göre oranın onarımı, bakımı, korunması, çevre düzeni ve temizliği, bütün Müslümanlar için bir görev hükmündedir. Müslümanların ilk kiblesi olması, miraç olayının orada gerçekleşmiş olması ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadislerinde bu derece oraya önem verilmiş olması nedeniyle Müslümanların, Kudüs ve Mescid-i Aksa hakkında hassasiyet göstermeleri gerekir. Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinde de çeşitli nedenlerden dolayı Kudüs şehri kutsal kabul edilmektedir. Dolayısı ile bu kutsal mekânların bakımı, idaresi, onarımı, temizliği ve korunması, tüm ilahi dinlerde önem arz etmektedir. Farklı din mensuplarının bu görevleri yerine getirmeleri için, olumlu şart ve ölçülerde birbirlerine yardımcı olmaları icap eder. Bütün din mensuplarının her türlü çatışmadan uzak durarak barış ve huzur içerisinde beraber yaşamaya çalışmaları gerekir.

Bibliyografya

- Abdulbâkî, Muhammed Fuad, "nezere", *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 2012.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, I-XII, İstanbul tsz.
- Awaısı, Khalid, *Derin Tarih Dergisi*, Albayrak Medya, İstanbul 2017, Özel sayı: 10, s. 11-17.
- Aynî, Bedruddin Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed (ö. 855/1451), *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dârü'l-Fikr, I-XVI, Beyrut 2002.
- Azimabadî, Ebû Abdîrahmân Şerefülhak Muhammed Eşref es-Sadîkî (ö. 1322/1904), *Avnü'l-Ma'bûd*, Dârü'l-Feyha, I-XIV, Dımaşk 2013.
- Basit, Musa İsmail vdğ., *Kudüs Tarihi*, Nida Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Bozkurt, Nebi, "Mescid-i Aksâ", *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 268-271.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, Şirketu Dari'l- Erkâm b. Ebi'l- Erkâm, Beyrut tsz.
- Buhl, Frants, "Kudüs", *İslâm Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Bakanlığı, VI, İstanbul 1977, s. 952-964.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/888), *Sünenü Ebî Dâvud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, I-IV, İstanbul tsz.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed bin Ahmed bin el-Ezher el-Herevî (ö. 370/980), "selime", *Tehzibu'l-Luğa*, thk. Ahmed Abdurrahman Muhaymir, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I- XII, Beyrut 2004.
- Gürânî, Şemsuddîn Ahmed b. İsmail b. Osman b. Muhammed el-Gürânî (ö. 893/1488), *el-Kevserü'l-Cârî ilâ Riyâdi Ehâdisi'l-Buhârî*, thk. Ahmed İzzu İnâye, Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, I-XI, Beyrut 2008.
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdîrahman el-Ferâhîdî (ö. 150/791), *Kitabu'l-Ayn*, thk. Abdülhamid Hendâvî, Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, I-IV, Beyrut 2003.
- Harman, Ömer Faruk, "Kudüs", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 323-327.

- “İslâmiyetin Kudüs’e Bakışı”, *İyilik Dergisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, sayı: 127, Ankara 2017, s. 6-9.
- Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddin Yakut b. Abdillâh er-Rumî el-Bağdâdî (ö. 626/1229), *Mu’cemu’l-Buldan*, el-Mektebetu’l-Asriyye, I-V, Beyrut 2014.
- Hatipoğlu, Haydar, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Yayınları, I-X, İstanbul 2012.
- Heyet, *Redhouse*, SEV Yayıncılık, İstanbul 2007.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî (ö. 852/1448), *Fethu’l-Bârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, el-Mektebetu’l-Asriyye, I- XV, Beyrut 2005.
- İbn Kesir, Ebû’l-Fidâ İsmail (ö. 774/1372), *Tefsîru İbn Kesîr*, Dâru’l-Kalem, I-IV, Beyrut tsz.
- İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem (ö. 711/1311), *Lisanu’l-Arap*, Dâru’l-Fikr, I-XV, Beyrut 1994.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni (ö. 273/886), *Sünen*, thk. Beşşâr, Avvâd Ma’rûf, Dâru’l-Cil, I-VI, Beyrut 1998.
- İbn Mevdûd, Abdullâh b. mahmud b. Mevdûd el-Mûsili, *Kitâbu’l-İhtiyâr li Ta’lîli’l-Muhtâr*, thk. Halid Abdurrahman, Dâru’l-Ma’rife, 1-V, Beyrut 2010.
- İbnu’l- Esîr, Mecduddin Ebu’s-Seâdât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fi Ğarîbi’l-Hadis ve’l-Eser*, thk. Halil Me’mûn Şeyhâ, Daru’l-Marife, I-II, Beyrut 201.
- İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Rağîb, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, ed-Dâru’s-Şâmiyye, Beyrut 2011.
- Kastalânî, Şehâbüddin Ebu’l-Abbas Ahmed b. Muhammed (ö. 923/1517), *İrşâdu’s-Sârî li Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, I-XV, Beyrut 2012.
- Kirmânî, Şemsuddin Muhammed b. Yusuf (ö. 787/1084), *Şerhu’l-Kirmânî alâ Sahîhi’l-Buhârî*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, I-XII, Beyrut 2010.
- Lahhâm, Muhammed Said, “el-Kudusi”, *el-Mu’cemü’l-Mufehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 2012.
- Luvîs, Ma’lûf el-Yesûî (ö. 1367/1947), *el-Müncid fi’l-Luğati ve’l-A’lâm*, Darü’l-Meşrik, Beyrut 1986.
- Mâverdi, Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (ö. 450/1058), *en-Nuketü ve’l-Uyûn*, thk. es-Seyyid Abdulkasûd b. Abdurrahim, Muessesetu’l-Kutubi’s-Sakafiyye, I-VI, Beyrut 1992.
- Müslim, Ebu’l-Huseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri (ö. 261/874), *Sahîhu Müslim*, Daru İbn Hazm, Beyrut 1998.
- Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekerîyya yahya b. Şeref, *Sahîhu Müslim bi Şerhi’n-Nevevî*, thk. Rıdvan Câmî Rıdvan, el-Mektebetu’s-Sakâfi, I-XVIII, Kahire 2001.
- Özel, Ahmet, “Adak”, *DİA*, İstanbul 1988, s. 337-340.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *eş-Şerhu’l-Muyesser li Sahîhi’l-Buhârî el-Musemma ed-Dureu ve’l-Leâlî bi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, el-Mektebetu’l-Asriyye, I-V, Beyrut 2014.
- Steuerwald, Karl, “Kudüs”, *Türkçe Almanca Sözlük*, abc Kitabevi, İstanbul 2010.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Câmîu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, Dâru İbn Hazm, I-XV, Beyrut 2013.
- Zuheylî, Vehbe, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, trc. Ahmed Efe vdğ., Risale Yayınları, I-X, İstanbul 1994.

Mescidü’l-Aksa ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Dr. Öğr. Üyesi Halil KAYA

Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müslümanların ilk kiblesi, yeryüzünde inşa edilen ikinci mescid ve üç harem-den biri olma hasebiyle Aksâ Mescidi İslam âlemi için büyük bir öneme haizdir. Bu nedenle konuyla ilgili hadislerin incelenmesi elzemdir. Ancak yapılan araştırma sonucunda Türkçe olarak Mescidü’l-Aksâ ile ilgili hadislerin müstakil bir çalışmada ele alınmadığı tespit edilmiştir. Bu itibarla konuyla ilgili olan bu bildirinin ne kadar önemli ve değerli olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın temel hedefi konuyla ilgili sahih, zayıf ve uydurma olan rivayetlerin tespit edilip detaya girmeden değerlendirilmesidir. Ayrıca konuyla ilgili akademik çalışma yapmak isteyenlere az da olsa bir katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada tespit edilen rivayetlerin kaynakları, “Kütüb-i Sitte” ise ve diğer kaynaklarda geçen haberlerde önemli bir fark yoksa söz konusu kaynaklara temas edilmemiştir.

Mescidü’l-Aksa’nın Yapılışı

Konuya geçmeden önce tespit edildiğine göre hadislerde söz konusu mescidin adı “Mescidü’l-Aksâ”, “Mescid İliyâ” ve Beytu’l-Makdis” olmak üzere üç farklı isimle zikredilmiştir.

Sonuç

Hadislerde söz konusu mescidin adı “Mescidü'l-Aksâ”, “Mescid İliyâ” ve Beytu'l-Makdis” olmak üzere üç farklı isimle zikredildiği tespit edilmiştir. Keza Mescidü'l-Aksâ'nın Kâbe'den 40 yıl sonra inşa edildiğine dair sahih rivayetler de mevcuttur. Ayrıca bu mukaddes mekânda ibadet etmek gayesiyle sefere çıkılabileceğini beyan eden sahih hadisler de bulunmaktadır. Bazı rivayetlerde burada namaz kılmanın ve buradan hac veya umre için ihrama girmenin faziletinden de bahsedilmektedir. Kaynaklarda zikredilen sened değerlendirmelerine göre burada namaz kılmanın faziletine dair sayısal veriler içeren rivayetlerin sıhhatında problemler olduğu sonucuna varılmıştır. Buradan ihrama girme meselesi ile ilgili haber ise kaynaklarda “hasen hadis” olarak kaydedilmiştir. Konuyla ilgili bazı kaynaklarda uydurulan rivayetler de bulunmaktadır. Son olarak “Mescid-i Aksa” ile ilgili rivayetler hakkında en azında yüksek lisans düzeyinde bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmekte yarar vardır.

Kaynakça

- Abdurrezzâk**, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, I-XII, thk. Habîbürrahmân el-Azamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1390-1392/1970-1972.
- Ahmed** b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-L, thk. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1421/2001.
- Albânî**, Muhammed Nâsiruddîn el-Albânî, *Zayfu'l-Câmiu's-sağîr ve ziyâdetuhu*, neşreden Zuheyr Şâviş, el-Mektebu'l-İslâmî, yayın yeri ve tarihi yok.
- Beyhakî**, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-XI, thk. Muhammed Abdülkadir A'tâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003.
- _____, *Şu'abi'l-îmân*, I-IX, thk. Sa'îd b. Besyûnî Zeğlûl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1421/2000.
- Bezzâr**, Ebû Bekr Ahmed b. Amr el-Bezzâr, *el-Bahru'z-zahhâr (Müsned)*, I-XX, thk. Mahfûzu'r-Rahman Zeynullâh ve diğerleri, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medîne 1409/1988.
- Buhârî**, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VII, thk. Mustafa Dîb Buğâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1414/1993.
- _____, *et-Târihu'l-kebîr*, I-VIII, neşreden Muhammed Abdulmuîd Han, Dâiretu'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarabat ts.
- Cürkânî**, Ebû Abdullah Hüseyin b. İbrahim el-Cürkânî el-Hemezânî, *el-Ebâtu'l-menâkîr ve's-sihâh ve'l-meşâhîr*, I-II, thk. Abdurrahman Abdulcebbar, Mektebetu's-Selefiyye, Hindistan 1403/1983.
- Ebû Dâvûd** Süleyman b. Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, I-VII, thk. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri, Dâru'r-Risâletu'l-Âlemiyye, Dimeşk 1430/2009.
- Ebû Dâvûd et-Tayâlisî**, Süleyman b. Dâvûd b. Cârûd, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, I-IV, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, İmbâba 1420/1999.

- Ebû İbrahim İzuddîn**, Muhammed b. İsmail b. Salâh b. Muhammed el-Huseynî el-Kehlânî es-San'ânî, *et-Tenvîr şerhu Câmiu's-sağîr*, I-XI, thk. Muhammed Ishak Muhammed İbrahim, Mektebetu Dâru's-Selâm, Riyad 1432/2011.
- Ebû Yâ'lâ**, Ahmed b. Ali el-Mavsîlî, *Müsned*, I-XVI, thk. Hüseyin Selim Esed, Dimeşk, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Beyrut 1406, 1408/1986, 1988.
- Ebu'l-Kâsım Temâm** b. Muhammed b. Abdullah b. Cafer er-Râzî, *el-Fevâid (Fevâidu Temâm)*, I-II, thk. Hamdî Abdülmecid es-Silefî, Mektebetu'r-Ruşd, Riyad 1412.
- Ebu'l-Velîd el-Ezrakî**, Muhammed b. Abdullah b. Ahmed el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsar*, I-II, thk. Rüşdî Sâlih Melhas, Dâru'l-Endulus, Beyrut 1403/1983.
- Fâkihî**, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Abbâs el-Fâkihî el-Mekkî, *Ahbâru Mekke fi kadîmi'd-dehri ve hadîsihi*, I-VI, thk. Abdülmelik b. Abdullah, Dâr Hıdr, Beyrut 1414/1994.
- Hâkim**, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, I-V, thk. Mustafa Abdülkadir A'tâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1422/2002.
- İbn Mâce**, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, I-V, thk. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri, Dâru'r-Risâletu'l-Âlemiyye ve Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1430/2009.
- İbnu'l-Cevzî**, Ebû'l-Ferac Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Kitâbu'l-mevzûât*, I-III, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, 1386/1966.
- İbnu'l-Kayserânî**, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tahîr b. Ali b. Ahmed el-Makdisî eş-Şeybânî, *Zehîratu'l-huffâz*, I-V, thk. Abdurrahman el-Ferivâî, Dâru's-Selef, Riyad 1416/1996.
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim*, I-V, thk. Muhammed Fuat Abdülbâkî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1412/1991.
- Nesâî**, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Râid b. Sabri İbn Ebî A'lfe, Dâru'l-Hazâre, Riyad 1436/2015.
- Sehâvî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî, *el-Buldâniyyât*, thk. Husâm b. Muhammed el-Kattân, Dâru'l-A'tâ, Riyad 1422/2001.
- Süyûtî**, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-Leâli'l-masnûa, fi'l-ehâdisi'l-mevzûa*, I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.
- Taberânî**, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsar*, I-X, thk. Târik b. İvazullâh b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî, Dâru'l-Harameyn, Kahire 1415/1995.
- _____, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I-IV, thk. Hamdî Abdülmecid es-Silefî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1416/1996.
- Tahâvî**, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahavî, *Şerhu Müşkîlu'l-Âsar*, I-XVI, thk. Şuayb el-Arnaût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1415/1994.
- Tirmizî**, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-Kebîr (Sünenü't-Tirmizî)*, I-VI, thk. Beşşâr Avvâd Maruf, Dâru Garbu'l-İslâmî, Beyrut 1996.
- Ukaylî**, Ebû Cafer Muhammed b. Amr b. Mûsâ, *Kitâbu'd-Du'afâ*, I-VII, Dâru Mecdu'l-İslâm ve Mektebetu Dâru İbn Abbâs, Kahire 1429/2008.
- Zehebî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Tertîbu'l-Mevzûât*, thk. Kemal b. Besyûnî Zeğlûl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1994.

Kudüs Vakıflarının Bugünkü Durumu ve Sûf Hareketinde İsrâ Algısının Tesiri

Doç. Dr. Mustafa ALTUNKAYA

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bu araştırmada, mevzuat ve arşivlerin yanısıra bilimsel makale, araştırma ve dokümanlar esas alındı. 1. Siyon kongresinden sonra Filistin topraklarında 1917'den bu yana, Osmanlı sûf hareketi İslâmî vakıflarına yönelik olarak gelişen hak ihlalleri araştırıldı. Sultan Abdülhamid-i Sâni (ö. 1918)'nin hal'inden sonra Müslüman köylerin, sistemli bir katliama tabi tutularak nasıl boşaltıldığı, Filistin mülklerinin ve tekke, zaviye, hangah, asitane gibi sûf hareketi kurumsal vakıflarının mal varlıklarına nasıl el konulduğu ve bunun için çıkarılan yasalar ele alındı.

Kudüs'te ve genel olarak Filistin'de, Osmanlı sûf hareketinin sahip olduğu kurumsal mülkler, İngiliz işgaline kadar Filistin'in İslâmî referanslarını oluştururken bugün bir yok oluşa, silinmeye yüz tutmuş durumdadır.

Uluslararası hukuk, vakıf yasaları, devletlerarası anlaşmaların mevcudiyetine rağmen mevcut yönetim BM kararlarına uymamakta, hukukun genel amir hükümlerine riayet etmemektedir. 1948'den sonra sûf hareketi vakıfları (tekke, zaviye, hangâh, asitane vb.) Kudüs'ün Osmanlı ve İslami kimliğini yok etmeye dönük ihlallerle karşı karşıyadır.

Bu çalışmamızda sûf hareketinin Kudüs mülklerini, etkinliğini, tekke vakıflarının bugünkü hazin durumunu ele almaya çalışacağız. Sorunun çözümüne ilişkin İsrâ ve Mi'râc hadisesinin taşıdığı yükseliş psiko-sosyolojisinin bugüne nasıl bir mesaj taşıdığını analiz etmeye çalışacağız.

Bibliyografya

- Abdulkerim, İbrahim;** 1948'den Günümüze Filistin İslami Vakıfları ve İsrail Politikası, Çev. Mustafa Altunkaya, Vakıflar Dergisi, Yıl. Haziran 2012, Sayı. 37, Ankara, ss. 265-276
- Belge;** Kadı Ahmed Natur'un Hükümet Başkanına Sunduğu Tezkere, Kudüs Gazetesi 10.04.1994 tarihli nüsha, s. 10.
- Buharî;** Menâkibu'l-Ensâr, s. 41.
- Ceylan, Sulhi;** Dervişlerin Şehri Kudüs, Lacivert Dergisi, 2017, S.37, <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2017/06/14/dervislerin-sehri-kudus>
- Çelebi, Evliya;** Seyahatnâme, Hız. Y.Dağlı, S.A.Kahraman, R. Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah;** Hüccetullahi'l-Bâliğa (Nşr. M. Ş. Şükker), Beyrut 1992, C. I. İbrahim, Abdülkerim; Kuwait Awqaf Public Foundation, Awqaf, Refereed Biannual Journal Specialized in Waqf and Charitable Activities, Şam.
- Furanî, Fethi;** İsrail'de İslami Vakıflar ve Kutsallar, 2004 (www.baqoon.com).
- İbn Hanbeel, Ahmed;** Müsned, C. I, Nşr. Şuayb el-Arnaut, Beyrut 1995.
- İbn Kayyim, el-Cevziyye;** Zadul-Meâd fi Hedyi'l-İbâd, Tash. Şeyh H. Mahmud el-Mahmudi, Matbaatu'l-Misriyye, Kahire 1928.
- İbn Kesir;** es-Sîre, C. II,
- Khalidi, W.;** All That Remains, Washington DC, II for Pal. Studies 1992.
- Laysh, Aharon;** The Muslim waqf in Israel, Asian/African Studies, Journal of the Israel OS, Vol. A2 (1996) pp. 61-63.
- Nasır, Fevzi;** Kamusu'l-Vatan, Daru'l-Vahde, Hayfa, 1990
- Perents, Don;** Israel and the Palestine Arabs (Washington D.C: Middle East Institute) 1958.
- Qleibo, Ali;** Kudüs'te Tasavvufî Hayat, Sabah Ülkesi, Temmuz 2016, S. 48.
- Râzî, Fahrettin;** Mefâtihu'l-Gayb, C. V.
- Roudy, John;** Filistin'in Yahudileştirilmesi Üzerine Araştırma, Beyrut, Merkezi'l-Buhusi'l-Filistinîyye, 1972.
- Salih, Abdulcevad, Velid Mustafa;** 1882-1982 Arası Yüzyılda Filistin Köylerinin Toplu İmhası ve Siyonist Yerleşimciliği, Kudüs Kalkınma Araştırmaları Merkezi, Londra 1987.
- Selim, Salih;** İslami Vakıflar ve Şer'i Mahkemelerin Durumu, Belge, Hayfa 13.2.1995. Shahak, Arab Villages Destroyed in Israel, in Documents 1967-73 (Pub. By Ithaca Press London) 1975.
- Siygob, Tom;** el-İsrailiyyun el-Evail, 1949 (Nikosiya: Filistin Araştırmaları Merkezi) 1986.
- Tütüncü, Mehmet;** Kudüs Mevlevihanesi Tarihi ve Mimarisi, 19 Mart Ün. Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlana Sempozyum Bildirileri, Çanakkale 2006.

Hız. Süleyman'ın Emrinde Olan Cinler ve Mahiyeti Üzerine

Prof. Dr. Mehmet ÜNAL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Bu çalışmada Kur'an'da yer alan kıssalardan birisi olan Hz. Süleyman (a.s.) kıssasında yer alan karınca, hüdhüt kuşu, rüzgarlar ve cinler gibi ayrı ayrı değerlendirilip ele alınabilecek konulardan "cin" kavramı ve onun hakkında yapılan yorumlar değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bilindiği gibi cinler, Kur'an ayetlerinde birçok yerde söz konusu edilmekte, onların varlığı, Zariyât sûresinde "Ben insanları ve cinleri bana kulluk etsinler diye yarattım" (Zariyât: 56) ifadeleriyle ve haklarında inen bir sûrede (Cin sûresi) söz konusu edilmektedir. Ancak Hz. Süleyman kıssasında onun emri altında insanlardan ve cinlerden oluşan ordudan bahsedildiği gibi şeytanların da onun emrinde çalıştığına vurgu yapılmaktadır. Tefsir kaynaklarında Hz. Süleyman kıssasında yer alan bir husus olarak bunlarla alakalı çok farklı yorumlar yapılmaktadır. Bu rivayetlerin içinde tutarsızlıklar ve abartılı yorumlar da bulunmaktadır. Çağdaş Müslüman birçok yazar, klasik kaynaklarda yer alan bu çelişkili rivayetler karşısında haklı olarak bazı soruları gündeme getirmiştir. Kıssaları tahlil ederken cin özelinde var olan bu tartışmaları değerlendirdiğimizde şu soruların cevabının verilmesi gerekmektedir: 'Acaba Kur'an cin ifadesini onlara ait sıfat ve fonksiyonlarını esas alarak mı kullanmıştır? İlgili ayetlerde duyularla teşhis edilemeyen varlıklar olarak bildik cinler mi konu edilmektedir? Kelimenin kökeninde bulunan anlam yelpazesinden de hareketle şehir dışından getirilen ya-

liklerinden hareket ederek böyle bir yoruma ulaşmışlardır. Bu yorum, muhtemel olsa da, görünmez alemin sakinlerinden olan cinlerden bir grubun da onun emrinde çalıştığını asla geçersiz kılamaz. Çünkü Kur'an, Hz. Süleyman kıssasında Belkıs'ın tahtını bir anda getirme gücüne sahip olduğunu söyleyen cinlerden ve onlar özelinde gayb alemine dair farklı bağlamda cinlerin bilgilerinin sınırlılığında da bahseder. Bu bilgiler, Hz. Süleyman'a hizmet eden Sur kralı Hiram'ın gönderdiği ustalar ve işçilerden öte bir anlamının olduğunu göstermektedir. Dahası, Yahudi kaynaklarında Kutsal mabedin yapımında sadece cinlerin değil meleklerin bile hizmet ettiği nakledilmektedir. Kur'an'ın bu noktada, Hz. Süleyman'ın hayatına dair ifrat ve tefrit çizgisinde iki uç noktada denetleyici (müheymîn) bir rol üstlendiğini de söylememiz gerekecektir.

Bibliyografya

- Ay, Mahmut, Kur'an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak, Ensar, 2017.
- Aydemir, Abdullah, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, sayı: 1, s. 173-226.
- Abdulkadir Şener vd. Yüce Kur'an ve Açıklamalı – Yorumlu Meali, Diyanet Vakfı, İzmir 2011.
- Abdullah, Riyaz, el-Cin ve Şeytan Beyne'l-İlm ve'd-Dîn, Daru'l-Hikem Beyrut 1986.
- Aydın, Hayati, Dini Kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinler, CUID sayı:3(Aralık 2017)1623-1670.
- Ahmet, Aziz, Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslam, İstanbul 1990.
- Ahmet, Aziz, Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslam (çev. Ahmet Küskün), İstanbul 1990.
- Ateş, Ali Osman, Kur'an ve Hadislere Göre Cinler-Büyük, Beyan, İstanbul 1995.
- El-Behiy, Muhammed, İnanç ve Amelde Kur'anî Kavramlar (ter.Ali Turgut) Yöneliş Yayınları, İstanbul 1988.
- Duman, Cengiz, Hz. Süleyman ve Rüzgâr İlişkinine Tevrat Verileri Açısından Yaklaşmak (<http://www.haksozhaber.net/hz-suleyman-ve-ruzgar-iliskisine-tevrat-verileri-acisindan-yaklasimak-21917yy.htm>, Erişim 31.07.2018 saat:22:15).
- Duman, Cengiz, Üç Kral İki Peygamber, Pınar Yayınları 2013, s. 237-238.
- Edward Alexander Westermarck, *İslam Medeniyetinde Puta Tapma Devrinden Arta Kalan ve Kalıntı Halinde Yaşayagelen İtikatlar*, (Cin Bölümü), Yeni Matbaa, Ankara, 1962
- Emanullah Polat, *Tin Suresi'nin Tefsiri ve Sûre Işığında Kutsal Zaman ve Mekân Mefhumu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2001, s. 54.
- Eliçık, R. İhsan, Yaşayan Kur'an, İnşa Yayınları, İstanbul 2011.
- Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyya, *Makayisü'l-Luğa*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, ts.
- Ebü Abdillâh Ömer b. Abdillâh eş-Şiblî, *Akâmu'l-Mercân fi Ahkâmî'l-Can* (Lübnan: Dârü'l-Kalem, 1988.
- Ebu Hayyan, Bahrû'l-Muhît, Risâletü'l-Alemye, Beyrut 2015.

- Gündüz, Şinasi, "Kur'an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi?", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:10 Samsun 1998, s. 62-63.
- Harmancı, Ömer Faruk, Hz. Süleyman, İA, XXXVIII.56 vd.
- İbn Aşur, et-Tahrir ve't-Tenvir, XVII.123-124
- İbn Manzûr, Cemalüddin Muhammed b. Mukrim b. Ali, Lisânu'l-Arab, Dâru's-Sadr, Beyrut ts.
- İbn Düreyd, Ebubekir Muhammed b. Hasan el-Ezdî, *Cemheretü'l-Lüğa*, Dârü'l-İlim, Beyrut, 1987, I, 93
- İslamoğlu, Mustafa, Hayat Kitabı Kur'an, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Kartal, Ataullah, Kur'an-ı Kerim'de Dâvûd ve Süleyman (A.S.) Kıssaları, (Y.Lisans), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Katar, Mehmet, Yahudilikte Hz. Süleyman, Türkiye'de Diner Tarihi'nin Kurumsallaşması Sürecinde Prof. Dr. Abdurrahman Küçük (Editör: Prof.Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu), Berikan Yayınevi.
- Kutsal Kitap, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2014, Yeni Yaşam Yayınları, 2008.
- Mevlâna Muhammed Ali, The Holy Qur'an, Lohar, Lohar, 1973.
- Mecdüddin Muhammed b. Yakup, *Besâiru Zevî't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut.
- Mevdûdî, Ebu'l-Alâ, Tefhîmu'l-Kur'an, İnsan Yayınları, İstanbul 1991.
- Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* İstanbul 2008.
- Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur'an (Gerekçeli Meal), Düşün Yayıncılık, 2009.
- Öztürk, Mustafa, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri Kur'an-ı Kerim Meali, Ankara Okulu, 2015
- Özdemir, Hüseyin, Kur'an Kıssalarının Gerçeklik Sorunu, (Y.Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Ö. Süleyman el-Eşkar, *Âlemü'l-Cinni ve's-Şeyâtîn*, Mektebetü'l-Felah, Kuveyt 1984.
- Polat, Emanullah, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Ruhî Hastalıklar*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri ABD Tefsir Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya, 2010.
- Polat, Emrullah, Cin Sûresi Perspektifinde Cinlerin Varlığı, *Electronic Journal of Social Sciences*, Bahar, 2015, Cilt:14, Sayı:53, 337-365.
- Râzî, Ebü'l-Hasan Ahmed b. Fâris b. Zekeriya, *es-Sâhibî fi Fıkhü'l-Lüğati'l-Arabîyyeti ve Mesâilihâ ve Sünenu'l-Arabi fi Kelâmihâ*, yy, I. Baskı, 1997.
- Ragıb, Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, Dârü'l-Kalem, Beyrut 1412.
- Süleyman Ateş, *İnsan ve İnsanüstü*, (Ruh, Melek, Cin, İnsan), Yeni Ufuklar Neşriyat, III. Baskı, İstanbul, 1995.
- Şengül, İdris, Kıssa, İslam Ansiklopedisi, XXV.501.
- Şengül, İdris, Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt:32, sayı:4, s.63-91.
- Şimşek, Said, Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri, Beyan Yayınları, İstanbul, 2017.
- Tunçer, Mustafa, Kur'an'da Cin ve Şeytan, Rağber Yayınları, İstanbul 2015.
- Tehânevî, Muhammed b. Ala b. Ali el-Faruki el-Hanefi Keşşafu İstilahatü'l-Fünûn, Tahran, Mektebetü Hayyam, 1967.
- Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat, VI.4360-436
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamus*, Dârü'l-Hidâye, ty, "i-n-s" maddesi.
- Zeyveli, Himet, Kur'an Kıssaları, İslami Araştırmalar, cil:IX; sayı:1-4, 1996 s.180-181

İslâm Düşüncesinde Birlikte Yaşama (Kudüs Örneği)

Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

İnsan sosyal bir varlık olması itibarıyla birlikte yaşamak durumundadır. Birlikte yaşama, aile, okul, mahalle, toplum, ülke ve dünya içinde yaşayan insanların ırk, din, inanç, kültür ve ülke farklılığına rağmen birbirlerine saygı, huzur ve mutlu şekilde yaşama halidir. Bu noktada birlikte yaşamının sağlıklı olabilmesi için insanların birlikte yaşamasına engel olan hususların kaldırılması gerekir. İnsanlık tarihine bakıldığında farklı din ve kültür mensuplarının birbiriyle bir arada yaşama tecrübesiyle ilgili –sınırlı da olsa- örnekleri görmek mümkündür. Gücü ve fırsatı ele geçirdiğinde din fanatizmini uygulayanlara rağmen, başka din ve kültür mensuplarıyla bir arada yaşayıp ortak medeniyet oluşturmanın en güzel örneğini Müslümanlar vermiştir. İslam dini ortaya koyduğu öğretileriyle diğer dinlere en açık olan ve iletişim kurabilen bir dindir. Ayrıca İslam temel esasları, sabiteleri değişmeyen fakat zamana, coğrafyalara ve bulunulan şartlara göre farklı yorumlara imkân sağlayan bir özelliğe sahiptir. Bu sebeple bizim coğrafyalarımız İslam'ın farklı yorumlarının tezahürlerinin şahididir. Nitekim konuyla ilgili literatüre bakıldığında Medîne'de başlayan asr-ı saâdet döneminden itibaren Emevî ve Abbâsî hilâfetinden günümüze kadar Asya, Avrupa ve Afrika'da yer alan pek çok şehirde görüldüğü üzere başka dinlerin ve kültürlerin tarihinde eşine rastlanmayacak müsamaha ve hoşgörü ortamı içerisinde yaşamaları birlikte yaşamının en güzel örneklerini ve tecrübelerini oluşturmaktadır. Yani her

İslam, her inanç ve kültüre birer zenginlik unsuru olarak bakmıştır. Halifeler, Osmanlı ve Orta Asya benzeri örneklerde görüldüğü üzere İslam'ın hâkimiyeti altında yaşayan guruplar, inanç ve ibadetlerinde devamlı serbest bırakılmışlardır. Böyle bir tutum ancak toplumda çoğulcu bir yapının oluşmasını sağlayabilir. Çünkü İslam'ın varmak istediği hedef, “**çokluk içinde birlikte yaşamaktır.**”³¹

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, Thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş I-X+I-II Fihrist, Beyrut 1991.
- Ahmed Naim, Kamil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh*, I-XII+Kılavuz, Ankara 1978
- Ahmed Yesevî, *Divân-ı Hikmet*, (Haz. Hayati Bice), Diyanet Vakfı yay. Ankara 2009.
- Arık, Durmuş, *Buhara Yahudileri*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara 2006.
- Arpa, Enver, “İslam’da Birlikte Yaşama Kültürü ve Günümüzde Müslüman Toplumlarında Zuhur Eden Şiddet”, *Eski Yeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi*, 2017, sayı: 34, s. 45-68
- Avcı, Casim, “Kudüs”, *DİA*; İst. 2002, XXVI, 327-329.
- Bağcı, H. Musa, İslam Medeniyetinde “Birlikte Yaşama Tecrübesi” Ve Hz. Peygamber’in Hoşgörün Anlayışı, <http://musabagci.tr.gg/%26%23304%3Bslam-Medeniyetinde-Birlikte-Ya%26%23351%3Bama-Tecr.ue.besi.htm> (05.06.2015)
- Buhârî, İsmail b. İbrahim, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, İstanbul Tsz.
- Görmez, Mehmet, “Birlikte Yaşama Ahlâkı ve Hukuku”, *Balkanlarda İslâm: Miadî Dolmayan Umud = Islam in the Balkans: Unexpired Hope*, 2016, cilt: I, s. 175-190.
- Güneş, Abdurrahman, “Toplumsal Bir Zorunluluk: Bir Arada Yaşamak”, *Fırat Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10:2 (2005), s.89-103.
- Hacı Bektâş Velî, *Makâlât*, (Haz. Esad Coşan), Kültür Bak.Yay Ankara, 1996.
- Hamidullah, M., *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, Ankara 2003.
- Harman, Ömer Faruk, “Kudüs”, *DİA*; İst. 2002, XXVI, 323-327
- Hitti, Philip K., *Siyasi ve İslâm Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul: M.Ü.İ.F.Y., 1995
- <https://www.devletarsivleri.gov.tr/icerik/3193/hazret-i-omerin-kudus-ahidnamesi/> (erişim 18.03.2018)
- İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil Fi't-Târîh*, Beyrut 1965.
- İbnu'l-Esîr, *İslâm Tarihi (el-Kâmil fi't-Târîh)* çev. Abdülkerim Özyayın, İstanbul: Bahar Yay.
- Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., 5. Baskı, Ankara 1984
- Müslim, Ebu'l Huseyn el-Kuşeyrî, *Sahîhu Muslim*, Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî I-IV + Fihrist Beyrut 1983.
- Sarıçam, İbrahim, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2003.
- Yıldırım, Ahmet, İslam Medeniyetinde Birlikte Yaşama Tecrübesi, *Ayrıntı Dergisi*, Cilt 3, Sayı 27 (2015), s.28-31
- Yıldırım, Celal, *İslâm-Türk Tarihinin Altın Sahifeleri*, II. Baskı, Ankara: İkbal Yay
- Yılmaz, Hasan Kamil, “Tasavvuf Geleneğinde Birlikte Yaşama / Çoğulcu Söylem” http://hasankamiliyilmaz.com/index.php?option=com_content&task=view&id=357&Itemid=31 (03.09.2013)

³¹ Bkz. Abdurrahman Güneş, “Toplumsal Bir Zorunluluk: Bir Arada Yaşamak”, *Fırat Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10:2 (2005), s. 102

Evanjelik Hıristiyanlığın Eskatolojik Kudüs Algısı

Prof. Dr. Mustafa BIYIK

Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Eskatolojik son anlayışı, Hıristiyanlık açısından son derece önemli bir teolojik konudur. Bununla birlikte, dünyanın hızla apokaliptik bir sona doğru gittiği konusuna yoğunlaşarak bunu çok yakında gelmesi beklenen Mesih'in ikinci geliş öğretisi ile birleştirerek Hıristiyanlık içerisinde çok farklı bir konuma yerleştiren evanjelikler, benimsemiş oldukları Kudüs merkezli “farklı” ve “tuhaf” eskatolojik/apokaliptik söylemlerini yerel ve küresel politikalar, tüm dünyanın dikkatlerini üzerlerine çekmişlerdir. Onlar eskatolojik kurtuluş planında diğer Hıristiyanlardan farklı olarak Yahudileri önemli bir yere koyarak onlara belli bir değer atfetmeleri ile pratik yaşamda ABD-İsrail birlikteliğinin teolojik zeminini oluşturmuşlar ve Ortadoğu'yu kan gölüne çevirme pahasına Yahudi ittifakı ile İsa Mesih'in dönüşü adına planlarını uygulamaya koymuşlardır.

Daha dindar bir toplum ortaya koyma adına ortaya çıkan ve evanjelik söylemlerin etkisi altında gelişen fundamentalist akım, evanjelikleri hedeflerine ulaşmada her zaman desteklemişlerdir. Hıristiyan evanjeliklerinin ve fundamentalistlerin büyük bir kısmının ABD'de yaşıyor olması, onları Amerikan siyasetinde etkili yaptıkları gibi, ABD ile İsrail'i eskisinden çok daha güçlü bir şekilde teostratejik ortaklığa götürmüştür.

Bugün Ortadoğu'ya ilişkin söz söylenmek, politikalar üretmek ve geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak suretiyle küresel bir aktör olunmak isteniyorsa, hem İsrail'in politikalarına zemin hazırlayan teolojik arka planı bilmek, hem de

fundamentalist Yahudi ve Hıristiyan grupların Kudüs üzerinden şekillenen dinî görüşleri, kendi aralarındaki ittifakın dini boyutunu oluşturmaktadır.

Evanjeliklerin amaçları ile Yahudi fundamentalistlerin amaçları örtüştüğü için bu iki grup işbirliği içerisinde hareket etmektedir. Fundamentalist Yahudiler Ortadoğu'da kendi inançlarının gereği olarak gerçekleştirmeye çalıştıkları faaliyetlerinde evanjeliklerin desteğini almaktadırlar. İki grup arasındaki ittifak geçmişte İsrail Devleti'nin kurulmasına katkı sağladığı gibi, onun yaşamasını ve büyümesini de garanti altına almaya çalışmaktadır. Yahudiler evanjeliklerden aldıkları destekle kendi mabetlerini inşa ederek bölge üzerindeki dinsel ve politik hedeflerini gerçekleştirmiş olacaktırlar. Böylece, evanjelikler ve fundamentalistlerin Yahudi hedeflerine yönelik destekleri aynı zamanda kendilerini de amaçlarına yaklaştırmaktadır. Zaten Kudüs kendileri için de önemlidir. Zira dünyanın sonunda kurulacak göksel krallığın merkezi Kudüs olacaktır.

Sonuç olarak her ne kadar beklenen Mesih'in kimliği konusunda farklı inanışlara sahip olsalar da hem Yahudilere hem de Evanjelik/Fundamentalist Hıristiyanlara göre Mesih'in dönmesi ve Kudüs merkezli krallığını kurması için Ortadoğu'nun bu dönüğe hazırlanması gerekmektedir. Dolayısıyla Evanjelik Hıristiyan Siyonistleri kıyametin kopmasını hızlandırmak için Mesih'in dönmesine ortam hazırlamaya, böylece Ortadoğu'yu bir ateş çemberine dönüştürerek Tanrı'yı kıyamete zorlamaya çalışmaktadırlar.

Kaynakça

- Biyyık Mustafa "Amerikan Protestant Fundamentalizmi'nin Köken ve Öğreti Açısından Bir Analizi", *Dinî Araştırmalar*, Cilt:10, Sayı:28, Mayıs-Ağustos 2007.
- Biyyık Mustafa *Armagedon ve Tanrı Krallığı*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara 2008.
- Cyrus I. Scofield *Oxford NIV Scofield Study Bible: New International Version*, Oxford University Press, New York, 1984.
- Darby John N. *Hopes of the Church*, G. Morrish, London, ts.
- Fraker Susan & Elenor Clift, "Carter and the God Issue", *Newsweek*, 5 April, 1976.
- Frykholm Amy Johnson *Rapture Culture: Left Behind in Evangelical America*, Oxford University Press, New York, 2004.
- Losurdo Domenico "What is Fundamentalism?" *Nature, Society, and Thought*, vol. 17, no.1, 2004.
- O'Leary Stephen D. *Arguin the Apocalypse: A Theory of Millennial Rhetoric*, Oxford University Press, New York 1998.
- Rainer Tom S. 'The Challenge of Evangelism in the History', *Evangelism in the Twenty First century: The Critical Issues*, Harold Shaw Publishers, Wheaton 1989.
- Ryrie Charles Caldwell *Dispensationalism Today*, Moody Press, Chicago 1965.
- Sizer Stephen *Christian Zionism: Its History, Theology And Politics*, AAARGH Internet Editions, 2005.

Kudüs'ün Selâhaddîn-i Eyyûbî'den Sonra Haçlılara Teslim Edilmesi

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin SARI

Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Kudüs, Hz. Peygamber'in hicret öncesi iki ya da üç yıl Kâbe'yi de önüne almak suretiyle namaz kıldığı, hicret sonrası on altı ya da on yedi ay bu uygulamaya devam ettiği kible olmuştur. Aynı zamanda şehir, İsrâ ve Miraç hadiselerinin vuku bulduğu yer olması bakımından tarih boyunca Müslümanlar tarafından dinî bir merkez olarak görülmüştür. Şehir, 17 yılında (638) Hz. Ömer döneminde Suriye cephesinde gerçekleşen fetihler sayesinde İslam coğrafyasına kazandırılmıştır. I. Haçlı saldırıları sonucu 492 (1099) yılında Hıristiyanların hâkimiyetine geçinceye kadar İslam devletleri arasında sürekli el değiştirmiştir. Şehrin Hz. Ömer tarafından fethinden sonra yaklaşık beş asır Müslümanların hâkimiyetinde kalması, başta Bizans olmak üzere Batılı ülkeleri hiç rahatsız etmezken bu durum XI. yy.'a gelindiğinde değişmeye başlamıştır. Avrupalı devletler kendileri için uygun ortamın oluşmasıyla birlikte Akdeniz ve çevresine hâkim olan Müslümanların gücünü kırabileceklerine ve çeyrek asırdır Anadolu'ya yerleşmekte olan Türkleri Anadolu'dan çıkarabileceklerine inarak "kutsal toprakları kurtarma" sloganıyla Haçlı saldırılarını başlatmışlardır.

Ortaçağ Avrupası'nın en kalabalık ordularına sahip olan devletlerin başlatmış olduğu Haçlı saldırıları, Filistin coğrafyasında önemli ve mukad-

masa da zayıf olduğu dönemlerde şehrin idaresi tehlikeye girmektedir. Tarihî hadiseler de göstermektedir ki herhangi bir tehlike anında şehrin savunmasının, bölgenin idaresinden sorumlu zayıf bir yöneticiye bırakılması ya da şehrin yönetimi ile ilgili istediği kararı alıp uygulaması Müslümanlar açısından üzücü neticeler doğurabilmektedir. Böyle bir sonuçtan kaçınmak için mukaddes beldelerin yönetimi hususunda ve bir saldırı anında ne yapılacağı ile ilgili bütün Müslümanların söz sahibi olması gerekmektedir. Bu durum mukaddes beldeleri kaybetme riskine karşı Müslümanları bir arada tutacak ve mukaddesat için canla başla mücadele etmelerini sağlayacaktır. Ancak bu durum geçmişte olduğu gibi bugün de ideal olmaktan öteye geçemeyen bir meseledir.

Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda bir taraftan Haçlılar, diğer taraftan Moğollar tarafından kuşatma altına alınan İslam coğrafyası, Kudüs'ün yönetimini tek elinde bulunduran Eyyûbîler'in Haçlılarla anlaşarak şehri pazarlık konusu etmesine göz yummuşlar, böylece Kudüs'ün geleceğini tehlikeye atmışlardır. İlginçtir ki böyle bir dönemde dünyevî hırslarına yenik düşen Müslüman hükümdarlar Doğu'dan Batı'ya doğru saldırgan bir şekilde ilerlemekte olan Moğolların neden olabileceği felaketleri hesap edemeyip birbirleriyle olan mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Eyyûbîler, Hârizmşahlar ve Anadolu Selçukluları gibi dönemin en güçlü devletlerinin başında bulunan sultanlar arasında yaşanan toprak mücadeleleri, ümmetin manevî lideri konumundaki Abbâsî halifesinin ise onlar arasında arabuluculuk yapmaktan öteye geçemeyen tutumu, İslam dünyasının içine düştüğü bu girdabın daha da derinleşmesine sebep olmuştur. Birleşerek büyük kalabalıklar oluşturabilecek durumda olan İslam orduları, Haçlıları bölgeden söküp atmada ve Moğolları geri püskürtmede üstünlük elde edebilecek durumdayken ne yazık ki ayrılığı tercih etmişlerdir.

İslam dünyası Kudüs konusunda bugün de ayrılık içerisindedir. Tıpkı o gün olduğu gibi bugün de sessiz kalan İslam devletleri ellerinden bir şey gelmediği için Kudüs'ü yalnızlığa terk etmişlerdir. Bu durum tarihten ibret alınmadığı sürece aynı şeylerin tekrar tekrar yaşanabileceğinin en açık kanıtıdır.

Kaynakça

- Basuğuy, Bedrettin, *Eyyûbîler: el-Melikü's-Sâlih Dönemi (634-647/1240-1249)*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2017.
- Bekâr, M. Serdar, "el-Melikü'l-Kâmil", *DİA* (2004), XXIX, 68-70.
- Çelik, Sebahattin, "Beşinci Haçlı Seferi (1217-1221) Esnasında Mısır Sultanı el-Kâmil'e Karşı Darbe Girişimi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 28, sy. 1, Elazığ 2018, ss. 313-326.
- Demirkent, Işın, "Haçlılar", *DİA* (1996), XIV, 525-546.

- , "Kudüs", *DİA* (2002), XXVI, 329-332.
- Ebü'l-Fidâ, Melikü'l-Müeyyed İmâdüddin Ebi'l-Fidâ' İsmail b. Ali b. Mahmud b. Ömer b. Şahinşah b. Eyyûb (ö. 732/1331), *Târîhu Ebi'l-Fidâ* (thk. Mahmûd Deyyûb), I-II, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Ebü'l-Yümn el-Uleymî, Mücîruddin Abdurrahman b. Muhammed b. Abdurrahman el-Makdisî el-Hanbelî (ö. 928/1522), *el-Ünsü'l-celîl bi-târîhi'l-Kuds ve'l-Halîl*, I-II, Necef 1966.
- Emecen, Feridun, "Akkâ", *DİA* (1989), II, 265-267.
- Geyikoğlu, Hasan, "Suriye'deki Harezmliler'in Haçlılarla Mücadelede ve Kudüs'ün Geri Alınmasındaki Rollerini", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (Erzurum 1994), sy. 1, s. 135-142.
- Gül, Muammer, *XI ve XIII. Yüzyıllarda Kudüs* (Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı), Elazığ 1997.
- İbn Nazîf el-Hamevî, Ebü'l-Fezâil Muhammed b. Ali b. Abdilâzîz b. Nazîf el-Gassânî el-Hamevî (ö. 651/1253'ten sonra), *et-Târîhü'l-Mansûrî* (thk. Ebü'l-İd Dudu), Dımaşk: Matubatu Mecmaî'l-Lügatî'l-Arabiyye, 1981.
- İbnü'l-Amîd, Georges b. Amid Mekin (ö. 672/1274), *Ahbârü'l-Eyyûbiyyîn*, Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1991.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerîm b. Abdülvâhid eş-Şeybânî (ö. 630/1232), *el-Kâmil fi't-târîh* (tas. Muhammed Yusuf ed-Dekkâk), I-XI, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- İbnü'l-İbrî, Ebü'l-Ferec Bar Hebraeus Cemalüddin Yuhannâ Mâr Grigoriyus b. Tâceddin Ehrû (Hârûn-Aaron) el-Malatî (ö. 685/1286), *Ebü'l-Ferec tarihi* (trc. Ömer Rıza Doğrul), I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1945.
- İbnü'l-Verdî, Ebû Hafis Zeyneddin Ömer b. Muzaffer b. Ömer (ö. 749/1349), *Târîhu İbni'l-Verdî: Tetimmetü'l-muhtasar fi ahbârî'l-beşer* (thk. Ahmed Rifad Bedrâvî), I-II, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1970.
- Kaya, Önder, *Eyyûbî Devleti Meliklerinden el-Eşref Muzaffereddin Musa Döneminin Siyasî Tarihi (597-635/1200-1237)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.
- Kılıç, Mustafa, "Âlim ve Devlet Adamı Olarak Eyyûbî Meliki el-Melikü'l-Muazzam (576-624/1180-1227)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/2, (2006), ss. 337-355.
- , "Haçlıların Dimyat Muhasaraları ve Eyyûbîlerin Mücadeleleri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII, (2007), sy. 4, ss. 413-444.
- Kök, Bahattin, "el-Melikü's-Sâlih, Eyyûb", *DİA* (2004), XXIX, 80-82.
- Kuşçu, Ayşe Dudu, "el-Melik el-Kâmil ve V. Haçlı Seferi", *Yeni Türkiye (Orta Doğu Özel Sayısı II)*, sy. 83, ss. 157-169.
- Küçüksipahioğlu, Birsal, "Birinci Haçlı Seferi'nden Fethedilen İstanbul'un Ele Geçirme Çabaları", *Tarih Dergisi*, sy. 66 (2017/2), İstanbul 2017, ss. 35-46.
- Mardîni, Tâhâ Ahmed, *Havâdisu min târîhi'l-Kuds*, Dımaşk: el-Meşrik li'l-Kitâb, ts.
- Mehasine, Muhammed Hüseyin-Muhammed Sâlim et-Tarâvene, Muhammed Muhammed er-Ruveydî, Muhammed Nâyif el-Amâyire, *Târîhu Medineti'l-Kuds*, Kuveyt: Mektebetü'l-Felâh, 2002.

- Makrîzî, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkâdir (ö. 845/1442), *Kitâbü's-sülûk li-ma'rîfeti düveli'l-mülûk* (thk. Muhammed Mustafa Ziyâde), I-XII, Kahire: Lecnetü't-Telif ve't-Terceme ve'n-Neşr, 1957.
- Nüveyrî, Şihâbüddin Ahmed b. Abdülvehhâb b. Muhammed (ö. 733/1333) *Nihâyetü'l-Ereb fi fîrûni'l-edeb* (thk. Necip Mustafa Fevâz-Hikmet Keşî Fevâz), I-XXXIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- Sarı, Yasemin, *Müstansır-Billâh ve Dönemi (623-640/1226-1242)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi, İstanbul 2013.
- Serkis, Halil, *Târîhü'l-Kudsî'l-ma'rûf bi-târîhi Uruşalim*, Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2001.
- Sibt İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Muzaffer Şemseddin Yusuf b. Kızıoğlu et-Türkî (ö. 654/1256), *Mir'âtü'z-zemân fi târihi'l-a'yân* (hz. Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmâniyye), VIII/1-2, Haydarabad 1951-1952.
- Şahin, Seyhun, "VI. Haçlı Seferi: II. Friedrich, el-Melik el-Kâmil ve Kudüs", *Merv'den Söğüt'e Türk Tarihi Kültür ve Medeniyeti Uluslararası Sempozyum 11-12 Eylül 2014*, Bilecik 2015, ss. 301-316.
- Şeşen, Ramazan, "Eyyûbîler", *DİA* (1995), XII, 20-31.
- , "el-Melikü'l-Âdil I", *DİA* (2004), XXIX, 59-60.
- , "el-Melikü'l-Efdal, Ali", *DİA* (2004), XXIX, 61-62.
- , *Eyyûbîler (1169-1260)*, İstanbul: İSAM yay., 2012.
- Takkûş, Muhammed Süheyl, *Târîhü'l-Eyyûbiyyîn fi Mısır ve bilâdi's-Şam ve iklimi'l-Cezîre*, Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1999.
- Taneri, Aydın, "Hârizmşahlar", *DİA* (1997), 228-231.
- Tomar, Cengiz, "el-Melikü'l-Muazzam", *DİA* (2004), XXIX, 71-73.
- , "el-Melikü'n-Nâsir, Dâvûd", *DİA* (2004), XXIX, 76-77.
- , "el-Melikü'l-Âdil II", *DİA* (2004), XXIX, 60-61.
- Ya'kût el-Hamevî, Ebü Abdullah Şihâbüddin Yâkût b. Abdullah er-Rûmî el-Bağdâdî (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-büldân*, I-V, Beyrut: Dâru Sâdir, ts.

"Nebzetü'l-Menâsik": en-Nakşibendî el-Muradî'nin Hac Rehberi'nde Kudüs Bahsi

Dr. Şerife EROĞLU MEMİŞ

T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü

Giriş

"Fe sehveli yâ İllâh külli sa'bin bi-hurmeti Seyyidi'l-Ebrârî sehvil du'âsı kemâl âdâb ile edâ kalındıktan sonra bâ'isi tertîb-i menâsik-i şerîfe oldur ki; bu 'abd-i hakîr-i pûr taksîr binyüzyetmiş sâli ferhunde fâli zarfında hacc-ı şerîfe 'azîmet idüb fillâhi'l-hamd bir vefk-i di'l-havân edâ-yı fariza-i hacc olunub vatan-ı asliyyemiz olan Âsitâne-i Sa'âdet Nişâneye vusûlümüzde müşâhede-i biçâre-i kopye binâen tefhîm-i me'âl için Beyt-i Şerîf tasvîr ve ed'îyyesi tafsîlen mahallerine tahrîr olunub ferâiz ve vâcibât ve sünen ve âdâb-ı hacc-ı kemâ hüve hakkühâ ikmâl ve itmâm-ı müstevcib ecr-i cezûl olmak niyyet-i hâlisâsıyla Hayru'l-Kelâm mâ kalle ve delle mantûkunca işbu şâkka-i müfide-i perîşân makâl-i intihabına rağbet ve şurû' ve ismi Nebzetü'l-Menâsik'i vaz' olunub ve zeylinde teksîr-i sevâb kasdıyla Menâsik-i Medîne-i Münevvere ve Menâsik-i Kudüs-i Şerîf zikr kalınub şurûh-i ehâdis-i nebeviyyeden Buhâri-i Şerîf, Şerh-i Kastalânî ve Kütüb-i Fıkhîyye'den Hidâye ve Şerh-i Ekmel ve İbn-i Humâm ve Kuhistânî-i Kebîr ve Zeylâ'î ve Mültekâ ve Şerh-i Mültekâ lil-Vahdetî ve Şerh-i Lübâbü'l-Menâsik li-'alîyyi el-Kârî ve sâirden tettebbu' olunub ahz olunan mesâilin nefân li'l-'ibâd Türkîsi metin ve 'Arabîsi hâşîye kalındı."¹

¹ En-Nakşibendî el-Muradî, *Nebzetü'l-Menâsik*, 04a.

Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâmesi ile kıyaslandığında, öncelikle, her iki müellifin de eserini hac bahsinde telif ettiği görülmüştür. İkinci olarak, her iki çalışmada da, kutsal yerlerin tasvirinde belirli bir sıra ve düzen takip edildiği görülmüştür. El-Muradî'ye göre çok daha fazla yerin tasvirine yer veren Evliyâ Çelebi'nin çalışması dil ve anlatım bakımından özgündür. El-Muradî ise anlatımında mevcut hac literatürüne bağlı kalmıştır. Ancak eserine iktibas ettiği eserleri de ismen zikretmiştir. Her iki çalışmada da, İslam ve Hıristiyan dinleriyle ilgili yerlere ilgi gösterilmiştir. Dini olmayan yerlerin tasvirinin arka planda kaldığı her iki çalışmadan, Evliyâ Çelebi'nin çalışmasında Hıristiyanlara ait dini yerler çok daha tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır. Dil ve anlatım bakımından bir fikir vermesi bakımından her iki çalışmadan iktibas edilen Ayn-ı Silvân'a ait kısımlar da göstermiştir ki; bir seyahatnâme olarak telif edilmiş Evliyâ Çelebi'nin çalışmasında Ayn-ı Silvân gözlemlere, ölçümlere, çeşitli rivayetlere yer verilerek anlatılmışken, bir hac rehberi olarak hazırlanan el-Muradî'nin çalışmasında buranın önemi ve ziyaret edilmesinin gerekçesi yine dini gerekçelerle ve referanslarla ele alınmıştır.

Kaynakça

- Aksoy, Hasan, *Kâmil, Hayatı-Eserleri ve Menâsik-i Hacc'ı*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.
- Algar, Hamid, "A Brief History of the Naqshbandi Order", *Naqshbandis*, ed. (Gabrieau vd.), İstanbul-Paris 1990.
- Anderson, Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, rev. ed. Verso, London, New York 1991.
- Arıç, Dilara Pınar, *Sünbülî Sinân'ın Menâsik-i Hacc'ı (Giriş-İnceleme-Tenkritli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2015.
- Avcı, Yasemin, *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti, Kudüs (1890-1914)*, Phoenix Yay., Ankara 2004.
- Ayata, Bilgehan, *Diyarbakırlı Molla Mustafa'nın MENâsik-i Hacc Adlı Eseri Üzerine Bir Dil İncelemesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2013.
- Bakhit, Muhammad Adnan, *The Ottoman Province of Damascus in the Sixteenth Century*, Librairie du Liban, Beirut 1982.
- Baran, Musab, *Abdulganî en-Nablusî ve Gezi Edebiyatı Bağlamında el-Hadratu'l-Unsiyye Fi'r-Rihleti'l-Kudsiyye Adlı Eseri*, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Arap Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Diyarbakır 2017.
- Barber, Richard, *Pilgrimages*, The Boydell Press, London 1993.

- Barbir, Karl, *Ottoman Rule in Damascus, 1708-1758*, Princeton University Press, Princeton 1980.
- Baysun, Cavit, "Evliya Çelebi'ye Dair Notlar," *Türkiyat Mecmuası*, XII (1955), s. 257-64.
- Ben-Arieh, Jehoshua, *Jerusalem in the 19th Century: The Old City*. Yad Izhak Ben Zvi/ St.Martin Publications, 1984, s. 392-394.
- Boratav, Pertev Naili, "Evliya Çelebi'nin Hikâyeciliği", *Folklor ve Edebiyat* 1, İstanbul, 1982, s. 297-303.
- Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*. C. 1, haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yay., İstanbul.
- Cohen, Amnon, "The Walls of Jerusalem." *The Islamic World: From Classical to Modern Times*. *Essays in Honor of Bernard Lewis*, eds. C. E. Bosworth ve Charles Issawi The Darwin Press, Princeton 1989, s. 467-77.
- Cohen, Amnon, *Economic Life in Ottoman Jerusalem*. Cambridge University Press, Cambridge 1989.
- Cohen, Amnon ve Lewis, Bernard, *Population and Revenues in the Towns of Palestine in the 16th Century*, Princeton University Press, Princeton 1978.
- Collins-Kreiner, Noga, "Researching pilgrimage: Continuity and Transformations," *Annals of Tourism Research*, Vol. 37, Issue 2, April 2010, s. 440-456.
- Coşkun, Menderes, *Ottoman Pilgrimage Narratives and Nabi's Tuhfetü'l-Haremeyn*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Durham Üniversitesi 1999.
- Çelik, Tarık, *Yusuf Sinaneddin bin Yakub'un Menâsik-i Hac İsimli Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük 2016.
- Dankoff, Robert, *An Evliya Çelebi Glossary, Unusual Dialectal and Foreign Words in the Seyahat-name*, Mass, Cambridge 1991.
- Dündar, Şule, "Saîd b. Ebî Arûbe ve "Kitâbu'l-Menâsik" Adlı Eserindeki Rivayetlerin Değerlendirilmesi", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011.
- Emecen, Feridun, "Kuruluşta Küçük Kaynarca'ya." *Osmanlı Medeniyeti ve Tarihi*, C. I., ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 1994.
- Erünsal, İsmail E., *Türk Kütüphaneler Tarihi*, Ankara 1988.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, IX, İstanbul. Faroqi, Suraiya, *Hacılar ve Sultanlar, (1517-1638)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1995.
- Prochazka-Eisl, Gisela, "Evliyâ Çelebi ve Kudüs'teki Kutsal Yerler", *Çağın Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi*, Nuran Tezcan (yay.), YKY, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2009, s. 347-364.
- Gökman, Muzaffer, *Murat Molla, Hayatı Kütüphanesi ve Eserleri*, İstanbul 1943.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap ve Ata Yayınları, İstanbul 1983.
- Gül, Âmine, *Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı, Eserleri ve Menâsik-i Hac Adlı Eseri (Edisyon Kritik)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

- Gümüşkılıç, Mehmet, *Morali Bahtî'nin Menâsiki Hacı, Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Sözlük-İndeks-Tıpkı Basımı*, Akademi Titiz Yay. İstanbul 2013.
- Güntan, Zekiye, *XIX. Yüzyıl İstanbul Mutasavvıflarından Muhammed Murad Nakşibendî ve Hülâsatü'ş-Şüruh Adlı Mesnevî Şerhinden İlk 1001 Beytin Tahlili*, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009.
- Horata, Osman, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki Manzum Kısımlar", *Evliya Çelebi ve Seyahatnâme*, haz. Nuran Tezcan ve Kadir Atlansoy, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yay., Gazimağusa 2002, s. 155-67.
- İnalçık, Halil ve Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, 1300-160, c. 1. Çev. Halil Berktaş, Eren Yay., İstanbul 2000.
- İpşirli, Mehmed, "Şeyhülislam Minkarizâde Yahya Efendi." *Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*. İ.Ü. Edebiyat fakültesi Yay., İstanbul 2006.
- Khalidi. W.A.S, "Abd al-Ghani b.İsmâ'il al-Nâbulusî." *Encyclopedia of Islam*, edited by. P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. Van Donzel and W.P. Heinrichs. Brill, 2008.
- Klaus, Kreiser, "The Place of Jerusalem in the Ottoman Perception" in *Ottoman Jerusalem: The Living City (1517-1917)*, eds. Sylvia Auld and Robert Hillenbrand, Altajir World of Islam Trust, London 2000, s. 211-220.
- Maznoğlu, Hasibe, haz., *Ahmed Fakih: Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerife*, Ankara 1974.
- Metcalf, Barbara D., "The Pilgrimage remembered: South Asian accounts of the hajj," in *Muslim Travellers: pilgrimage, migration, and the religious imagination*, eds. Dale F. Eickelman and James Piscatori Routledge, London 1990, s. 85-107.
- Michael N. Pearson, *Pilgrimage to Mecca: the Indian Experience 1500-1800*, Princeton 1996.
- El-Moudden, Abderrahmane, "The ambivalence of *rihla*: community integration and self-definition in Moroccan travel accounts, 1300-1800," in *Muslim Travellers: pilgrimage, migration, and the religious imagination*, eds. Dale F. Eickelman and James Piscatori Routledge, London 1990, s. 69-84.
- an-Nâbulusî, 'Abd al-Gâni, *al-Hadra al-unsıyya fi'r-rihla al-qudsıyya*, haz. Akram Hasan al-'Ulbi, Beirut, 1990.
- Naganawa, Norihiro. "The hajj making geopolitics, empire and local politics: A view from the Volga-Ural Region at the turn of the nineteenth and twentieth centuries," in *Central Asian Pilgrims: Hajj Routes and Pious visits between Central Asia and Hijaz*, eds. Alexandre Papas-Thomas Welsford, Thierry Zarcone, Berlin 2012, s. 168-198.
- Neuwirth, Angelika, "Jerusalem in Islam: The Entire Honorary Names of the City." *Ottoman Jerusalem: The Living City (1517-1917)*, eds. Sylvia Auld and Robert Hillenbrand, Altajir World of Islam Trust, Londra 2000, s. 77-95.
- Özdil, Hatice. "19. Yüzyıl İstanbul'unun İlim Merkezlerinden Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi," *Osmanlı İstanbulu II*, İstanbul, s. 609-610.
- Rafeq, Abdul-Karim, "Damascus and the Pilgrim Caravan," in *Modernity and Culture: From the Mediterranean to the Indian Ocean*. Ed. Leila Fawwaz and Christopher A. Bayly. Columbia University Press, New York 2002, s. 130-43.
- Singer, Amy, *Osmanlı'da Hayrseverlik - Kudüs 'te Bir Haseki Sultan İmareti*, Çev. Dilek Şendil, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2004.
- Süreyya, Mehmet. *Sicill-i Osmânî*, C. IV, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1311, s. 1114.

- Şemseddin Sâmî, "Murad Efendi eş-Şeyh el-Hâc", *Kâmûsu'l-A'lâm*, C.VI, İstanbul 1945, s. 4248-4249.
- Şimşek, H. İbrahim, *Osmanlı'da Müceddidilik, XII-XVIII. Yüzyıl*, İSTAM, İstanbul 2004.
- Talhami, Ghoda. "Jerusalem in the Muslim Consciousness." *The Muslim World* LXXXVI, (1996), Issue 3-4, p. 222-287.
- Tanman, M. Baha, "Murad Molla Külliyesi", *DİA*, C. 31, İstanbul 2006.
- Tezcan, Nuran, "Bir Üslup Ustası Olarak Evliya Çelebi", *Evliya Çelebi ve Seyahatnâme*, Nuran Tezcan ve Kadir Atlansoy, (haz.), Doğu Akdeniz Üniversitesi Yay., Gazimağusa 2002, s. 231-43.
- Tosheva, Sharifa, "The pilgrimage books of Central Asia: routes and impressions (19th and early 20th centuries)", *Central Asian Pilgrims: Hajj Routes and Pious visits between Central Asia and Hijaz*, Alexandre Papas-Thomas Welsford, Thierry Zarcone, (eds.), Berlin 2012, s. 234-249.
- Zarcone, Thierry, *Kudüs'teki Orta Asyalı ve Hintli Süfi Hacılar*, Kabalcı Yay., İstanbul 2012.

Suriye Vilayeti, Devlet ve Maarif Nezareti Salnâmeleri'nde Kudüs

Doç. Dr. Yasin YILMAZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Osmanlıda vilayetlerde 1283/1866-1867 tarihinden itibaren yıllık olayları anlatmak için yazılmış olan Salnameler, her vilayet için yılda bir defa yayınlanmıştır. Vilayetlerin bazılarında sadece tek salnâme yayınlandığı gibi bazılarında yirmiden fazla salnâme neşredilmiştir. Osmanlı taşra teşkilatı hakkında önemli bilgiler veren bu salnamelerin tarihî açıdan değerleri çok büyüktür. Devletin karşı karşıya kaldığı birçok olaydan dolayı düzenli olarak çıkarılmayan bu salnameler, vilayet ve oraya bağlı olan sancak, kaza ve nahiyelerin siyasi, sosyal, ekonomik, eğitim kurumları, ilmî ve kültürel durumları hakkında bilgiler vermektedir.

Yirmi yedi cilt yayınlanan Suriye Vilayet Salnâmeleri'nde Kudüs de bir sancak/livâ olarak geçmektedir. 1286/1869 yılında yayınlanmaya başlayan Suriye Vilayet Salnâmeleri 1318/1900 yılına kadar devam etmiştir. Yeryüzünde bulunan üç semavî din açısından önemli olan Kudüs, uzun süre Osmanlı hâkimiyeti altında kalmış ve burada yaşayan bütün din mensupları herhangi bir baskıya maruz kalmadan dinî hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bundan dolayı çok kültürlü çok inançlı bir yapıya sahip olan şehrin, 1286/1869-1318/1900 yılları arasındaki dönemde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumu üzerinde durulacaktır. Bu çalışmada söz konusu tarihler arasında (1286/1869-1318/1900) yayınlanan salnâmelerde Kudüs şehrinin (sancağının) söz konusu tarihler ara-

alanında bozulmalar meydana gelmiş, liyakatsiz kişilerin istihdam edilmesiyle ilim adamları yetiştirilememiştir.

Doğrudan merkezden atanan bir mutasarrıfla idare edilen sancağın dinî, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarında görevlendirilen kişiler, bölgenin ileri gelenlerinin ehliyetsiz çocukları olduğu için seviye iyice düşmüştü. Medreselerde öğrenci sayısı azalmış, vakıfların desteğiyle ayakta duran medreselerin kaynağı kesilince kapanma ile karşı karşıya kalmışlardır. 1319/1901 tarihli Maarif-i Umumiye Nezareti Salnamesine göre Kudüs ve kazalarında 20 adet medrese ile bunlarda 476 talebe eğitim görmüştür.¹²³ Bu da yaklaşık 60 000 nüfusu olan bir şehir için ne kadar yetersiz olduğunu gösteriyor. Mekteplerde de durum bundan farksızdı. Yeni sistemle eğitim veren İbtidâî, İdadî ve Rüştiyelerde öğrenci sayısının çok az olduğu ve liyakatsiz kişilerin eğitim verdiği görülmektedir.

Buna mukabil özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletin zayıflaması, merkezi otoritenin yetersizliği, yasa dışı göçün artması dış güçlerin baskısıyla Kudüs'te gayrimüslim okullarının sayılarının hızla arttığını söz konusu salnameden öğrenmekteyiz. Her devlet, din ve hatta Hıristiyan mezhepleri kendileri için ayrı mektepler açmışlar. Kudüs'te varlıklarını devam ettirmek, çocuklarını kültürlü hale getirmek, dini ya da mezhepleri için din adamı yetiştirmek ve misyoner faaliyetlerde bulunmak amacıyla eğitime sınıksız sarılmışlardır. Bu doğrultuda çok sayıda Rum, Latin, Ermeni, Musevi, Kıpti, Protestan ve Alman eğitim kurumları açılmıştır.¹²⁴

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- BOA, A.DVNS. MHM. D, 5/191 (Tarih: 4 Safer 973/31 Ağustos 1565)
 BOA, A. DVN. KLS. d, 08/7.
 BOA.,EV.HMK.SR., nr. 00556, s. 2b.
 BOA, İ.DH, 310/19814; BOA, İ.DH, 652/45332.
 BOA, HR. MKT, 91/39.
 Osmanlı Belgelerinde Filistin,
 BOA, A.DVNS. MHM. D, 5/191 (Tarih: 4 Safer 973/31 Ağustos 1565)
 1333-1334/1918 tarihli *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*.
 1333-1334/1918 tarihli *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*,
 1301/1884 tarihli *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*.
 1319/1901 Tarihli Maarif-i Umumiye Nezareti Salnamesi.

¹²³ 1319/1901 Tarihli Maarif-i Umumiye Nezareti Salnamesi, s. 966-967.

¹²⁴ Bkz.1319/1901 Tarihli Maarif-i Umumiye Nezareti Salnamesi, s. 966-977.

1285/1868 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1286/1869 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1288/1871 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1285/1868 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1286/1869 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1288/1871 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1285/1868 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1286/1869 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1288/1871 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1285/1868 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1286/1869 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1288/1871 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1285/1868 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1286/1869 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1288/1871 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1285/1868 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1286/1869 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1288/1871 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.
 1289/1872 tarihli Suriye Vilayet Salnamesi.

Araştırmalar

Ağanoğlu, H. Yıldırım, (yayına Hazırlayan), 1896 (*Hicri 1314 Kosova Vilayeti Salnamesi* (Üsküp, Prishtine, Prizren, İpek, Yenipazar, Taşlıca, İstanbul 2000, s. XVI.
 Atalar, Münir, *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*, DİB. Yayınları, Ankara 1991, s.1.
 Avcı, Casim, “Kudüs-Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI/ 328-329.
 Avcı, Yasemin, *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)*, Ankara 2004.
 Aydın, Bilgin, “Salname”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI/51.
 Aydın, Mehmet, “XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinden XX. Yüzyıla Kadarki Dönemde Konya Salnamelerine Göre Konya'da Yönetimdeki Gayr-i Müslimler”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* (Konya Özel Sayısı), Konya 2008, Sayı 5.
 Aysun Sarıbey Haykiran, “Aydın Vilayet Salnâmelerinde Birgi”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)*, Haziran 2014, Yıl 7, Sayı XVIII.
 Belazûri, *Fütûhu'l-Buldan*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1991.
 Çadircı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1997.
 Çınar, Hüseyin, “Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Kuds-i Şerif”, *Vakıflar Dergisi*, Ankara Aralık 2015, S. 44.
 Demirkent, Işın, “Kudüs-Haçlılar Dönemi”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI/330.
 Duman, Hasan, *Osmanlı Salnâmeleri ve Nevsâlleri*, Ankara 2000.
 Duman, Hasan, *Osmanlı Yıllıkları (Salnameler ve Nevsaller) Bibliyografyası ve Bazı İstanbul Kütüphanelerine Göre Bir Katalog Denemesi*, İslam Tarih, Sanat ve Kültürü Araştırma Merkezi (İRCİCA) Yayınları, İstanbul 1982.
 el-Aselî, Kamil Cemil, “Kudüs-Osmanlı Dönemi ve Sonrası”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI/337

Ergenç, Özer, “Salnamelerde İzmir”, *1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir ve İzmir Ticaret Odası Sempozyumu*, 21-23 Kasım 1985, Atatürk Kültür Merkezi, İzmir 1986.
 Eroğlu, Cengiz- Babuçoğlu, Murat- Köçer, Mehmet, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep*, ORSAM, Ankara 2012.
 Fişne, Rahime, *XVIII. Yüzyıl Başlarında Kudüs Suresi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2012.
 Görür, Emel Demir, “Maarif ve Vilayet Salnamelerine Göre Halep Vilayeti'nde Eğitim Öğretim Kurumları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Haziran 2016, C. 9, S. 44.
 Gül, Muammer, “Müslümanların Kudüs'ü Fethi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2001, S. 11, s. 47.
 Günay, Vehbi, “Salnâmelere Göre XIX. Yüzyılda Ayasulug”, *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu* (4-6 Eylül 1997), İzmir 1998.
 Günay, Vehbi, “XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Bodrum (Osmanlı Vilâyet Yıllıklarına Göre)”, 2. *Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri*, (9-12 Mayıs 2011), (Haz. Ahmet Özgiray, M. Akif Erdoğan), Müskebi Ofset, Bodrum 2011, s. 333-334.
 Harman, Ömer Faruk, “Kudüs”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI/323.
 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, (Çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul 1994.
 İbn Manzûr, “Kudüs”, *Lisânu'l-Arab*, Dâr-ı Sâdır, Beyrut ts. C. 6, s. 168-170.
 Komisyon, *Kur'an Yolu Meâlî*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.
 Köse, Fatma Betül, “Osmanlı Döneminde Beytülmakdis'te Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri”, *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, 2017 (1).
 Kunt, Metin, *Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978.
 Ortaylı, İlber, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Mahalli İdareleri* (1840-1880), TTK Yayınları, Ankara 2000.
 Özdemir, Hüseyin-Durmuş, Cafer-Torun, A. Semih-Karaca, Yılmaz-Subaşı, Ebubekir, *Osmanlı Belgelerinde Filistin*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2009.
 Özkaya, Yücel, “Arşiv Belgelerine Göre XVIII. yy. ve XIX. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilerin Durumu”, *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumuna İlişkileri Sempozyumu* (8-12 Ekim 1984), Ankara, 1985.
 Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB. Yayınları, İstanbul 1993.
 Pamuk, Bilgehan, “Osmanlılar Zamanında Rum-Ermeni Kiliseleri Arasındaki İlişkiler (Kudüs Örneği)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2001.
 Sağlam, Nevzat, “Arşiv Belgelerine Göre Selahaddin Eyyûbî'nin Kudüs Vakıfları”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2017, C. 6, S. 6.
 Samur, Sebahattin, *Suriye Vilayetinin İdarî ve Sosyal Yapısı (1840-1908)*, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1989.
 Satsı, İhsan, “Kudüs Mutasarımları (1841-1902)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. XXX/2, 2015.

- Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2017.
- Tabak, Serap, "Sâlnamelere Göre XIX. Yüzyılda Torbalı", *Küçük Menderes Araştırmaları*", (Ed. Emin Başaranbilek), ÇEKÜL Vakfı Yayınları, Efe Ofset Matbaacılık, Ödemiş/İzmir 2010.
- Taberi, *Tarihu't-Taberi*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1429/2008.
- Taş, Hülya, *XVII. Yüzyılda Ankara*, TTK Yayınları, Ankara 2006.
- Tâzî, A. *Evkâfu'l-Mağribeti fi'l-Kuds*, Matbaatü Fedâle, Fas 1981.
- Tomar, Cengiz, "Kudüs", *DİA*, Ankara 2002, XXVI/332-334.
- Yılmaz, Yasin, *Kanuni Vakfıyesi ve Süleymaniye Külliyesi*, VGM. Yayınları, Ankara 2008.

XVI. Yüzyılda Kudüs'te Osmanlı Kanunlarının Sosyal Hayata Yansımalarına Dâir Örnekler

Sevde Nur GÜLDİKEN

Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi

XVI. yüzyıl, Devlet-i Aliyye'nin gücüne güç kattığı, imparatorluk sınırlarını kıtalararası genişlettiği bir dönemdir. Söz konusu zaman diliminde askerî ve siyasî başarılar neticesinde mukâemet göstermeden Osmanlı yönetimine giren şehirlerin mevcudiyeti söz konusudur ki, Kudüs de bu şehirlerden biridir. Bu kutsal belde halkının mümkün mertebe sıkıntı çekmeden yaşamını sürdürmesi için ortam hazırlayan Osmanlı yönetimi, şehrin sosyal hayatı ile ilgili düzenlemelere de büyük önem vermiş, oradan gelen şikâyetler ve beklentiler konusunda da halkın hassasiyetlerini göz önünde bulundurmıştır. Hırsızlık, devlet memurlarının görevlerini kötüye kullanmaları veya halka zulümleri, şiddet uygulamaları, devlet ve vakıf malının gasp edilmesi, eşkıyalık faaliyetleri gibi her türlü kanundışı uygulama ülkenin her yerinde yasaktır, devlet bu davranışlarda bulunanların her yerde ve her yüzyılda karşısındadır. Bu tür çirkin girişimler XVI. yüzyılda Osmanlı Kudüsü'nde de yaşanmıştır ve Kudüs'te bu yollara tevessül edenlere yönetim tarafından müdahale edilmiştir. Bu gibi kanunsuzluklarla karşılaşılması durumunda imparatorluk kapsamında genel uygulanan kanunlar Kudüs için de geçerlidir. Ancak çalışmamız kapsamında Kudüs'ten başkente ulaştırılan ve oradan Kudüs halkına ve Kudüs yöneticilerine özel gönderilen emir ve yasaklar üzerinde durulacaktır. Bu çalışma çerçevesinde "Merkezî idare tarafından Kudüs ahâlisinin sosyal hayatını düzen-

Kaynakça**Arşiv Belgeleri**

- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), A. {DNVS. MHM. d..5, s. 82, h.191..*
BOA, A. {DNVS. MHM. d..5, s. 109, h. 253.
BOA, A. {DNVS. MHM. d..5, s. 176, h. 428.
BOA, A. {DNVS. MHM. d..5, s. 238, h. 612.
BOA, A. {DNVS. MHM. d..5., s. 465, h. 1248.
BOA, A. {DNVS. MHM. d..6, s. 52, h. 104.
BOA, A. {DNVS. MHM. d..6, s. 608, h. 1344.
BOA, A. {DNVS. MHM. d..7, s. 915, h. 2507.
BOA, A. {DNVS. MHM. d..34, s. 97, h. 219.
Topkapı Sarayı Arşivi (T SMA.) E. 686/13.
T SMA. E. 746/102.
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı (TADB.
TTD; Görüntü Dizini: \TKGM\TADB\TTD\112), Defter No: 112/1.

Osmanlı ve Mısır Tarihçilerinin Eserleri

- Ahmet Lütfi, *Osmanlı Adalet Düzeni*, Sadeleştiren: Dr. Erdiç Beylem, Marifet Yayınları, İstanbul 1997.
 Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Selîmnâme*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.
 Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Kanunî'nin Tarihçisinden Muhteşem Çağ: Kanunî Sultan Süleyman-Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, Notlandırarak hazırlayan: Ayhan Yılmaz, Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2011.
 Feridun Bey, *Münşeatü's-Selâtin*, İstanbul 1274.
 İbn İyas, *Yavuz'un Mısır'ı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi*, Tercüme: Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.
 İbn Zünbül er-Rammal Ahmed b. Ali b. Ahmed el-Mahalli el-Mısri İbn Zünbül, *Tarih-i Sultan Selim Han b. Sultan Bayezid Han / 960/1553, 1278* (Eser; "Feth-i Mısır" olarak da bilinmektedir).
 İdris-i Bidlîsi, *Selîm Şah-nâme*, Hazırlayan: Hicabi Kurlangıç, Ankara 2001, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
 İranlı Tarihçilerin Kaleminden Çaldıran (1514), Yayına Hazırlayan: Vural Genç, Bengi Yayınları, İstanbul 2011.
 Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solakzâde Tarihi*, Hazırlayan: Dr. Vahid Çabuk, C. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
 Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, Baskıya Hazırlayan: Y. Senemoğlu, İstanbul (Basım yılı yok), Tercüman 1001 Temel Eser.
Diğer Literatür Çalışmaları
 Akgündüz, Ahmed, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, İstanbul 1996.
 Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Devleti'nde Belediye Teşkilâtı ve Belediye Kanunları*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.
 Akman, Mehmet, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.

- Akün, Ömer Faruk, "XV ve XVI. Asırları Türk Çağı Yapan İnsani Değerler", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, Editör: Abdülkadir Özcan, Ensar Neşriyat, İstanbul 1999, s. 47-57.
Al Quds in Muhimme Registers (1545-1594) - Mühimme Defterlerinde (1545-1594) Kudüs, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), Editör: Halit Eren, İstanbul 2016.
 Barkan, Ömer Lütfi, "Kanunname", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1997, s. 185-196.
 Başgil, Ali Fuat, *Hukukun Ana Mesele ve Müesseseleri : Siyasi ve Sivil Hukuk Üzerinde Etütler*, Hak Kitabevi, İstanbul 1946.
 Cristobal de Villalon, *Türkiye Seyahati-Kanunî Sultan Süleyman Devrinde İstanbul 1577 Yılında Bir El Yazması*, Çevirmen: Yeliz Demirhan, İstanbul 2011.
 Cohen, Amnon, *The Ottoman Empire and Its Heritage*, Edited by: Suraiya Faroqhi and Halil Inalcik, Leiden 2001.
 Cohen, Amnon, "Osmanlı Kudüsüne Kahvehânelerin Girişi", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı: 126, C. 20, İstanbul Haziran 2004, s. 58-64.
 Derdiyok, Çetin İ., "Mesihî'nin Münşe'âtı İçerisinde Yer Alan ve Yavuz Sultan Selim'in Kendi Ağzından Mısır Fethini Anlatan Bir Mektup", *XII. Türk Tarih Kongresi Ankara 12-16 Eylül 1994, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III. Cilt, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 1111-1119.
 Emecen, Feridun M., "Canbirdi Gazali", C.7, *DİA*, İstanbul 1993.
 Emecen, Feridun M., "Mercidâbık Muharebesi", *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 174-176.
 Emecen, Feridun M., "Selim I", *DİA*, C. 36, İstanbul 2009, s.407-414.
 Emecen, Feridun M., *Osmanlı Klâsik Çağında Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
 Emecen, Feridun M., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.
 Emecen, Feridun M., "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri", *Tarih ve Sosyoloji Semineri (28-29 Mayıs 1990) Bildiriler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s. 144.
 Emecen, Feridun M., *Yavuz Sultan Selim-Zamanın İskenderi, Şarkın Fâtihisi*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011.
 Ercan, Yavuz, *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları (Buradan sonraki geçtiği yerlerde "TTK Yayınları" şeklinde kısaltılacaktır), Ankara 1988.
 Farzalı, Şahin Fazıl, "Resmi Belgelerde 23 Ağustos Çaldıran Savaşı'nın Nedenleri ve Sonuçları", *XIII. Türk Tarih Kongresi Ankara 4-8 Ekim 1999*, III. Cilt, I. Kısım, TTK Yayınları, Ankara 2002, s. 77-87.
 Güldiken, Sevede Nur, "Kutsal Şehre Türk Dokunuşuyla Kutsal Hizmet: XVI. Yüzyılda Kudüs Su Yolları", *I. Türk Kültürü ve Tarihi Sempozyumu- Yeditepe Üniversitesi (19-20-21 Nisan 2018) Bildiri Kitabı*, İstanbul 2018, s. 480-493.
 Gündüz, Tufan, *Kızılbaşlar, Osmanlılar, Safevîler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, 2. Baskı.
 Harb, Muhammed, *Tarihte ve Medeniyette Osmanlılar*, Çeviri: Mustafa Özcan, İstanbul 2006.
 İnalçık, Halil, *Osmanlılar-Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

- İnalçık, Halil, *Osmanlı ve Avrupa-Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*, Kronik Kitap, İstanbul 2017.
- İnalçık, Halil, "Devlet-Toplum-Ekonomi", *Osmanlı Uygarlığı*, C.I, Yayına Hazırlayanlar: Halil İnalçık-Günsel Renda, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2003, s. 29-239.
- İnalçık, Halil, *Devlet-i 'Aliyye/Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I / Klâsik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- İnalçık, Halil, "Şikâyet Hakkı: 'Arz-i Hâl ve Arz-i Mahzarlar", *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 49-55.
- Kanunnâme*, Vrk. 116/a, Bâyezid Yazma Eserler Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Kitaplığı, No: 1969.
- Keşifler Atlası*, Türkçe Yayın Editörü: Nil Yüzbaşıoğlu, Katkıda bulunanlar: Salih Altıntren, Melda Şallı, Çeviri: Yeşim Özdemir, Süleyman Genç, Deniz Özen, İstanbul 2012, s.66.
- Kopruman, Kâzım Yaşar, "Mısır Memlükleri (1250-1517)", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Editörler: Hasan Celâl Güzel-Kemal Çiçek, Salim Koca, Cilt: 5, Ankara 2002, s. 117-127.
- Kopruman, Kâzım Yaşar, *Mısır Memlükleri Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- Mumcu, Ahmet, *Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divân-ı Hümayûn*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1976.
- Pulaha, Selâmi - Yaşar Yücel, "I. Selim Kanunnâmesi (1512-1520) ve XVI. Yüzyılın İkinci Yarısının Kimi Kanunları", *Belgeler- Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Salis, Renzo Sertoli, *Muhteşem Süleyman*, Çev: Şerafettin Turan, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, Sayı: 143, Ankara 1963.
- Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar-Giovanni Maria Angiolello, Venedikli Bir Tüccar ve Vincenzo D'Alessandri'nin Seyahatnâmeleri*, Çeviri ve Notlar: Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- Singer, Amy, *Kadılar, Kullar ve Kudüslü Köylüler*, Çeviri: Sema Bulutsuz, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Tansel, Selâhattin, *Yavuz Sultan Selim*, TTK Yayınları, Ankara 2016.
- Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri*, Yayına hazırlayan: Halil Sahillioğlu, İstanbul 2002, IRCICA Yayınları.
- Tunçay, Mete, "Zâlim Bir Hükümdârın Portresi: Şariken", *Tarih ve Toplum Dergisi*, C. 14, Sayı: 81, İstanbul Eylül 1990, s. 34-8.
- Yiğit, İsmail, "Memlükler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 29, Ankara 2004, s. 90-97.
- Ze'evi, Dror, *Kudüs-17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, TVYY, Çeviri: Serpil Çağlayan, İstanbul 2000.
- 5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566) Özet ve İndeks*, Ankara Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 21. Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi, Ankara 1994.
- 401 Numaralı Şam Livâsı Mufassal Tahrir Defteri (942-1535)*, C. I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 2011, s. 3, Yayın Nu: 118.

Bulunduğu Şehir İnşa Edildiği Alan, Mimarisi ve Süslemeleri Bakımından Kubbetü's-Sahra

Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslam Öncesi Kudüs Şehri ve Kutsallığı

Kubbetü's-Sahra, Yahudilerin Yerusalayim, Hristiyanların Jerusalem, Müslümanların da Kudüs olarak isimlendirdikleri kutsal bir şehirde inşa edilmiştir.¹ Bu şehir iki bin yıldan beri tevhidin tarihî ve ruhanî merkezi olmuştur. Çünkü burası, Yehova'ya, İsa'ya veya Allah'a inanan ve kendilerini İbrahim oğulları olarak nitelendiren Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar için vazgeçilmez bir kutsallığa sahiptir.² Bu nedenle Kudüs, dinler ve mezhepler bakımından gerçek

¹ Bu isimler dışında Kudüs şehrine, *Moriya, Yebus, Sion, Dâvud'un şehri, Ariel, Adalet Yurdu, İnananlar Şehri, Barış Şehri, Doğruluk Şehri, Allah'ın Şehri, Orduların Rabbinin Şehri, Mukaddes Şehir* gibi isimler de verilmiştir. Şehrin Arapça'daki adı olan Kuds'ün bu son isimden geldiği belirtilmektedir. Müslümanlar da şehre çeşitli isimler vermiş olup bunların başında "bereket, mübarek olmak" anlamına gelen Kuds yer alır. Şehrin en yaygın adı olan kuds kelimesi Ârâmîce "kudşa"dan gelmektedir ve bu kelime şehri değil mâbedi ifade etmektedir. Yine Kudüs şehri *Beytülmakdis, İlyâ medînetü beytü'l-makdis, el-Mescidü'l-Aksâ, Mübevee Sidk, el-Arzü'l-mukaddese, Colonia Aelia Capitolina* gibi isimlerle de anılmıştır. (Ömer Faruk Harman, "Kudüs", *DİA*, C. 26, İstanbul 2002, s. 323-324. (323-327)

² Kudüs'ün üç semâvî din açısından önemi hk. Bkz. Baki Adam, "Üç Dinde Kudüs", *Vakıf ve Toplum, Vakıf Medeniyeti Kudüs*, Sayı: 5, Ankara Mayıs 2017, s. 16-21.

tekrar ihya etmişlerdir. Abbasiler, belki de Emeviler'e karşı tutumlarından dolayı, Kudüs'te ve Mabet Tepe'sinde dikkatleri çeken mimari bir eser inşa etmemişlerdir. Haçlı döneminden sonra Eyyübiler, Kudüs ve Mabet Tepesi'nin âdetâ yeniden imar ve ihya ederek, Haçlıların verdikleri tahribatı silmeye çalışmışlardır. Memlükler bir taraftan kendi dönemlerine kadar gelen yapıları tamir ederken, diğer taraftan da Harem-i Şerif'in etrafını özellikle eğitim ve öğretim kurumları olan medreselerle donatmışlardır. Osmanlılar ise Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren, Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksâ'da önemli restorasyonlarla işe başlamış, son dönemlerine kadar, halvethaneler, namazgâhlar/mastabalar, medreseler, kubbeler ve çeşmeler gibi oldukça çeşitli yapılar inşa ederek, Harem-i Şerif'in günümüze ulaşmasında önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Kaynakça

- Adam, Baki, "İsrail: Kutsal Halk, Kutsal Ülke", *TYB AKADEMİ Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 7 Sayı 21, Ankara, Eylül 2017, s. 9-24.
- Adam, Baki, "Kutsal Mekan", *Dinler Tarihi*, Editör: A. Hikmet Eroğlu, Uzem Yayınları, Ankara 2017, s. 175-199.
- Adam, Baki, "Üç Dinde Kudüs", *Vakıf ve Toplum, Vakıf Medeniyeti Kudüs*, Sayı: 5, Ankara Mayıs 2017, s. 16-21.
- Avcı, Casim, "Kudüs Fethedilişinden Haçlı İstilâsına Kadar", *DİA*, C. 26, İstanbul 2002, s. 327-329.
- Bozkurt, Nebi, "Kubbetü's-Sahre", *DİA*, C. 26, İstanbul 2002, s. 304-308.
- Bozkurt, Nebi, "Mescid-i Aksâ", *DİA*, C. 26, İstanbul 2002, s. 268-271.
- Creswell, K.A.C., *Early Muslim Architecture*, Volume I, II, Oxford University 1940.
- Creswell, K.A.C.-Allan James W Allan, *A Short Account of Early Muslim Architecture*, Cairo 1989.
- Çam, Nusret, *İslâm'da Sanat Sanatta İslâm*, Ankara 1997.
- Dündar, Abdulkadir, "Kubbetü's-Sahra", *Vakıf ve Toplum Vakıf Medeniyeti Kudüs*, Sayı: 5, Ankara, Mayıs 2017, s. 54-59.
- Erkoçoğlu, Fatih, "Kudüs'ün Fethi", *Vakıf ve Toplum, Vakıf Medeniyeti Kudüs*, Sayı: 5, Ankara Mayıs 2017, s. 8-15.
- Erul, Bünyamin, "Bir Vakıf Şehri Kudüs", *Vakıf ve Toplum, Vakıf Medeniyeti Kudüs*, Sayı: 5, Ankara Mayıs 2017, s. 22-29.
- Goldhill, Simon, *KUDÜS TAPINAĞI Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanlar için kutsal olan bir sitenin olağandışı tarihi*, (Çev. İbrahim Şener), Doruk, İstanbul 2011.
- Grabar, Oleg, *İslâm Sanatının Oluşumu*, ((Tr..Nuran Yavuz), İstanbul 1988.
- Güç, Ahmet, "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları II*, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 1996, s. 337-353.
- Güneş, Hasan Hüseyin, *Tarihi Olaylar ve Belgeler Işığında Kudüs'ü Yeniden Düşünmek*, Önsöz Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Harman, Ömer Faruk, "Kudüs", *DİA*, C. 26, İstanbul 2002, s. 323-327.

- Kılıç, Ali, "Kubbetü's-Sahra ve Türkler", *Vakıf ve Toplum Vakıf Medeniyeti Kudüs*, Sayı: 5, Ankara, Mayıs 2017, s. 112-119.
- Montefiore, Simon Sebag, *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi*, (Çev. Cem Demirkan), Editör: Dilek Yücel, 1. Baskı, Pegasus Yayınları, İstanbul, Kasım 2016.
- Nicault, Catherine, *Kudüs 1850-1948*, (Çev. Estreya Seval Vali), İletişim, İstanbul 2001.
- Soylu, Sabri, *Sahratullah Mescid el Aksa Kudüs ve Mübarek Etrafı*, İstanbul 2017.
- Tanman ve diğerleri, Baha, "Osmanlı Döneminde Kudüs: Kent Dokusu, Mimarlık ve Çini Sanatına İlişkin Bir Araştırmanın Sonuçları" *Ortaöğü'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Cilt II, 25-27 Ekim 2000 Hatay, 28 Ekim 2000 İskenderun, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 511-548, 771-801.
- Tütüncü, Mehmet, (2006), *Turkish Jerusalem (1516-1917), Ottoman Inscriptions from Jerusalem and Other Palestinian Cities*, Haarlem 2006.
- Uğurluel, Talha, *Arzun Kapısı Kudüs Mescid-i Aksâ*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.
- Yetkin, Suut Kemal, *İslam Mimarisi*, Ankara 1965.

Elektronik Kaynaklar

- <https://mitopalestino.files.wordpress.com/2016/09/wp-1474349410466.jpg> (10.07.2018).
- http://www.ne.jp/asahi/arc/ind/2_meisaku/28_jerusalem/jer_eng.htm (10.07.2018).
- <http://sadeceimangerek.com/blog/wp-content/uploads/2017/12/mescidi.jpg> (10.07.2018).
- <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/mescidi-aksa-ve-kubbetus-sahra-farki/10> (10.07.2018).
- http://www.viewpointisrael.com/wp-content/uploads/2016/11/israel-20132-aerial-jerusalem-temple_mount-temple_mount_south_exposure-12.jpg (10.07.2018).
- <https://biblewalks.com/Photos54/DomeRock24.jpg> (10.07.2018).
- <https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/west-and-central-asia/a/the-dome-of-the-rock-qubbat-al-sakhra> (10.07.2018).
- <http://sanatkaravani.com/wp-content/uploads/2016/01/kubbet%C3%BCs-sahra-ve-muallak-tasi2.jpg> (10.07.2018).
- <https://biblewalks.com/Photos54/DomeRock13.jpg> (10.07.2018).
- <http://www.wikiwand.com/tr/Kubbet-%C3%BCs-Sahra> (10.07.2011).
- <http://sanatkaravani.com/wp-content/uploads/2016/01/kubbet%C3%BCs-sahra-ve-muallak-tasi1.jpg> (10.07.2018).
- <https://buildruaction.files.wordpress.com/2012/11/dome-of-the-rock-interior2-c-damon-lynch-pbase.jpg> (10.07.2018).
- https://c2.staticflickr.com/4/3118/3891206402_89e225d6a1_z.jpg?zz=1 (10.07.2018).
- <http://justfunfacts.com/wp-content/uploads/2016/04/dome-of-the-rock-interior.jpg> (10.07.2018).
- <http://justfunfacts.com/wp-content/uploads/2016/04/dome-of-the-rock-ceiling.jpg> (10.07.2018).
- <http://justfunfacts.com/wp-content/uploads/2016/04/dome-of-the-rock-interior-mosaic.jpg> (10.07.2018).
- <https://ka-perseus-images.s3.amazonaws.com/fa1968b0d03889a4ccb5c2190065529db31f47bb.jpg> (10.07.2018).
- <https://squarekufic.files.wordpress.com/2014/09/domerockinscription.jpg> (10.07.2018)

Çizim ve Fotoğrafların Listesi ile Kaynakları

Çizim: 1- Harem-i Şerif ve Yapıları (Talha UĞURLUELin arşivinden).

Çizim: 2- Kubbetü's-Sahra'nın iç detay çizimi.

Kaynak: <https://mitopalestino.files.wordpress.com/2016/09/wp-1474349410466.jpg> (10.07.2018).

Çizim: 3- Kubbetü's-Sahra'nın planı.

Kaynak: http://www.ne.jp/asahi/arc/ind/2_meisaku/28_jerusalem/jer_eng.htm (10.07.2018).

Fotoğraf: 1- Harem-i Şerif'in üstten görünüşü.

Kaynak: <http://sadeceimangerek.com/blog/wp-content/uploads/2017/12/mescidi.jpg> (10.07.2018).

Fotoğraf: 2- Kuzey batıdan Harem-i Şerif'in görünüşü ve eserler.

Kaynak: <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/mescidi-aksa-ve-kubbetus-sahra-farki/10> (10.07.2018).

Fotoğraf: 3- Kubbetü's-Sahra platformu ve üzerindeki yapılar.

Kaynak: http://www.viewpointisrael.com/wp-content/uploads/2016/11/israel-20132-aerial-jerusalem-temple_mount-temple_mount_south_exposure-12.jpg (10.07.2018).

Fotoğraf: 4- Kubbetü's-Sahra ve Batı Revakı.

Kaynak: <https://biblewalks.com/Photos54/DomeRock24.jpg> (10.07.2018).

Fotoğraf: 5- Kubbetü's-Sahra ve Avlusu.

Kaynak: <https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/west-and-central-asia/a/the-dome-of-the-rock-qubbat-al-sakhra> (10.07.2018).

Fotoğraf: 6- Kubbetü's-Sahra'nın genel görünüşü.

Kaynak: <http://sanatkaravani.com/wp-content/uploads/2016/01/kubbet%C3%BCs-sahra-ve-muallak-tasi2.jpg> (10.07.2018).

Fotoğraf: 7- Kubbetü's-Sahra'nın genel görünüşü.

Kaynak: <https://biblewalks.com/Photos54/DomeRock13.jpg> (10.07.2018).

Fotoğraf: 8- Kubbetü's-Sahra'nın dış ceplerinden detay.

Kaynak: <http://www.wikiwand.com/tr/Kubbet-%C3%BCs-Sahra> (10.07.2011).

Fotoğraf: 9- Kubbetü's-Sahra'daki Hacer-i Muallak'ın üstten görünüşü.

Kaynak: <http://sanatkaravani.com/wp-content/uploads/2016/01/kubbet%C3%BCs-sahra-ve-muallak-tasi1.jpg> (10.07.2018).

Fotoğraf: 10- Kubbetü's-Sahra'nın içinden detay.

Kaynak: <https://buildruction.files.wordpress.com/2012/11/dome-of-the-rock-interior2-c-damon-lynch-pbase.jpg> (10.07.2018).

Fotoğraf: 11- Kubbetü's-Sahra'nın içinden detay ve Hacer-i Muallak.

Kaynak: https://c2.staticflickr.com/4/3118/3891206402_89e225d6a1_z.jpg?zz=1 (10.07.2018).

Fotoğraf: 12- Kubbetü's-Sahra'nın içindeki sütunlar, ayaklar ve üst süslemeler.

Kaynak: <http://justfunfacts.com/wp-content/uploads/2016/04/dome-of-the-rock-interior.jpg> (10.07.2018).

Fotoğraf: 13- Kubbetü's-Sahra'daki gergiler, kemerler, ayaklar ve tavan süslemelerinden detay.

Kaynak: <http://justfunfacts.com/wp-content/uploads/2016/04/dome-of-the-rock-ceiling.jpg> (10.07.2018).

Fotoğraf: 14- Kubbetü's-Sahra'nın kemer kamalarındaki süslemelerinden detay

Kaynak: <http://justfunfacts.com/wp-content/uploads/2016/04/dome-of-the-rock-interior-mosaic.jpg> (10.07.2018).

Fotoğraf: 15- Kubbetü's-Sahra'nın cam mozaik süslemelerinden detay.

Kaynak: <https://ka-perseus-images.s3.amazonaws.com/fa1968b-0d03889a4ccb5c2190065529db31f47bb.jpg> (10.07.2018).

Fotoğraf: 16- Kubbetü's-Sahra'nın Emevi dönemi kitabesi ve süslemeleri.

Kaynak: <https://squarekufic.files.wordpress.com/2014/09/domerockinscription.jpg> (10.07.2018).

İki Çağdaş Seyyah: Evliya Çelebi ve Nablusî'nin XVII Yüzyılda Kudüs'e Dair Anlatımlarının Karşılaştırılması

Arş. Gör. Şeyda Nur ERSÖZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tarihi milattan önce IV. binyıla kadar uzanan Kudüs, üç semavî dinin kutsal olarak kabul ettiği mekân olmasıyla da zamanla dinî bir merkez haline gelmiş ve önemi de gün geçtikçe artmıştır. Hz. Ömer'in fethi ile birlikte İslamlaşma sürecine dâhil olan şehir, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Memlûkler'e kazandığı zaferle, Osmanlı şehrine dönüşmüş ve önemini günümüze kadar da muhafaza etmiştir. Osmanlı'nın, özellikle de Kanuni Sultan Süleyman'ın şehre yaptığı yatırımlarla gelişen Kudüs her daim seyahatçilerin da ilgi odağı olmuştur.

XVII. yüzyılın dikkat çeken Müslüman seyahatçilerinden Evliya Çelebi ve Abdülğani Nablusî de Kudüs'e bigâne kalmamış ve bu kutsal şehre seyahatnamelerinde uzunca yer ayırmışlardır. M.1672 yılında Kudüs'ü ziyaret eden Evliya Çelebi, dönemin özellikleriyle birlikte şehri tasvir etmiş, ziyaret yerleri hakkında bilgi vermiş, hatta Seyahatnamesinin genelinde farklı beldelerdeki mimari eserleri Kudüs'le kıyaslamış ve Kudüs şehrini bir karşılaştırma kıstası olarak kullanmıştır. Seyahatnamenin genel üslubundan zaman zaman uzaklaşan Evliya Çelebi, günümüz Kudüs şehrinde dahi tespit edilebilecek ve izini sürmenin mümkün olduğu önemli ipuçları vermeyi de ihmal etmemiştir.

Bibliyografya

- Abu Hüseyin Abdurrahim. "XVI. Ve XVII. Yüzyıllar'da Kudüs", *Evliya Çelebi'nin Şehirleri*, Proje: Karlığa Bekir, Eren Özkul. Edt: Kurşun Zekeriya, Yılmaz Coşkun. MEDAM, İstanbul, 2013, s.147-151.
- Bekri Alaaddin, Bir çağın öncüsü Abdülğani Nablusî Hayatı ve Fikirleri, İnsan Yayınları, Çev. Dr. Veysel Uysal, İstanbul, 1995.
- Cihan Ahmet Kamil, Abdülğani en-Nablusî'nin hayatı ve Kelamî Görüşleri, Erciyes Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1988, Kayseri.
- Eisl, Gisela Prochazka-, Tezcan, Nuran. (haz.), "Evliya Çelebi ve Kudüs'teki Kutsal Yerler", Çağının Sıradışı Yazarı Evliya Çelebi, YKY, İstanbul, 2009, s.347-362.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, YKY, İstanbul 2005.
- Gemici Nurettin. *Evliya Çelebi*, İlke Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Faraglî, Ali Ma'bed, Abdülğani en-Nablusî Hayatuhû ve ve Ârâuhû, Mektebetü'l İmân, Kahire 2005,
- Harman Ömer Faruk. "Kudüs" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXVI, İstanbul, 2002.
- İlgürel Mücteba. "Evliya Çelebi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul, 1995.
- Karakuyu Mehmet- Sariusta Faruk, Akçay Yusuf.(haz.) "Şehir Tarihi Çalışmaları ve Seyahatname", *Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu*, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul, 2012, s.22-235.
- Nablusî, Abdülğani. Abdülhamid Murad, (tahk.) el-Hakîka ve'l-mecâz fi'r-rihle ilâ Biladî's-Şam ve Mısır ve'l-Hicâz, Daru'l Ma'rife, 1998.
- Nablusî, Abdülğani. el-Hadaretü'l Ünsiyye fi'r Rihleti'l Kudsiyye, Lübnan- Beyrut, 1990.
- Öteleş Zeliha, Abdülğani en-Nablusî Şerhi Bağlamında İbnü'l-Fâriz'ın Kaside-i Tâiyye'sinde Seyr u Sülûk, Marmara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, İstanbul 2014.
- Özel Ahmet. "Nablusî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXII, İstanbul, 2006.
- Tezcan, Nuran. "Seyahatname", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVII, İstanbul, 2009.

Kudüs Harem-i Şerîfi Hakkında Unutulmuş Bir Eser: Târihçe-i Harem-i Şerîf-i Kudsî

Öğr. Gör. Muhammed İhsan HACİİSMAİLOĞLU

Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kudüs, tarih boyunca insanlığın en önemli şehirlerinden biri olup üç semâvî dinin mensupları tarafından kutsal addedilmiştir. İlk insanlığın bugünkü Ortadoğu coğrafyasından dünya üzerine yayıldığı göz önünde bulundurulacak olursa, Kudüs'ün dünya tarihinin en eski yerleşim yerlerinden birisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. O nedenle insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren çeşitli ırklar ve din mensupları bu bölge üzerinde hâkimiyet kurma çabası içerisinde olmuşlardır. Bölgeye yerleşen her farklı toplum burayı farklı isimlerle zikretmişlerdir. Dikkat çekici nokta ise kullanılan bu isimlerin genel itibarıyla; *Adalet Yurdu*, *İnananların Şehri*, *Kutsal Şehir*, *Orduların Rabbinin Şehri*, *Barış Şehri*, *Doğruluk Şehri*, *Allah'ın Şehri*,¹ gibi kutsallığı, barışı ve esenliği çağrıştırıyor olmasıdır. Bu da bu şehrin bütün inanç sistemleri tarafından mukaddes sayılmasından ileri gelmektedir.

Kudüs, İslâm'ın ilk kiblesi ve Mirac'ın başlangıç yeri olması ve etrafının mübarek kılındığı Mescid-i Aksa'yı bünyesinde barındırıyor olması hasebiyle Mekke ve Medine'den sonra İslâm âlemi için ayrı bir önemi haizdir. Bu noktada Müslümanlar da 636 yılında Hz. Ömer'in Hilafeti zamanında Kudüs'ü

¹ Bkz. Ömer Faruk Harman "Kudüs", *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara 2006, s. 323-324.

Kaynakça

- Abweini Walid H. vd., "Reconstructing Salah al-Din Minbar of al-Aqsa Mosque: Challenges And Results", *International Journal of Conservation Science*, Volume 4, Issue 3, July-September 2013, s. 307 – 316.
- Alparslan Ali, "Kitabe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 26, Ankara 2002, s. 76 – 81.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri), BEO (Bâb-ı Âli Evrak Odası), Dosya: 4302, Gömlek: 322645, 1914.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri), DH. ŞFR (Dâhiliye, Şifre Kalemî), Dosya: 49, Gömlek: 63, 1915.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri), DH. ŞFR (Dâhiliye, Şifre Kalemî), Dosya: 49, Gömlek: 65, 1915.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri), DH. ŞFR (Dâhiliye, Şifre Kalemî), Dosya: 49, Gömlek:66, 1915.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri), DH. ŞFR (Dâhiliye, Şifre Kalemî), Dosya: 50, Gömlek: 130, 1915.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri), İ.DUİT (İrade, Dosya Usûlü), Dosya: 62, Gömlek: 51, 1917.
- Çankaya Ali (Mücellidoğlu), *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, Mars Matbaası, Ankara 1968.
- El-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Cu'fî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru İbn Kesîr, Şam, 2002, Fazlu's-Salât 1.
- Harman Ömer Faruk, "Kudüs", *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, C.26, Ankara 2006, 323 – 327.
- İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Cize 1998.
- Mehmed Cemil, *Tarihçe-i Harem-i Şerîf-i Kudsî*, Matbaatü Dâru'l-Eytâmî's-Suriye, Kudüs Tarihsiz.
- Mescid-i Aksâ Rehberi (Harem-i Şerif)*, Filistin Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Akademik Topluluğu, Kudüs 2013.
- Muhaybiş Gassan, "Kanuni Sultan Süleyman ve Eşi Haseki Sultan'ın Beytü'l-Makdis'teki Vakıflarına İlişkin Kongreye Sunulacak Bir Araştırma", *Kudüs'ün Geçmişi, Bugünü ve Geleceğine Dair Birinci Bilimsel Kongre*, (Yayın Aşamasında Tebliğ Metni), 453 – 502.
- Sağlam Nevzat, "Arşiv Belgelerine Göre Selahaddin Eyyûbî'nin Kudüs Vakıfları", *Journal of History Culture and Art Research /Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Vol.6 No.6, December 2017, 403 – 424.
- Yıldız Hakkı Dursun vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 1 – 14, Çağ Yay., İstanbul 1989.
- Yılmaz Harun, "Osmanlı Son Döneminde Medreselerin İslahı ve Panislamizm Tartışmaları Bağlamında Bir Medrese: Kudüs Selâhaddin-i Eyyûbî Külliye-i İslâmiyesi ve Külliye Talimatnamesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı. 51, Aralık 2016, 79 – 113.

Kazan Tatar Aydını Ayaz İshaki'nin "İslam Memleketlerinde" Adlı Yol Hatıralarında Kudüs

Doç. Dr. Çulpan ZARİPOVA ÇETİN

Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Giriş

Kazan Tatar edebiyatını ve Tatar halkının feci tarihini, yeni dönem Tatar Rönesans edebiyatının temel taşı atan, zengin manevi ve edebi mirası vatanına ancak geçen yüzyılın sonunda ulaşan yazar, gazeteci, büyük Tatar aydını ve milli bağımsızlık hareketi önderi Ayaz İshaki'den (1878-1954) başka göz önüne getirmek mümkün değildir. XX. yüzyıl başı, Rusya'da yaşayan bütün halklar ve Tatar dünyası için önemli bir dönüm noktası, tarihi içtimai ve manevi ararış devri oldu. Bu dönemde ülkede gerçekleşen bütün olaylardan Ayaz İshaki de derinden etkilendi. Çar rejimi tarafından sürekli takip edilen, gençliğini hapis ve sürgünlerde geçiren ve Sovyetlerin siyasetini kabul etmeyen İshaki, 1919 yılında "İdil-Ural eyaleti" tarafından seçilen delege olarak Doğu ülkeleri üzerinden Avrupa'ya Versailles Konferansı'na gitti ve vatanına bir daha dönmedi. Ayaz İshaki 1919-1954 yıllarında Tatarların kaybettiği devletçiliği yeniden gündeme getirerek yorgunluk nedir bilmeden hayatının 35 yılını muhacirlikte -Fransa, Almanya, Türkiye, Polonya, Finlandiya, Japonya, Mançurya, Çin, Kore ve diğer ülkelerde- geçirmek zorunda kaldı, bu ülkelerde muhacirlerin siyasi toplumlarını kurdu, çeşitli forum, konferans ve sempozyumlara katı-

bugünü anlama ve milletin kaderini açıklamak için bir fon olarak çektiği anlaşılır. İshaki bu seyahatnamesinde İslam ve Türk birliği taraftarı olarak çıkar. Yazar kendisi her ne kadar "Filistin, dünyanın en büyük dinlerinden olan İslamiyet, Hıristiyanlık ve Yahudiliğin üçüne de mukaddes yer sayıldığından orada olanları, orada görenleri ve duyulanları yazıp bitirmek ve onları bir mecmua makalesine sığdırmak imkânsız" diye yazsa da tarihi ve içtimai, medeni ve siyasi anlamda birçok önemli bilgi ve gelecek kuşaklara yol gösterecek nitelikte mesajlar verir. Edibin canını sızlatan en önemli şey de Türk ve İslam dünyasında anlaşmanın, birliğin yetersiz olmasıdır. Ayrıca, çeşitli Hıristiyan mezheplerin kendi aralarında birliğin olmadığını da sık sık dile getirir.

Kaynakça

- Ayda Adile, *Sadri Maksudi Arsal*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1282 Türk Büyükleri Dizisi/138, Ankara 1991.
- Ganiyeva Rezeda, *Gayaz İshaki İcatı*. Kazanskiy Gosudarstvennyy Universitet, Kazan 2005.
- Hasanov Mansur, "Tatar Renessansının Böyek Kaharmanı". *Gayaz İshakiy. Eserler: Unbiş Tomda. 1. Tom. Povestler Hem Hikeyeler (1899-1908)*, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan 1998, s. 5-30.
- İshakiy Gayaz, "İslam Memleketlerinde", *Hatyp Minnegulov; Gayaz İshakiyın Muhacirlektege İcatı*, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan 2004, s. 75-136.
- Kamaliev Alsu, *Romantik Milliyetçi Ayaz İshaki*, Grafiker, Ankara 2009.
- Kefeli Emel, "Kültürlerarası İlişkiler Açısından Seyahatler ve Sefaretnameler", *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Vol.30/II, 2006, Harvard University, s. 185-196.
- Matsunaga Akira, *Ayaz İshaki ve Uzaq Şarqdaki Tatar Türkləri*, Sabah, Bakı 2004.
- Minnegulov Hatıyp, "Edebi İcatı. Gayaz İshakiyın Möselman Köncığışına Seyahete", *Gayaz İshakiyın Muhacirlektege İcatı*, Tatarstan Kitap Neşriyatı. Kazan 2004, s. 65-75.
- Minnegulov Hatıyp, "Edebi İcatı. Kaydada Milletperver", *Gayaz İshakiyın Muhacirlektege İcatı*, Tatarstan Kitap Neşriyatı. Kazan 2004, s. 10-25.
- Minnegulov Hatıyp, *Gayaz İshakiyın Muhacirlektege İcatı*, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan 2004.
- Rami İlsever, *19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türk İmgesi*, Çeviribilim Yayınları:22, İstanbul 2016.
- Yarullina Ramilya, "Tatarın Milli Kaharmanı", *Gayaz İshakiy. Saylanma Eserler*, TARIH, Kazan 2002, s. 5-18.

Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Bir İslam Şehri Olarak Kudüs

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Şehirler, kendilerini yurt edinen toplumların biçim verdiği kara parçalarından ibaret değildir. Esasen onlar, üzerinde barındırdığı insan topluluklarına şahsiyet kazandıran canlı varlıklardır. İnsanlık tarihi için büyük önem taşıyan köklü geçmiş göz önüne alındığında Kudüs'ün bu şehirlerin en dikkat çekici örneklerinden biri olduğu görülür. Öyle ki ilahî kaynaklı üç dinin (İslâmiyet, Hristiyanlık, Yahudilik) kutsiyet atfettiği Kudüs, bu inançların her birine mensup insanlar tarafından ilahî hakikatin çıkış yeri ve dolayısıyla kendi medeniyetlerinin tamamlayıcısı olarak kabul görmektedir.

İnsanlık ve medeniyet tarihindeki ehemmiyeti ve kendisine atfedilen kutsiyet dolayısıyla Kudüs, sanatçılar için de bir ilham kaynağına dönüşmüştür. Bu sanatçılardan biri olan Sezai Karakoç'un şiirlerinde İslâm şehirlerinin mühim bir düşünsel çıkış etrafında anıldığı bilinmektedir. Karakoç'un özellikle bu şehirler içerisinde anmak suretiyle bir İslâm şehri olduğunu vurguladığı Kudüs, onun şiirlerinin anlam dünyasında ayrı bir yer edinir. İslâm medeniyetinin yeniden âbâd edilmesi fikrinden hareketle "diriliş" kavramını hayatının merkezine yerleştiren şair, Kudüs'ü de bu bağlamda yorumlar. Esasen şairin bu şehirlerin her birini İslâm coğrafyasını tamamlayan kadim ve kutsal topraklar olarak gördüğü açıktır. Ancak yine de İslâm şehirleri içerisinde Kudüs'ün ayrı

şiliğinin yanında bir teorisyen olarak yaşadığı çağın sorunlarına çözüm yolları üretmiştir. Karakoç'un Kudüs bağlamında ortaya koyduğu fikirler de büyük oranda 'diriliş' ideolojisine dayanır. Karakoç, Kudüs başta olmak üzere diğer İslam coğrafyalarıyla ilgili şiirlerinde birlik, bir olma, bütünlük gibi kavramları sıkça kullanarak ümmet olma bilincini yeniden canlandırmaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra Kudüs, Filistin gibi coğrafyalarda yaşanan katliamlara dikkat çekerek mazlumların sesi olmayı kendine şiar edinen Karakoç, Müslümanların silkinerek kendilerine gelmesini ve İslam'ın şanlı tarihinde büyük zaferler kazanan şuurun yeniden dirilmesini ister.

Sezai Karakoç'un düşünce ve tahayyülünde Kudüs, İslam medeniyetini oluşturan temel ayaklardan biridir. Şam, Bağdat, İstanbul, Mekke gibi şehirlerin yanında Kudüs de İslam medeniyetinin baş şehirlerdendir. İslam medeniyetini oluşturan ve beşiklerinden biri olarak Kudüs hem tarihte hem de günümüzde İslami dirilişinin merkezlerinden birisi olarak Karakoç'ta anlam kazanmaktadır.

Kaynakça

- Ahmed Fakih, Yayımlayan Hasibe Mazıoğlu, *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's- Şerîfe*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1974.
- Altuntaş Halil, Şahin Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2011.
- Ay Arif, *Güne Doğan Koşu*, Hece Yayınları, Ankara 2006.
- Ay Arif, *Şiirimin Şehirleri*, Okur Kitaplığı, İstanbul 2011.
- Ay Rahmi, "Kudüs Şehri Siyasi Tarihi ve Üç Kutsal Dindeki Önemi", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 1997.
- Bayazıt Erdem, *Şiirler*, İz Yay., İstanbul 2003.
- Bayazıt Erdem, *Kelimenin Dirilişi*, Hat Yayınları, İstanbul 2015.
- Bilge Muhittin, "Sezai Karakoç'un Diriliş Düşüncesinde Medeniyet Anlayışı", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996.
- Coşkun Sezai, "Sezai Karakoç'un Şiirleri Üzerinde Edebiyat – Medeniyet -Coğrafya İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme", *Turkish Studies*, Volume 5/1 Winter, 2010, ss. 843-885.
- Erkul Rasih, "Birrî Mehmed Dede Divânı'nda Âyetlerden İktbaslar", *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 3, 2017, s. 97-104.
- Evlîyâ Çelebi, *Tam Metin Seyahatnâme*, C. 9, İstanbul 1985.
- Ebu Davud, *Kitâbu's-Salât*.
- Güzeltişik Gülten Feşel, "Şeyyad Hamza Mi'râc-nâme", Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.
- İnan Mehmet Akif, "Mescid-i Aksa", *Akıncılar Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 5, 1979. s. 3.

- Karaca Hünkâr, "Arif Ay'ın Şiirlerinin Yapı Ve Tema Bakımdan İncelenmesi", Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2015.
- Karadeniz Havvana, "Adil Erdem Bayazıt'ın Poetikası", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.19, S.36, 2016, ss.107-129.
- Karakoç Sezai, "Ey Yahudi", *Diriliş Dergisi*, C. 3, S. 1, 1969.
- Karakoç Sezai, *Edebiyat Yazıları I*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1986.
- Karakoç Sezai, *Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı II*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1999.
- Karakoç Sezai, *Gün Doğmadan*, 3. baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul 2003.
- Karakoç Sezai *Günlük Yazılar II-Sütun*, 5.bs., Diriliş Yayınları, İstanbul 2009.
- Karga Bilge, "Hıfzî'nin Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği Ve Mir'at-ı Kudüs", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011.
- Korkmaz Seyfullah, "Türklerin Gözünde Kudüs Hüzün ve Elem", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 61, 2017, ss. 28-53.
- Mehmet Eliusta, "Mekke,- Medine-Kudüs-Ortadoğu", *Edep Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 54, 2014. s.4.
- Mert Rabia, "Tarihsel, Mitolojik Ve Dini Bağlamda Kutsal Bir Mekân Olarak Kudüs", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2017.
- Müslim, *Kitâbu'l-Hacc*.
- Öztürk Mustafa, "Türk Edebiyatında Kudüs Teması", *Beytülmakdis Araştırmaları Dergisi*, S. 17 (2), 2017, ss. 39-57.
- Pakdil Nuri, "Pakdil'e 12 Soru", (Söyleşiyi Yapan: Arif Ay) *Edebiyat*, S. 38, 1984, ss.1-4.
- Pakdil Nuri, *Anneler ve Kudüsler*, Edebiyat Dergisi Yayınları, İstanbul 2014.
- Pakdil Nuri, "Kudüs Şairi Nuri Pakdil: Mekke, Medine, Kudüs ve İstanbul Sevilmeden Hayatın Yani Varoluşumuzun Hikmeti Kavranılamaz", (Söyleşiyi Yapan: Lamia Levent), *Diyanet*, S. 295, 2015. ss. 62-63.
- Polat Kübra, "Abdurrahman Şevki'nin Teşvîkî'l-Müştâk Ve Teşrîkun Li'l-'Uşşâk Adlı Eseri", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.
- Turan Selami, "Necâti Beğ'in Şiirlerinde Yer Adları", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, 2009, ss.135-154.
- Usluer Fatih, "Nesimi Şiirlerinin Şerhlerinde Yapılan Yanlışlıklar", *Turkish Studies*, 4/2, 2009, ss. 1072- 1091.
- Yıldırım Derya Kaya, "Fezâyilü'l-Mekke ve'l-Medine ve'l-Kudüs", Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2010.
- Zarifoglu Cahit, *Korku ve Yakarış*, Beyan Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2013.

Siyer-i Veysî'nin Miraç Bölümü: Muhteva Özellikleri

Prof. Dr. Nuran ÖZTÜRK

Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

*Devlet ü 'izzet iki peyk-i devānuñ olsun
Kānde 'azm eylerisen devletile 'izzetle
Veysî*

Siyer Yazıcılığının Kısa Tarihçesi

İslam tarihinin ilk malzemesi hadislerin derlenmesiyle ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu hadis metinlerinden bir kısmı, *Hz. Peygamber*'in hayatından kesitler sunmakla birlikte daha çok, "*adeta bir aynanın kırık parçaları gibidir*". Bu parçalı bilgi, zamanla yazılan siyer kitapları ile bütünlüklü hale getirilmek istenmiştir. Müslümanlar bu istikle hicri birinci asrın ilk yarısından itibaren tarih/İslam tarihi-siyer yazmaya başlamışlardır¹. İslam tarihi içinde yer alan siyer çalışmaları ve siyerin bir ilim dalı haline gelişi ise 300 yıllık zaman diliminde *Musa b. Ukbe* (ö. 758), *İbn İshak* (704-768), *Ma'mer b. Râşid* (714/15-771), *Vâkadî* (748-822), *İbn Hişam* (ö. 833), *İbn Sa'd*, (777-845) ve *İmâm Tirmizî* (ö. 892) tarafından oluşturulmuş geleceğe dayanmaktadır. Bu gelenek, tarihî bilginin yanı sıra başta delâilü'n-nübüvve olmak üzere alâmetü'n-nübüvve, el-hasâisü'n-nebeviyye ve mu'cizâtü'n-nebeviyye gibi adlarla adlandırılan, daha çok *Hz. Muhammed*'in nübüvvetini ispata yönelik

¹ *Muhammed HAMİDULLAH, İslam Peygamberi, çev. Salih TUĞ, İstanbul 1993, s. 35.*

Kaynakça

- Ahmed bin Hanbel, Ebu Abdillâh Muhammed bin Hanbel, (1981-1982), *Müsned*, c. I-VIII: İstanbul.
- AKAR, Metin (1987), *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- BİLTEKİN, Halit "Bir Eser Sözlüğü: Lügât-i Siyer-i Veysi", *SÖZMER Eskişehir Os-mangazi Üniversitesi Sözlükbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı (3-4 Kasım 2016)*, Ed. Erdoğan BOZ vd. Eskişehir 2017.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, (1981), *el-Câmiü's-Sahih (Sahihü'l-Buhârî)*, c. I-VIII., İstanbul.
- Ebü Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, (1981), *Sünenü Ebû Dâvûd*, c. I-V, İstanbul.
- ERKAN, Mustafa "Dürretü't-Tâc", *DİA*, C. 10, İstanbul 1994, TDV Yay.
- ERŞAHİN, Seyfettin (2005), "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *İslâmî Araştırmalar Der-gisi*, Cilt: 18, Sayı: 3, s. 335-358.
- GÜLTEKİN, "Hasan İkinci Siyer Zeylinin Ön Sözü Ve Nâbî Hakkında Yeni Bilgiler", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, Cilt:17, Yıl:17, Sayı: 1, 17: 259-287.
- Hakim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed bin Abdillâh, (tarihsiz), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn fi'l-Hadis*, c.I-IV, Riyad.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezid bin Mâce el-Kazvîni, (1981), *Sünenü İbn Mâce*, c. I-II, İstanbul.
- KAYA, Mahmut, "Beytü'l-Hikme", *DİA*, C.6, İstanbul 1992, s. 88-90.
- Muhammed HAMİDULLAH, *İslam Peygamberi*, çev. Salih TUĞ, C.I-II, İstanbul 1993.
- Müslim, el-İmam Ebû'l-Hüseyn Müslim bin el-Haccâc el-Kuşeyrî, en-Nisâbü'rî, (1981), *Sahih-i Müslim (el-Câmiü's-Sahih)*.
- ÖZ, Şaban *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, A.Ü. SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006
- ÖZTÜRK, Nuran-GÖLLÜ, Bilge, Veysi-i Alaşehri/Veysi-i Üskübî'nin Siyerindeki Farsça Şiirlerin Kaynakları, *21. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu ve Karma Türk Sanatları Sergisi, Üsküp-Skopje Makedonya, 07-09 Mayıs 2016 Bildiriler ve Katalog*.
- ÖZTÜRK, Nuran (1997), *Siyer Türü ve Siyer-i Veysi (Dürretü't-Tâc Fî Sireti Sâhibi'l-Mi'râc)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C.I-VI., İstanbul 1316/1898 , Mihran Matbaası.
- Bekir TATLI, *Âyet ve Hadislerde İsrâ ve Miraç Olayı*, Adana 2008.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, Sünenü't-Tirmizî, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vdğ., I-V, Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî, Mısır 1962-1977, Tefsîru'l-Kur'an 18 (Benû İsrâil Sûresi).
- VEYSÎ, Üveys Bin Mehmed, (1286), *Siyer-i Veysi/Dürretü't-Tâc*, İstanbul: Vezirhanı Matbası.

Yusuf Akçura ve Ahmet Rasim'in Muhabir Mektuplarında Suriye'den Kudüs'e Uzanan Coğrafya

Dr. İbrahim ÖZEN

Araştırmacı/Yazar

I. Dünya Savaşı yıllarında Suriye, Lübnan ve Kudüs topraklarını iki önemli Türk muharriri ziyaret eder. Yusuf Akçura, Orenburg şehrinde yayın faaliyetlerini sürdüren *Vakit* gazetesinin muhabiri olarak, 1913 yılında, bahsi geçen bölgeye bir seyahat gerçekleştirir. Akçura'nın gezip gördüğü yerlere dair izlenimleri, otuz tefrika halinde "Suriye'den", "Filistin'den" ve "Kudüs-i Şerif" başlıkları altında yayınlanır. Ahmet Rasim ise 1914 yılında *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin savaş muhabiri olarak, okuyucularına I. Dünya Savaşı'nın gidişatı hakkında bilgi vermek maksadıyla, yine aynı bölgeye uzanan bir yolculuk yapar. Yazarın muhabir mektupları, ilki 16 Aralık 1914 olmak üzere on bir tefrikada, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken" ve "Diyar-ı Yusuf'a Doğru" başlıklarıyla *Tasvir-i Efkâr* sütunlarında yerini alır.¹

Yapılacak çalışmada, Türk edebiyatında nesrin pek çok türündeki eserleriyle tanınmış Ahmet Rasim ile Türk düşünce hayatında eserleri ve faaliyetleriyle yer etmiş Yusuf Akçura'nın muhabir mektupları incelenecektir. I. Dünya Savaşı gibi kritik bir sürecin arifesinde ve ilk yılında, bahsi geçen yazarların bölgeye dair fikirleri, değerlendirmeleri, izlenimleri, çözüm önerileri şüphesiz ki Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında rol oynayan etkenleri anlamak ve günü-

¹ Söz konusu yazıların tespit edildiği kaynak için bkz.: Özgül Karakaş, "Tasvir-i Efkâr Gazetesinin Kronolojik Dizini ve Seçilmiş Metinlerin Aktarımı (1 Ağustos 1914-31 Ekim 1918)", *Çanakkale Onsekiz Mart Üni. Sosyal Bil. Ens.*, Çanakkale, 2011.

diği atmosferle, bu problemlerin en kısa vadede nasıl çözüleceği üzerinde fikir yürütmüştür. Savunduğu ve ısrarla üzerinde durduğu başlıca husus, İttihad-ı İslâm fikridir. Ahmet Rasim'e göre bölgenin düşman işgalinden kurtulması için Müslümanların tek çatı altında toplanması ve birlikte hareket etmesi gerekir. Batılı devletlerin bölgedeki faaliyetlerini durdurmak ve Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini güçlendirmek için de umumî müfettişlik politikasının acilen uygulanması gerekir. Bu politika sayesinde bölgede ordunun kuvveti hissedilecek, hukuk sistemi işleyecek ve idarî bir ahenk sağlanmış olacaktır. Böylelikle Osmanlı Devleti hâkim olduğu toprakları halkıyla barışık halde, dış müdahalelere imkân vermeden huzur içinde yönetecektir.

Kaynakça

- Adıvar, Halide Edip, *Mor Salkamlı Ev*, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1970.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken", *Tasvir-i Efkâr*, Nu.: 1364, 28 Şubat 1915, s. 3.
- Akçura, Yusuf, *Suriye ve Filistin Mektupları*, Haz.: İsmail Türkoğlu, Ötüken Yay., İstanbul, 2016.
- Ayaydın, Rıdvan, "Cihad-ı Ekber ve Sahadaki Etkileri", Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti, Editör: Ali Aslan-Mustafa Selçuk, Kitabevi Yay., İstanbul, 2015.
- Beyatlı, Yahya Kemal, *Siyasi ve Edebî Portreler*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2006.
- Cemal Paşa, *Hatıralar*, Haz.: Alpay Kabacalı, İş Bankası Yay., İstanbul, 2006.
- Karakaş, Özgül, "Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nin Kronolojik Dizini ve Seçilmiş Metinlerin Aktarımı (1 Ağustos 1914-31 Ekim 1918)", *Çanakkale Onsekiz Mart Üni. Sosyal Bil. Ens.*, Çanakkale, 2011.
- Nedim Bey, Mahmud, "Arabistan'da Osmanlı İmparatorluğu Nasıl Yıkıldı?" 70, *Milîyet*, 20 Mart 1935, s. 2.
- Nedim Bey, Mahmud, "Arabistan'da Osmanlı İmparatorluğu Nasıl Yıkıldı?" 73, *Milîyet*, 23 Mart 1935, s. 2.
- Özşavlı, Halil, "Cemal Paşa'nın Suriye'de Ermeni Muhacirlere Yardımları ve Ayn-Tura Yetimhanesi", *Yeni Türkiye*, S. 60, Eylül-Aralık 2014, s. 1-9.
- Rasim, Ahmed, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru", *Tasvir-i Efkâr*, Nu.: 1291, 16 Kânûn-ı Evvel 1914, s. 3.
- Rasim, Ahmed, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru", *Tasvir-i Efkâr*, Nu.: 1311, 5 Kânûn-ı Sâni 1915, s. 3.
- Rasim, Ahmed, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru", *Tasvir-i Efkâr*, Nu.: 1315, 9 Kânûn-ı Sâni 1915, s. 3.
- Rasim, Ahmed, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru", *Tasvir-i Efkâr*, Nu.: 1350, 12 Şubat 1915, s. 3.
- Rasim, Ahmed, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken", *Tasvir-i Efkâr*, Nu.: 1352, 15 Şubat 1915, s. 3.
- Rasim, Ahmed, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken", *Tasvir-i Efkâr*, Nu.: 1361, 24 Şubat 1915, s. 3.
- Rasim, Ahmed, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken", *Tasvir-i Efkâr*, Nu.: 1376, 11 Mart 1915, s. 3.
- Rasim, Ahmed, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken", *Tasvir-i Efkâr*, Nu.: 1368, 13 Mart 1915, s. 3.
- Şahabettin, Cenab, *Suriye Mektupları*, Haz.: Seda Özbek, Çizgi Kitabevi, Konya, 2016.
- Tetik, Ahmet, "Harp Muhabiri Ahmet Rasim'in Mısır Seferi İzlenimleri (Aralık 1914-Şubat 1915)", <http://www.cihanharbi.com/harp-muhabiri-ahmet-rasimin-misir-seferi-izlenimleri-aralik-1914-subat-1915/>, [Erişim Tarihi: 20.06.2018].

16. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Yazılmış Bir Mesneviye Göre Kudüs

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Tarih boyunca Kudüs, içinde barındırdığı kutsal yer ve mekânlarla Musevîler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar için son derece önemli bir şehir olmuştur. Her üç ilahî dinin mensupları bu şehirde yönetimi ele geçirmek için asırlarca mücadele etmişlerdir. Bugün de bu mücadelenin dozu artarak devam etmektedir. Bu uğurda özellikle Müslümanlar sayısız şehit vermiş, ne yazık ki vermeye de devam etmektedir.

Günümüzde Kudüs'ün tamamının Musevî-Hıristiyan yönetimine geçmesi ve yine tamamının Yahudi yerleşim yeri olması için başta Amerika olmak üzere batılı ülkeler ve Yahudi lobisi büyük bir gayret sarf etmektedir. Müslüman Filistinliler şehri hatta ülkeyi terk etmeleri için zorlanmakta hatta acımasızca öldürülmektedirler. Bir taraftan Müslümanlar katledilirken bir taraftan da Müslümanlığın izi şehirden silinmeye çalışılmaktadır.

Tarihte yazılmış eserler, mimari yapılar, mezar taşları vb. bir yerin geçmişte ve şu anda gerçek sahiplerini göstermesi açısından çok önemlidir. Türk edebiyatında Kudüs üzerine birçok eser kaleme alınmıştır. İşte Kudüs'ü anlatan ve bildirmize konu olan "Fezâ'ilü'l-Kudsü'l-Şerîf Vezâyiü'l-Rahman" adlı mesnevîde 16 yy. başında Kudüs şehrinin genel mimarisi, mescidleri, doğal yapısı, kutsal mekânları, bu mekânların neden kutsal sayıldığı anlatılır. Eser, Kudüs'ün estetik bir bakış açısıyla anlatılması ve şehrin Hac yolculuklarında Müslümanlar tarafından ziyaret edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Be-

76. *Ƙamu Ƙuds ehli bu şudan içerler
Anı eyle düzetmişler yig erler*
77. *Ħarem içre Ƙaba gölgeli ağaçlar
Yimişin yir faķirler daĦı açlar*
78. *Ʀurunc [u] Ħurmā vü zeytün igen çok
Aşamaz bu ucdan ol uca oķ*
79. *Dil ile vaşf olunmaz Ƙuds iy şāĦ
Nasīb ide göresin sen de AllāĦ*
80. *Didüğümde çok artuķdur bu evşāf
Ki evşāfi bağışlar bunca elťāf*
81. *Gidüp Ƙuds'den Ħalīlu'llāĦ'a irdük
Bi-Ħamdi'llāĦ mübārek yiri gördük*

Kaynakça

- Avcı, Casim “Kudüs” TDV İslam Ans., C26 (2002): s.327-329.
Bozkurt, Nebi, “Kubbetü's-Sahrâ”, TDV İslam Ans., C26, İstanbul 2002, s.304-308.
Bozkurt, Nebi, “Mescid-i Aksâ”, TDV İslam Ans., C29, İstanbul 2004, s.268-271.
Coşkun, Menderes, Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnâmeleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
Demirkent, Işın, “Kudüs” TDV İslam Ans., C26 (2002): s.329-332.
Halman, Ömer Faruk “Kudüs” TDV İslam Ans., C26 (2002): s.323-327.
Halman, Ömer Faruk, “Mûsâ” TDV İslam Ans., C31 (2006): s.207-213.
Halman, Ömer Faruk, “Süleyman” TDV İslam Ans., C38, (2010): s.56-60.
Kâmil Cemil el-Aselî, “Kudüs” TDV İslam Ans., C26 (2002): s.334-338.
Küçük, Hülya, Semih Ceyhan, “Râbia el-Adeviyye” TDV İslam Ans., C34 (2007): s.380-382.
Redhouse, Sir James W., Turkish and English Lexicon, New Edition, Çağrı Yay.
Tomar, Cengiz, “Kudüs” TDV İslam Ans., C26 (2002): s.332-334.
<http://arsiv.ntv.com.tr/news/305209.asp>
<http://www.turkedyebiyatilismlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6760>
<https://www.mailce.com/muallak-tasi-nedir-muallak-tasinin-sirri-ve-resimleri.html>
<http://www.kilerturizm.com.tr/ziyaret/kudus/Zeytin-Dag%C4%B1>
<https://yereldenulusala.com/2017/12/13/kuduste-cehennem-vadisi/>
http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_tarama&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b1efc4fe08b31.61250771

Cebrâ İbrâhîm Cebrâ'nın Eserlerinde Kudüs İmgesi

Doç. Dr. Fatıma Betül ÜYÜMEZ

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi

Yazar, şair, eleştirmen ve çevirmen kimliğiyle Arap edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Cebrâ İbrâhîm Cebrâ, 1920 yılında Beytüllahim'de dünyaya gelmiş, küçük yaşta ailesinin Kudüs'e taşınması dolayısıyla çocukluk ve ilk gençlik yıllarını bu şehirde geçirmiştir. 1948'de vatanından ayrılarak Bağdat'a gitmek zorunda kalan Cebrâ bir daha Kudüs'te yaşama imkânı bulamamıştır. 1994 yılındaki ölümüne kadar hayatını Bağdat'ta geçirmiştir.

Cebrâ, ömrü boyunca Filistin'i ve özellikle de Kudüs'ü iç dünyasında yaşatmaya ve bu kutsal şehri eserlerinde ele alıp yansıtmaya devam etmiştir. Filistin'den sürgün olma durumu, onun, vatanına ve özellikle de Kudüs'e yoğun bir özlem duymasına ve bu şehrin eserlerinde önemli bir yer tutmasına yol açmıştır. Cebrâ'nın eserlerini metin merkezli yakın okumaya tabi tutarak yazarın Kudüs'ü ele alış ve bir imge olarak yansıtmış biçimini incelediğimiz takdirde, bu kutsal şehrin özelde Cebrâ, genelde sürgündeki Filistinli Arap aydını için neler ifade ettiğini anlayabiliriz.

Bir insanın doğduğu, çocukluğunu ve ilk gençliğini geçirdiği evler, oynadığı bahçeler ve büyüdüğü şehir, o şehirde yürüdüğü yollar, sokaklar, okuduğu okullar, ziyaret ettiği ibadet merkezleri o kişinin hayatı boyunca unutamadığı ve etkisinde kaldığı mekânlardır. Bahsettiğimiz bu insan eğer bir edebiyatçı ise ve bir de bu ilk mekânlarından, istemeden ayrılmış, sürgün edilmiş ise onun edebiyatını şekillendiren temel dinamikler arasında bilinçaltını besleyen, kişiliğini şekillendi-

ulaşarak, benlikleri ve benliklerinin gerçek yeri arasında açılmış olan gedigi kapatma çabasına girdikleri görülür. Nitekim Cebrâ'nın kendi ifadesiyle, kişilerinin kaybolmuşluk duygusunun üstesinden gelebilmeleri için ancak benliklerinin ait olduğu eve yani vatana bir başka ifadeyle Kudüs'e geri dönmeleri gerekmektedir. Son iki romanı olan, *el-Bahs 'an Velîd Mes'ûd* ve *Yevmiyyât Serâb 'Affân*'ın direniş hareketine katılan kahramanları üzerinden bu geri dönüşün beraberinde bir eylemi getirdiğini de görürüz.

Cebrâ'nın eserlerini bütünsel olarak değerlendirdiğimizde şehrin bir imge olarak modern yaşamdaki olumsuzlukların sembolü olduğunu fark ederiz. Modern bireyin yaşadığı yalnızlık, yabancılaşma, ruhsal çöküntü, boşluk ve bunalm hep şehir kaynaklıdır. Oysa yine bir şehir olan Kudüs, yazarın edebî serüveninde bu olumsuzluklardan hiçbirleriyle yan yana gelmez. Özellikle şiirlerini incelediğimizde, Kudüs ve vatan imgesinde özlem ve hüznün duyguları yanında hep güzellik, kutsallık, şefkat, güven ve varoluş gücü gibi değerleri buluruz.

Cebrâ'nın edebiyatında Kudüs, coğrafi sınırlarının ötesinde anlamlar taşır. Kudüs, her taşında, her köşesinde dört bin yıllık tarihin canlandığı, tüm insanlığın âşık olduğu, hayallerin ve özlemlerin şehri olan kutsal mekândır. Kudüs, Filistinliler için vatandır, yalnızca geçmişin değil, bugünün, yarının ve geleceğin şehridir.

Kaynakça

- Armaoğlu Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, Kronik Kitap, Mayıs İstanbul, 2017.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *el-Bi'ru'l-Ûlâ-Fusûl min Sîre Zâtîyye*, Riad el-Rayyes Books, I. Baskı, Londra, 1987.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *el-Fenn ve'l-Hulm ve'l-Fi'l*, Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, II.Baskı, Beyrut, 1988.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *Lev'atu's-Şems*, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, II.Baskı, Beyrut, 1981.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *el-Mecmû'atu's-Şi'riyye*, Riad el-Rayyes Books, I. Baskı, Londra, 1990.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *el-Medâru'l-Muğlak*, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, I.Baskı, Beyrut, 1981.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *er-Rihletu's-Sâmîne - Dirâsât Nakdiyye*, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 1967.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *Sayyâdûn fi Şari' Dayyik*, çev. Muhammed 'Asfur, Dâru'l-Âdâb, III.Baskı, Beyrut, 1988.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *es-Sefîne*, Dâru'l-Âdâb, IV.Baskı, Beyrut, 1990.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *Şâriu'l-Emîrât -Fusûl min Sîre Zâtîyye*, Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, II.Baskı, Beyrut, 1999.

- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *et-Tecrubetu'l-Cemîle - Resâil Cebrâ İbrâhîm Cebrâ ilâ 'Îsâ Bullâta*, Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, I.Baskı, Amman-Beyrut, 2001.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *Temmûz fi'l-Medîne*, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, II.Baskı, Beyrut, 1981.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *Yenâbi'u'r-Ru'yâ-Dirâsât Nakdiyye*, Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, I.Baskı, Beyrut, 1979.
- Cebrâ Cebrâ İbrâhîm, *Yevmiyyât Serâb 'Affân*, I.Baskı, Dâru'l-Âdâb, Beyrut, 1992.
- el-Fezzâ Ali, *Cebrâ İbrâhîm Cebrâ - Dirâse fi Fennihi'l-Kıasâ*, Dâru'l-Mehd li'n-Neşr ve't-Tevzî, I. Baskı, Amman, 1997.
- Halîl İbrâhîm, *Cebrâ İbrâhîm Cebrâ, el-Edîb ve'n-Nâkid*, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, I.Baskı, Beyrut-Amman, 2001.
- Hoşgör Fatıma Betül, *Cebrâ İbrâhîm Cebrâ ve XX. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler, Enstitüsü, Bursa, 2005.
- Jabra Jabra I., *A Celebration of Life, Essays on Literature and Art*, Dar al-Ma'mun, Ministry of Information and Culture, Bağdat, 1988.
- Karaman M. Lütfullah, *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991.
- Kâsım Nâdir Cum'a, "Sûretu'l-Kuds fi Rivâyât Cebrâ İbrâhîm Cebrâ", *Mecelletu Câmi'ati'l-Ezher*, Silsiletu'l-'Ulûmu'l-İnsâniyye, cilt. 10, sayı.2 B, 2008, ss.129-170.
- Kutsal Kitap*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, III.Baskı, İstanbul, 2003.
- Munîf Abdurrahmân, "Cebrâ... Ba'du'l-Cevânîbi'l-Uhrâ", *el-Kalak ve Temcîdu'l-Hayâ Kitâb Tekrîm Cebrâ İbrâhîm Cebrâ*, ed. Abdurrahmân Munîf, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, I. Baskı, Beyrut-Amman, 1995.
- Said Edward W., "Sürgün Üzerine Düşünceler" *Sürgün Üzerine Düşünceler ve Diğer Yazınsal ve Kültürel Denemeler*, çev. Salih Özer, Hece Yayınları, Ankara, 2015, ss.187-198.

Günümüz Âşık Şiirlerinde Kudüs

Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan AYDIN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Kudüs hülyasına tutulan baronları,
İslâm'ın kılıcı hacamat edip şatolarına yollar.

Cemil Meriç

Giriş

Bugün Kudüs'te İsrail tarafından yapılan zulmün, edebiyatımıza yansması gelecek nesle bu duyguların aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada Kudüs'ün güncel durumunun günümüzün halk şairlerinin dilinden yansması ele alınmıştır. Çalışmada Kudüs tarihi, Kudüs'ün önemi ve Türk edebiyatında Kudüs ele alınarak asıl konuyu teşkil eden “Günümüz Âşıkların Dilinden Kudüs” bölümünde Kudüs meselesi ve müstakil olarak Kudüs'ün günümüz âşıklarının şiirlerine yansması şiirlerinden örneklerle ele alınmıştır.

Kudüs'e farklı toplumlar tarafından tarih boyunca birçok isim verilmiştir. Bu isimlerle ilgili olarak Evliya Çelebi, *Seyahatnâmesi*'nde şu bilgileri vermektedir: “*Lisân-ı Yunan'da vilâyet-i ilyâ derler. Lisân-ı Süryân'da Makdine derler. Lisân-ı İbrî'de Hâs derler. Lisân-ı Arab'da Beyt-i Mukaddes ve Kudüs derler.*”¹ Öte yandan tarih boyunca pek çok defa işgal ve yağmaya uğramış olan Kudüs şeh-

¹ Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. V, Haz. Robert Dankoff-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dalı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s.224.

Kaynakça

- Akar, Mustafa, “Türk Şiirinin Geniş Ufkuna Giriş: Kudüs”, *Lacivert Dergisi*, S. 36. <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2017/06/14/turk-siirinin-genis-ufkuna-giris-kudus>, Erişim Tarihi: 29. 10. 2017.
- Ayan, Hüseyin, *Nesîmî, Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları, 1990.
- Bayram, Yavuz ve Erdemir, Avni “Samsunlu Divan Şairleri”, <http://kultur.samsun.bel.tr/samsem2006/doc/047.pdf>, Erişim Tarihi: 27.10.2017.
- Bozkurt, Nebi. “Mescid-i Aksâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 29: 268-271. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- El-Aselî, Kâmil Cemil. “Kudüs”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 26: 323-338. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Erkul, Rasih. “Birri Mehmed Dede Divânı'nda Âyetlerden İktibâslar.” *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (3), 2017: 97-104.
- Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. V, Haz. Robert Dankoff-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dalı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Gülner, Özlem. “Hüsamzâde Feyzî Dîvânı, İnceleme-Metin”, Uludağ Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Harman Ömer Faruk, “Kudüs”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 26: 322-327. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Karakoç, Sezâi. *Gün Doğmadan*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2013.
- Karakoç, Sezai (2012), *Alinyazısı Saati, Şiirler IX*, Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai, “Ey Yahudi”, *Diriliş Dergisi*, C. 3, 1969.
- Karakoç, Sezai, Sütun, *Günlük Yazılar I*, İstanbul: Fatih Yayınevi, 1969.
- Karakoç, Sezai, Sütun, *Günlük Yazılar II*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2016.
- Karga, Bilge. Hıfzî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve “Mir'atü'l-Kuds” Adlı Eseri, (İnceleme-Metin), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011.
- Korkmaz, Seyfullah. “Türklerin Gözünde Kudüs Hüzün ve Elem”, *Asos Journal The Journal of Academic Social Sciences*, 61, Aralık 2017: 28-53.
- Mazıoğlu, Hasibe. *Ahmed Fakih Kitabı Evsâfi Mesâcidi's-Şerife*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 1974.
- Öztürk, Mustafa, Türk edebiyatında Kudüs Teması, *Journal of Islamicjerusalem Studies*, 17(2), 2017: 39-57.
- Tarlan, Ali Nihat. *Necati Beg Divanı*, Ankara: MEB Yay. 1997.
- Timurtaş, Faruk Kadri. *Süleyman Çelebi Mevlid (Vesiletü'n-Necât)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi Yayınları, 1970.
- Yavuz, Salih Sabri. “Mîrac”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 30: 132-135. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Çelebioğlu, Âmil Yazıcıoğlu Mehmet, *Muhammediye II*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Yılmaz, Kübra. “Türk-İslam Edebiyatında Fazilet-nâmeler ve Mekke, Medine, Kudüs, Şam üzerine yazılmış manzum Bir Fazilet-nâme.” *Bilecik: Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2(2). ISSN:2548-088X. 2017: 366-381.
- Zarifioğlu, Cahit, *Korku ve Yakarış*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.

Servet-i Fünun Dergisi'nde Yayınlanan Görseller Üzerinden 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başında Kudüs

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet NUHOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi

Bu araştırmada Osmanlı'nın son dönemlerinde yayın hayatına giren, daha çok edebi alanda incelenmiş ve edebi alanlarıyla ön plana çıkmış bir dergi olan Servet-i Fünun Dergisindeki Kudüs'e ait görseller üzerinden bir okuma yapılmıştır. Servet-i Fünun'da sadece Kudüs değil Osmanlı'nın o dönemki şehirlerine ve şehirlere ait binalara, yapılan yatırımlara ait yüzlerce görsel yer almaktadır. Bu durum Filistin bölgesi şehirleri ve Filistin'deki en önemli şehir olan Kudüs için de geçerlidir.

Servet-i Fünun arada kesintiler olmakla beraber 1891-1944 yılları arasında Ahmet İhsan TOKGÖZ tarafından yaklaşık 50 yıl yayınlanmış, Türk Edebiyatı'nda oldukça önemli bir yer işgal etmiş dergidir. Ancak dergi sadece bir edebiyat dergisi değil aynı zamanda fen ve teknolojiye sanat tarihine kadar pek çok alanda da önemli görselleri, bilgileri ve yazıları da içermektedir. Yakın çağın önemli yazılı ve görsel kaynakları barındıran, Sultan II. Abdülhamitli yıllardan, Meşrutiyet'e, savaş ve işgallerden Cumhuriyet'e, tarihimizdeki en önemli dönüm noktalarına denk gelen birikimi ile bize bıraktığı arşiv, bir hazine değerindedir.

Ahmet İhsan TOKGÖZ, Fransız dergilerinin düzen, yazı ve görselleri bakımından baskı kalitesine hayrandır ve bu kalitede bir dergiyi Türkiye'de çıkar-

Osmanlı modernleşmesinin II. Abdülhamit zamanındaki bayındırlık faaliyetleri Kudüs şehrinde yapılan binalar, ulaşım, eğitim, alt yapı binaları, eski yapıların tamiri hususlarında hem görsel hem de bilgi bakımından başvurulması gereken bir kaynaktır.

Pek çok görselin derginin ilk kapağında yayınlanmış olması kültürel, siyasi, dini vs binaların ve yatırımların farklı yönleri içeren öneminden ileri geldiği düşünülebilir.

İster yeni yapılmış olsun ister eskiden beri ayakta kalmış olsun, mimari yapıların veya tarihi mekânların iletişim organlarında yer alması insanların zihin dünyalarında, algı dünyalarında ve gönül âlemlerinde mekânın ve yapıların güncellenmesini sağlar, aidiyet hissini artırır, sahiplenmeyi ortaya çıkarır, duygusal bir bağ kurma yönlerini güçlendirir.

1917 ve 1918 yıllarında kısmen daha önce de yayınlanan Kudüs görsellerinin altında şehrin Osmanlı yönetiminden çıkmasından duyulan üzüntünün bir yansımaları görmek mümkündür. Ne var ki Cumhuriyet döneminde dergide sadece Kudüs ile ilgili değil ama gelen olarak Türkiye'nin sınırları dışında kalan coğrafya hakkında pek yayına rastlanmaz. Bu durum biraz da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin dönemin siyasetiyle de ilgili olmalıdır.

Kaynakça

- Avcı Casim, "Kudüs: Fethedilişinden Haçlı İstilâsına Kadar", *D.İ.A.*, c. 26, y. 2002, s. 327-329.
- Ben Arieh, Y., "The Growth of Jerusalem in the Nineteenth Century", *Annals of the Association of American Geographers*, vol.65, no.2 (Jun.1975), pp. 262.
- Demirkent Işın, "Kudüs: Haçlılar Dönemi" *D.İ.A.*, c. 26, y. 2002, s. 329-332.
- El-Aseli Kamil Cemil, "Kudüs: Osmanlı Dönemi ve Sonrası", *D.İ.A.*, c.26, y. 2002, s. 334-338.
- Harman Ömer Faruk, "Kudüs", *D.İ.A.*, c.26, y. 2002, s. 323-327.
- Khalilia Ahmad Zaki, "Osmanlı Döneminde Filistin Mimarisi", III. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı IV, s.175. <http://www.tlck.org.tr/iii-tlck-iv-kitap/> (Erişim tarihi 31.01.2018)
- Kış Salih, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Haçlı Rüyası Ve 1898 Kudüs Seyahati", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz 2017, s.42.
- Tokgöz Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2012, 72-83 (Haz. Alpay Kabacalı)
- Tomar Cengiz, "Kudüs: Memlûkler Dönemi", *D.İ.A.*, c.26, y. 2002, s. 332-334.

Görseller

Servet-i Fünun Dergisi: 95.,137.,142.,256.,309.,398.,402.,498.,557.,868.,906.,1356.,1416. sayılar.

Edward Said'in Entelektüel Birikiminde Kudüs'ün Yeri

Hatice BİLDİRİCİ

Milli Eğitim Bakanlığı

Edward Said; karşılaştırmalı edebiyat profesörü, teorisyen ve aktivist olarak dünya düşünce tarihinde etkili olmuş bir entelektüeldir. Filistin Meselesi başta olmak üzere Orta Doğu'yla ilgili yazdıkları ve yaptıkları, bu bölge ve bu mesele karşısında hakkaniyetli bir duruş geliştirmek isteyenler için yol açmıştır ve ufuk belirlemiştir. Eşi Meryem Said onun hakkında konuşurken “*Eski devlerin omuzlarında yükseldiği için onlardan daha ileriye görebiliyordu. Alternatif görme yolları geliştirmekte ustaydı.*”¹ der. O, sahip olduğu bu ufku, diğer insanlara aktarıırken Filistin Meselesi'nin yerel bir mesele olmaktan çıkıp, bölgesel ve evrensel bir mesele hâline gelmesine katkı sağlamıştır.

1948 Arap İsrail Savaşı'nda on iki yaşında olan Said, aynı yıl ailesi ile birlikte Kudüs'ten temelli ayrıldı. Hayatının bundan sonraki kısmında hep köklerinden uzakta yaşadı. Haklarından mahrum bırakılmış, zulme uğramış insan için entelektüel düzlemde mücadele etmek onun varoluşsal meselelerinin başında yer aldı. Hatıralarında, denemelerinde ve makalelerinde sürgün olmak temel bahislerden biri oldu.

Bu çalışmada Edward Said'in, sürgünlük üzerine geliştirdiği teorilerinde Filistin'in bilhassa da çıkış noktası kabul edebileceğimiz çocukluk vatanı olan

¹ Müge Gürsoy Sökmen, Başak Ertür; *Barbarları Beklerken, Edward W. Said Anısına*, Metis Yayınları, İstanbul 2010, s. 16

zin merkezi ve belki de merkezî sebebi olan Kudüs'tü. Haksızlığa uğrayan ise onun ait olduğu milleti.

Kudüs'ün kritik değeri, Filistin'in kaderini belirleyen en önemli unsurdur. Kudüs'te doğan ve Kudüslü olan Said, oraya ait kaotik ortamı bir yaşama biçimi olarak üzerinde taşır. Kudüs'ten göçmüş olmak, genel manada sürgün olmak; onu otoriteye karşı dik durmak noktasına getiren etkenlerden biridir. Bir diğer etken ise babası ile olan ilişkisi olduğunu düşünmek mümkündür. Malumdur ki baba oğul ilişkisinin niteliği, oğulun otorite ile ilişkisinde belirleyici rol oynar. Edward Said'in de yukarıda ele aldığımız gibi babası ile ilişkisinin otoriteye karşı tavrında etkili olduğu düşünülebilir.

Sürgünlük ve bunun bir uzantısı olarak sıkı disiplin altında aldığı eğitim Edward Said'in entelektüel duruşunu ve Filistin Meselesi'ne bakışını belirlemiştir. Ancak bu sebepleri de birer sonuca dönüştüren içine doğduğu toprakların kaderidir. Bu kader ise Kudüs'ün tarihsel ve dolayısıyla simgesel öneminde gizlidir.

Edward Said Batı'ya gittikçe Doğu'yu bulacak, Filistin'i Amerika'dan daha iyi anlayacaktır. Halkayı birer birer genişletirsek onun için Filistin'i görmek Orta Doğu'yu, Şark'ı, oryantalizmi ve nihai olarak emperyalizmi görmek anlamına gelir.

Kaynakça

- Ahluwailia P. Ashcroft B. (2010). *Edward Said*, (Çv. Deniz Keskin), Elips Kitap, Ankara.
- Kemiksiz, N. (2017). “Filistin Sorunu”, *Anka Enstitüsü Dergisi*, Nisan (<http://ankaenstitusu.com/filistin-sorunu-dr-nese-kemiksiz/>) Erişim tarihi: 22.04.2018.
- Kenan S. (2003). “Vefayat”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S.10.
- Said, E. (2014). *Yersiz Yurtsuz*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Said, E. (2014). *Sürgün Üzerine Düşünceler*, Hece Yayınları, Ankara.
- Said, E. (2009). *Kültür Ve Direniş/ David Barsamian'la Konuşmalar*, (Çv. Osman Akınay), Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Said, E. (2016). *Kış Uykusu*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Said, E. (2016). *İktidar, Siyaset ve Kültür/ Söyleşiler*, Çv. Salih Özer, Hece Yayınları, Ankara.
- Said, E. (2017). *Entelektüel*, Çv. Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Said, N. (2016). *Filistin'i Aramak*, (Çv. Leyla Burcu Dündar), Zoom Kitap, İstanbul.
- Sökmen Gürsoy, M., Ertür B., (2010). *Barbarları Beklerken, Edward W. Said Anısına*, Metis Yayınları, İstanbul.

Edward Said'in Kudüslü Belleği ve Sürgünlüğün Felsefi Grameri

Dr. Öğr. Üyesi Feyza Şule GÜNGÖR

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Sürgünlük, kadim geçmişi ve güncellenen versiyonlarıyla yeni bir kovma tarihinin yazıldığı çağımızın en önemli ve aciliyeti olan gündemlerinden biridir. Bu çalışma sürgünlüğü, kendisini “sürgünde bir entelektüel” olarak tanımlayan Kudüslü kültür teorisyeni ve eleştirmeni Edward Said ve çalışmaları bağlamında değerlendirmektedir.

Çalışmamızın birbiriyle ilintili temel iki amacı bulunmaktadır; birincisi, yerrinden edilmişlik, kaybolmuşluk ve yönünü tayin edememenin getirdiği kaygı ile yeni bir yerde yaşamını devam ettirmenin zorunluluğu arasında kalan sürgünün varlıkta sebat çabasını felsefi bir yaklaşımla anlamaya çalışmaktır. Bu değerlendirme, kendi evinde yabancılaştırılan ve ötekileştirilen Filistinlilerden biri olan Edward Said'in halkının kimliğiyle birleşen otobiyografisi pratiğinde yapılacaktır. İkinci amacımız ise, bir düşünce adamının mülksüzleştirme ve tersine sürgün zulümlerine karşı zamanının sesi olmasını, Said'in evrensel ideal ve değerleri temel alan entelektüel reddiyesi bağlamında tartışmaktır.

Edward Said'in hem öznesi hem de tanığı olduğu mülksüzleştirme tarihine tanıklığını ve bu tanıklığın kaydını tüm dünyaya duyurma konusundaki çabasını tartışmak, kendi tanıklıklarımızı da sorgulamaya açmamızı sağlayabilir. Said'in yeni bir kovma tarihinin yazılmasına dair entelektüel reddiyesindeki yerellik

meleri sorgulanması gereken bir tavidir. Said'in kendi topraklarında ötekileştirilmenin garabetini dünyaya duyurmak için çabalayan bir ses olarak yalnız kalışı, çağın sürgünlüklerinin güncellenerek devamında kendisine entelektüel denilen kişilerin kayıtsızlığının rolünü ortaya koymaktadır.

David Barsamian, Edward Said'le yaptığı bir söyleşi sırasında onu *hakawati*'lere benzettiğini söyler. *Hakawati*, Arapça'da hikaye anlatıcısı anlamına gelir. “Siz de ABD'de Filistin'in hikayesini anlatan bir hakawati gibisiniz” diyen Barsamian'a Said, “ısrarla ve mümkün olduğunca zorlayarak hikaye anlatmaya devam edeceğim... Entelektüel, acının rahatsız edici görüntülerini içeren hatırlatıcılarla hikaye anlatmalı” diyerek cevap verir. Çünkü konuşma hafıza levhasıdır; halkının sürülmesiyle başlayan tüm hikayeyi dünyanın hafızasına kazımının en önemli yolu, bu hafızayı gerçek anlatılarla beslemek ve canlı tutmaktır.

Kaynakça

- Adorno Theodor W., *Minima Moralia*, Çev.: Orhan Koçak-Ahmet Doğukan, Metis, İstanbul 2005.
- Ashcroft Bill & Ahluwalia Pal, *Edward Said*, Çev.: Deniz Keskin, Sitare, Ankara 2010.
- Barbour John D., “Edward Said And The Space Of Exile”, *Literature & Theology*, Volume 21/3, September 2007, s.293-301.
- Baudrillard Jean, *Kötülüğün Şeffaflığı*, Çev.: Işık Ergüden, Ayrıntı, İstanbul 2010.
- Bernasconi Robert, *İrk Kavramını Kim İcat Etti?* Çev.: Zeynep Direk, Metis, İstanbul 2015.
- Claassen J. M., “Exile, Death and Immortality: Voices from the Grave”, *Latomus*, T. 55/ 3, September 1996, s. 571-590.
- Faber Sebastiaan, “The Privilege of Pain: The Exile as Ethical Model in Max Aub, Francisco Ayala, and Edward Said”, *Journal of the Interdisciplinary Crossroads*, Volume 3/1 April 2006, s.11-32.
- Kristeva Julia, *Strangers To Ourselves*, Columbia University Press, New York 1991.
- Said Edward W., “Invention, Memory, and Place”, *Critical Inquiry*, Vol. 26/ 2, Winter 2000, s.175-192.
- _____ *Entelektüel, Sürgün Marjinal Yabancı*, Çev.: Tuncay Birkan, Ayrıntı, İstanbul 2017.
- _____ *Kış Ruhü*, Çev.: Tuncay Birkan, Metis, İstanbul 2006.
- _____ *Yersiz Yurtsuz*, Çev.: Aylin Ülçer, Metis, İstanbul 2017.
- _____ *Kültür ve Direniş*, Çev.: Murat Erdem, Alfa, İstanbul 2017.
- _____ *Sürgün Üzerine Düşünceler*, Çev.: Salih Özer, Hece, Ankara 2015.
- Schütz Alfred, “Eve Dönen”, *Yabancı- Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik*, Çev: Nuri Can Akın, Kübra Eren, Ebru Arıcan, Der.Levent Ünsaldı, Heretik, Ankara 2016.
- Sophokles, *Kral Oidipus*, Çev.: Bedrettin Tuncel, İş Bankası, İstanbul 2017.
- Spinoza, *Etika*, Çev.: H. Z. Ülken, Dost Kitabevi, Ankara 2011.

Kudüs'ün Başkent İlanı Haberlerinin Söylem Yapısının Çözümlemesi

Prof. Dr. Nüket ELPEZE ERGEÇ

Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi

Medyada Söylemin Önemi

Medya, toplumsal düzlem içinde kendine yarattığı alanda etki, etkileşim, yönlendirme kavramları ile karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan en fazla incelenen konulardan olan medya etkisi ise tüm toplumsal iletişim süreçleri ile birlikte ele alınması gereken bir olgudur. Bu bütünsel bakışın nedeni, medya içeriklerinde hem kodların oluşturulması ve hem de bunların izleyiciler tarafından açıklanmasında sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi artalanın önemli olmasıdır. Çünkü kitle iletişim araçlarında yer alan içerikler, hakim olan ideolojiyi alt kültürlerde yaygınlaştırırken sadece maniple yoluna gitmez. Dolayısıyla, medya içerikleri kendini takip eden kitlelerin toplumsal iletişim sürecine katılmasıyla bunu başarır. Çünkü kitleler pasif olmayıp, iletişim sistemi içinde aktif bir rol oynamaktadır. Çoğu zaman medya mesajları toplumsal sistemdeki iletişimi daha geniş kesimlere ulaştırır. Bunu gerçekleştirirken medya içeriklerini yaranlar, söz dizinlerinin alt metinlerinin yarattığı söylem biçimlerini kullanmaktan çok cömerttir. Dolayısıyla, medya metinleri sadece söz dizinlerinden oluşmayıp, söz dizinlerinin içine yerleşen söylem yapıları metnin içeriğindeki alt dizinlerde yer alır. Medya metinlerinde, edebiyat eserlerinde ya da sosyolo-

Çalışmaya Filistin mücadelesine gönül veren Mahmut Derviş'in bir şiiri ile bitirmek, bu mücadeleyi anlamak için yol gösterici olur. Filistin mücadelesi için çok uğraş veren büyük Filistinli şair Mahmut Derviş'in şiirleri ile bu mücadelenin bayraklığını yapmıştır. Şiirleri 20'den fazla dile çevrilen Filistinli şair, 1948 yılında henüz çocukken, doğduğu köy İsrail tarafından işgal edilerek yıkılınca, ailesiyle Lübnan'a göç etmek zorunda kalır. 2008 yılında hayatını kaybeden "Direniş şairi Mahmud Derviş, bir şiirine "Ne oldu?" sorusuyla başlar ve bununla vatani Filistin'in Siyonistlerce işgal edilmesi sonrası halkın yaşadığı dramı hatırlatır. İşgal sonrası artık Filistinli görme, işitme, tat alma vb. temel insani özellikleri bile unuttur.²¹

"Bir Arap gözyaşıydı yeryüzünde ilk gözyaşı.
Hatırlıyor musunuz?
Sonu gelmeyen hicrette ağlayan ilk kadın Hacer'in gözyaşlarını.
Hacer! Yeni hicretimi kutla. Kabirden,
Kainâta doğru kalkıyorum.
İkamet ediyor şehitler, hür kaburgalarımda.
Çekip çıkarıyorum kabirleri ve Akdeniz sahilini.
Hacer! Kutla yeni hicretimi."

Mahmud Derviş

Kaynakça

- Adorna, T. , *Minima Moralia- Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, Çev. Orhan Koçak ve Ahmet Doğukan 2. Basım, Metis Yayınları, İstanbul, 2000
- Akşit, Eyüp, "Mahmud Derviş'in Şiirinde Evreler-I" *Mizânü'l-Hak İslami İlimler Dergisi*, sayı. 3, 2016, s. 13-36.,
- Bell, Allan, *The Language of News Media*. Basil Blackwell, Oxford, 1991
- Bell, Allan . (1995) "Language and the media" *Annual Review of Applied Linguistics* volume 15, 23-41
- Benveniste, Emile, *Genel Dilbilim Sorunları*. Çev: Erdim Öztokat.Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995
- Chomsky Noam, *Demokratik İdeallerin Çöküşü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1997
- Chomsky Noam, *Medya Denetimi, İmmediast Bildirgesi*, Çev. Süer Kaya, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1993
- Chomsky, Noam, *Medya Gerçeği*. Çev. Yılmaz, A.ve Akınhay, O., Everest Yayınları, İstanbul, 2002
- Ergeç, Elpeze Nüket , *Medya Alanında Söylem; Önemi, Özellikleri ve Uygulamaları*, Pegem Akademi yayınları, Ankara, 2010

²¹ Eyüp Akşit, "Mahmud Derviş'in Şiirinde Evreler-I" *Mizânü'l-Hak İslami İlimler Dergisi*, sayı. 3, 2016, s. 13-36.,

- Foucault, Michel, *Toplum savunmak gerekir*, Çev. Ş. Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002
- Foucault, Michel, *Cinselliğin tarihi*. Çev. H. Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007
- Fukuyama, Francis, *The End of History and The Last Man*, Penguin, Harmondsworth, 1992
- Hall, Stuart, On postmodernism and articulation: an interview with Stuart Hall. *Journal of Communication Inquiry*, 10(2), s.53., 1986
- Hall, Stuart, İdeolojinin yeniden keşfi: medya çalışmalarında baskı altında tutulmanın geri dönüşü. Küçük, M. (der. ve çev.) içinde. *Medya, iktidar ve ideoloji*. Ark Yayınları, Ankara 1994
- Machiavelli, Nicolo, *Hükümdar*, Çev: Özgür Yılmaz, Matris Yayınları, İstanbul, 2003
- Wodak, Ruth, *Gender and Discourse*. London Thousand Oaks, Calif. Sage Publications, 1997
- Wodak, Ruth de Cillia R., Reisigl, M., Liebhart, K., *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh University Press., 1999
- Wodak R., T. A. van Dijk, *Racism at the Top. Parliamentary Discourses on Ethnic Issues in Six European States*. Klagenfurt, Austria: Drava Verlag, 2000
- Wodak R., M. Meyer “Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology” in *Methods for Critical Discourse Analysis*. 2.ed. Ed. R Wodak ve Meyer, Sage, London, 2002
- Hüseyin Gülerce, “7 madde de Trump’ın Kudüs Provakasyonu”, 08 Aralık 2017, *Star gazetesini*
<http://amerikabulteni.com/2016/12/16/abdde-kudusu-israilin-baskenti-olarak-kabul-etme-tartismasinin-kisa-tarihi/>
www.bbc.com
www.cnn.com
www.cnnturk.com.tr
www.ntv.com.tr

Türkiye Filistin ve Türkiye İsrail Ticari İlişkileri

Dr. Öğr. Üyesi Meltem KESKİN KÖYLÜ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Şereflikoçhisar Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Dünyanın başkenti olan Kudüs, dinlerin kökenlerinin doğduğu ve filizlendiği kadim toprak olmanın yanı sıra Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler için paha biçilemeyecek dünyanın nadide topraklarına sahip bir kenttir. Müslümanlık için “Mukaddes Ev” ve en kutsal üç mescitten biri olan Mescid-i Aksâ’nın, Hristiyan inancında Hazreti İsa’nın göğe yükseldiği ve mahşerdeki diriliş yeri, Yahudilerin ilk mabedi olan Süleymaniye’nin bulunduğu Kudüs şehrinde 23-25 Mart 2018 tarihleri arasında Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi yapıldı. Bu kongrede özet olarak sunulan Türkiye Filistin ve Türkiye İsrail Ticari İlişkilerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi adlı çalışmadan yola çıkarak Türkiye’nin Filistin ve ayrıca İsrail ticareti üzerinde bir değerlendirmesi olarak bu çalışma hazırlanmıştır.

Bu topraklara İsrail’in gelmesi ile birlikte tabir yerinde ise kangrenleşmeye başlayan Filistin halkının yaşadıkları ve Filistin sorunu insanlığın vicdanında kocaman bir yara olarak tedavi edilmeyi beklemektedir. İsrail ve Filistinlilerin yaşadığı sorunlar zaman zaman savaflara dahi neden olmuştur. İki halk arasında yaşanan sorunları çözebilmek için barış müzakereleri yapılmıştır. Dünyanın kalbi olan bu topraklarda huzur olunca tüm dünya huzuru bulacağını bilen pek çok ülke barış süresince taraf olmuşlardır. Türkiye’de umut ışıklarını alevlendiren barış sürecine katkılar sağlamaya çalışmakta ve üstüne düşen tüm görevleri yerine getirmektedir. Türk devleti pek çok alanda destek sağlarken ekonomik ve ticari ilişkiler alanlarında da geliştirici önlemler almak durumundadır. Ekonomik anlamda güçlenen ve bağımsızlaşan ülkelerin dünyada söz sahibi olarak öz-

Kaynakça

- Ankara Ticaret Odası (2017). “İsrail Ülke Raporu”. <https://www.atonet.org.tr/ticaret-noktas%20C4%B1/%C3%BCIke-raporlari> adresinden 04.03.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Çınar, Uğur, (2016). “Türkiye Cumhuriyeti’nin Filistin-İsrail Siyaseti ve İsrail’in Tanınması (1920-1950)”. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Bursa.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. (2017). Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Filistin Ülke Bülteni”. <https://www.deik.org.tr/bilgi-merkezi-ulke-bultenleri> adresinden 06.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Duman, Melih. (2012). “Türkiye İsrail Ekonomik İlişkileri (1950-1970)”. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmalar Enstitüsü. Ortadoğu İktisat Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Economist Intelligence Unit. (2018). “Israel” <http://country.eiu.com/israel> adresinden 06.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Erdoğan, Hikmet, (2005). *Büyük İsrail Stratejisi*. İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık. İstanbul.
- Fischer, Stanley, Patricia Alonso-Gamo ve Ulric Erickson von Allmen (2011). “Economic Developments in West Bank and Gaza since Oslo”. *The Economic Journal*, c. 111, no. 472. s. 254-275.
- International Trade Centre. (2017). “Ewport and Imported by Israe”. [https://trademap.org/\(X\(1\)S\(ca1yxp3pdo4jawqicbb0nrjz\)\)/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1|376|1|1|TOTAL|1|2|1|1|2|2|1|1|1|1](https://trademap.org/(X(1)S(ca1yxp3pdo4jawqicbb0nrjz))/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1|376|1|1|TOTAL|1|2|1|1|2|2|1|1|1|1) adresinden 05.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Karagöl, Erdal Tanas (2014). “Abluka Altında Bir Ekonomi: Filistin Ekonomisi”. *Seta Perspektif*. Sayı:59. http://file.setav.org/Files/Pdf/20140805132232_abluka-altinda-bir-ekonomi-filistin-ekonomisi.pdf adresinden 07.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Önal, Zeynep. (2017). “90’lı yıllarda Türkiye-İsrail Ekonomik İlişkileri”. (Gazete Bilkent 21 Mayıs 2017) tarihinde. <http://www.gazetebilkent.com/2017/05/21/90li-yillarda-turkiye-israil-ekonomik-iliskileri/> adresinden 05.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Palestinian Central Bureau of Statistics (2017). “Press report of economic forecasts for 2017”. <http://www.pcbs.gov.ps/Downloads/book2261.pdf> adresinden 06.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Palestinian Central Bureau of Statistics (2018). “Press report of economic forecasts for 2018”. <http://www.pipa.ps/files/file/report> adresinden 06.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Sağlam, Ali Muhammet, (2005). “Türkiye-İsrail Ticari İlişkileri”. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Coğrafyası Anabilim Dalı. İstanbul.
- Sipahi, Kadir (2014). “Filistin”. *Ortadoğu Yıllığı 2014*. K. İnat, M. Ataman, (ss. 65-76). Sakarya Üniversitesi. Sakarya.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2018). “Filistin Devleti / Filistin Ulusal Yönetimi (FUY)”. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 17.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2018). “İsrail Devleti”. <http://www.mfa.gov.tr/israil-kunyesi.tr.mfa> adresinden 06.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- T.C. Ticaret Bakanlığı, (2018). “Ekonomik Görünüm”. <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/> adresinden 10.09.2017 tarihinde erişilmiştir.

- The World Bank (2014). “Palestinian Economy in Decline and Unemployment Rising to Alarming Levels”. <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2014/09/16/palestinian-economy-in-decline-and-unemployment-rising-to-alarming-levels> adresinden 10.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- The World Bank (2018). “Palestine’s Economic Outlook - April 2018”. <http://www.worldbank.org/en/country/westbankandgaza/publication/economic-outlook-april-2018> adresinden 10.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1950). *159 Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti Arasında İmzalanmış Modüs Vivendi ile Ticaret ve Ödeme Anlaşmalarının Onanması Hakkında Kanun*. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc033/kanuntbmmc033/kanuntbmmc03305707.pdf adresinden 06.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). “Dış Ticaret Verileri”. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 adresinden 03.09.2018 tarihinde erişilmiştir.

DİNÎ, TÂRİHÎ VE EDEBÎ AÇIDAN KUDÜS

Kudüs, Müslümanların ilk kıblesi Mescid-i Aksa'yı bağrında taşıyan ve Resulullah (s.a.s.)'in İsrâ ve Miraç mucizesine şahit olan, sadece Müslümanlar için değil üç din için de sembol değeri yüksek kutsal bir mekândır. Yaratan Mescid-i Aksa ve çevresini mübarek kılmış (İsrâ, 17/1.), bu bölgeden "mukaddes toprak" (Maide, 5/21.) ve "iyi, güzel bir yer" (Yunus, 10/93.) olarak bahsetmiştir. Müslümanları dinî ve fikrî bakımdan Mekke-i Mükerreme ve Mescid-i Haram ile Medine-i Münevvere ve Mescid-i Nebî'ye olduğu kadar Kudüs-i Şerif ve Mescid-i Aksa'ya da kalben ve ruhen bağlamıştır. Bundandır ki Kudüs bizim için Hz. Peygamber'in vasiyeti, Hz. Ömer'in yadigârı, Selahaddin Eyyubi'nin armağanı, ecdadımızın kutlu mirasıdır.

Tarihin kısa bir kesiti olan 1967'den sonra Filistin toprakları üzerinde işgalcilerin gerçekleştirdiği demografik, coğrafi, dinî veya siyasî değişiklikler asla kabul edilemez. Şu anda hapishane görünümünde turnikeler, labirent yollar, şehrin giriş çıkışlarındaki İsrail askerlerinin tavırları arzı görüntülerdir. INCSOS kongresi katılımcıları; Kudüs ile Müslümanlar arasında örülmeye çalışılan duvarları tanımayan akademisyenlerdir. Bu yönüyle elinizdeki kitap, çok farklı uzmanlık alanlarından Türk akademisyenlerin kaleme aldıkları dinî, edebî ve tarihî içerikli yazılar; gerçekte Kudüs'ün kimliğini ve geleceğini de geçmişten hareketle inşa etmenin ifadesidir.

Elinizdeki kitap, "Yürü kardeşim! Ayaklarına bir Kudüs gücü gelsin." (Nuri Pakdil) ifadesinin "Yalnız değilsin ey Kudüs"e dönüşen iradesinin mütevazı bir akademik örneğidir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN: 978-605-4635-55-9

9 786054 635559